

การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น
ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

AN ANALYTICAL STUDY OF THE FAITH TOWARDS LOUNGPO
PHRACHAOSAENSAMMUEN OF THE BUDDHISTS IN THE TERRITORY
OF SOPHISAI DISTRICT, BUENGGAN PROVINCE

พระมหาสุรพล จนทวนุโณ (ธรรมประโยชน์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น
ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ

พระมหาสุรพล จนทวนุโณ (ธรรมประโยชน์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analytical Study of the Faith Towards Loungpo
Phrachaosaensammuen of the Buddhists in the
Territory of Sophisai District, Buengkan Province**

Phramaha Suraphon Candavaṇṇo (Dhammaprayot)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of

Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya university)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“การศึกษาวีเคราะหฺ์ศรฺรธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย
จังหวัดบึงกาฬ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระราเชนทร์ วิสารโท, ผศ.ดร.
ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาสุรพล จนทวนุโณ /ธรรมประโยชน์)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น
ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
- ผู้วิจัย** : พระมหาสุรพล จันทวนโณ (ธรรมประโยชน์)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระราเชนทร์ วิจารณ์โท, ผศ. ดร., บธ.บ. (บริหารจัดการทั่วไป), ศน.ม.
(พุทธศาสนศึกษา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
- : ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ป.ธ.๕, ค.บ. (สังคมศึกษา), ศน.บ. (ปรัชญา),
อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระพเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวม จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลจากการวิจัยพบว่า

หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาถึงความหมายของศรัทธาในพระไตรปิฎก และตามทฤษฎีของนักวิชาการทั่วไป ความสำคัญของศรัทธาในพระพุทธศาสนา ศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติทาง ศาสนามนุษย์ ความศรัทธาในพระรัตนตรัย อันเป็นมูลเหตุให้เกิดศรัทธา โดยศรัทธานั้นแบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรมกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก ผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน และ ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณอัน ประเสริฐ ตรีศธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทั้งนี้ ยังได้กล่าวถึงคุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้วิจัยมีความเข้าใจในหลักศรัทธา

ในพระพุทธศาสนา ตระหนักถึงความสำคัญของศรัทธา เข้าใจการเกิดขึ้นของศรัทธา ตลอดจนประเภทของศรัทธาเป็นอย่างดีเยี่ยม

ชาวอำเภอโซ่พิสัยมีบริบทสภาพไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ จำนวนประชากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ และส่วนใหญ่เป็นการทำการเกษตรทำสวน และมีรายได้ต่อครัวเรือนยังอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีในระดับหนึ่ง หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น (พระแสน) เป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน ดังที่กล่าวมาแล้ว และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนอำเภอโซ่พิสัย อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการไปนิมนต์มาจากหอไตรกรุงเวียงจันทน์ โดยการล่องแพมาตามลำแม่น้ำโขง จนถึงที่และได้อันเชิญประดิษฐานไว้ที่วัดสังฆการามอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ จนถึงทุกวันนี้ หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น ถึงเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญต่อชาวอำเภอโซ่พิสัยเป็นอย่างมาก ตลอดถึงศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อองค์หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น ในด้านการบูชา ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรมในการปฏิบัติ ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย

ความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่นนั้น ถือได้ว่าเป็นความศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อที่พิจารณาเห็นด้วยสติปัญญาทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ๑) ความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ ๒) ความเชื่อมั่นในผลของการกระทำ ๓) ความเชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำ และ ๔) ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ ความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ อันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิหยาคม ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ จะเห็นได้ชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยแล้ว ชาวพุทธบางส่วนในสังคมชุมชน มีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาต่างๆ ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ชาติที่พึ่งตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้น ศาสนาและบูรพกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจ ว่าจะมีการให้คุณหากบูชา และเป็นโทษหากลบหลู่ ที่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะประชาชนในอดีตเคยเคารพนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อนนั่นเอง ประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย มีความศรัทธาต่อหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น ความศรัทธาด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อครอบครัว ความศรัทธาด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธาด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย ความศรัทธาด้านการปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อสังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

Thesis Title : An Analytical Study of the Faith towards Loungpo
Phrachaosaensammuen of the Buddhists in the
Territory of Sophisai District, Buengkan Province

Researcher : Phramaha Suraphon Candavanṇo (Dhammaprayot)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Rachane Visārado, Asst. Prof. Dr., B.A. (General
Administration), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali &
Buddhist Studies)

: Dr. Boonsong Sinthunok, Pali V, B.A. (Social Studies),
M.A. (Philosophy), M.A. (Comparative Religion), Ph.D.
(Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 26, 2017

Abstract

The purposes of this research were ; 1) to study the faith in Theravada Buddhism 2) to study the faith towards Loungpho Phrachaowsaensammuen of Buddhists in the territory of Saphisai District, Buengkan Province and 3) to ansltycally study the principle of the faith towards Phrachaowsaensammuen of the Buddhists in the territory of Sophisai District, Buengkan Province. This research is the qualitative research by collecting the data from the Buddhist scriptures, documents and related research and to report the results of the research by using the descriptive analysis.

The results of the research are found that the principle of faith in Theravada Buddhism intends to study the meanings of faith in Tipitaka and the attitudes of general academicians. The importance of faith in Buddhism is the faith that has the most importance in the human beings practice. The faith in the Tiple Gems is the cause of faith. That faith can bi divided into 4 types, that is, 1) Kamma-saddha: belief in the law of JKamma, 2) Vipaka-saddha: belief in the consequence of Kamma, 3) Kammassaka-saddha: belief in the individual ownership of Kamma and 4) Tathagatabodhi-saddha: belief in the Enlightenment of Buddha and belief in

Tathagata that the Enlightened One has the excellent goodness, well-saying, well-prescribed discipline and then still saying about the value and benefits of the faith in Buddhism. It can be seen that in interviewing the samples, it is found that the researcher understands the principle of faith in Buddhism well and realizes of the importance of faith and understands the occurrence of faith including the types of faith very well.

People in Sophisai District have the situation of location, population, economic lifestyle, environment, society, culture and various traditions and majority of people perform the agriculture such as farming, garden and income in family are still in good condition. Luurmgho Phrachaowsaensammuen (Phrasaen) is the Buddha's image that has clearly history and it is the spiritual center of people of Sophisai District again whenever it was invited from the monastic room in Vientien by floating a raft along the Khong River until reaching the place and placed in Wat Sangkalikaram in Sophisai District, Buengkan Province. At the present, Loingpho Phrachaowsaensammuen is the sacred Buddha's image and very important for people in Sophisai District all together with the faith of the Buddhists towards Loungho Phrachaowsaensammuen in the aspect of worship, tradition, culture and rituals in practice including the lifestyle of people in Sophisai District.

The faith of the Buddhists in the territory of Sophisai District, Buengkan Province towards Loungho Phrachaowsaensammuen is regarded as the faith that occurs with belief considering with wisdom in Theravada Buddhism, that is, 1) to believe in the law of action 2) to believe in result of action 3) to believe that human beings must take responsibility for their action and the result of action and 4) to believe in the potentials reaching the real freedom of human beings. The faith outside Buddhism is the belief concerning the occult science and the belief in sacred things, in ghosts, divines, astrology, tactics and solution of tactics in the way of occultism. Being seen in the Buddhists in Sophisai District, some Buddhists in the association between human beings who have refuge from the ancient time. The religions, therefore, and the former kings take these as the refuge, consolation and will power. It will result the goodness if individual worships and the offense if individual insults. In the case of sacred things, because people in the past used to

believe in Brahmanism, people in the territory of Sophisai District, believe in Loungho Phrachaowsaensammuen in the aspect of prosperity for life, in the aspect of the importance of family, in the aspect of magic, and holy, security from the peril, in the aspect of practice with material gifts and practice of worship and in the aspect of importance for society until the occurrence of various traditions continuously.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่ोज้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือแนะนำอย่างดียิ่ง จาก ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.เจษฎา มุลยาพอ เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ท่านมีเมตตาได้กรุณาและอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา คำชี้แนะ แนะนำแนวทางการดำเนินการและช่วยปรับปรุง-แก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงมาได้ เป็นรูปเล่มของวิทยานิพนธ์สมบูรณ์ ถูกต้องและสวยงาม ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณและขออนุโมทนา

ขอขอบคุณพระภิกษุสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ในการลงพื้นที่เพื่องานวิจัย และขอขอบคุณคณะครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

พระมหาสุรพล จนทวนโณ (ธรรมประโยชน์)

มีนาคม ๒๕๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ ตัวอย่างเช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๓/๒๘. หมายถึง วินยปิฎกมหาวคคปาติ เล่ม ๔ ข้อ ๓๓ หน้า ๒๘ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า หลังคำย่อชื่อ คัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๗/๑๔๔. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๓๗ หน้า ๑๔๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙. ในการอ้างอิงอรรถกถา จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๕/๒๓๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลขนธวคคอฎฐกถา.

พระวินัยปิฎก

๕	วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎกมหาวรรค	(ภาษาไทย)
๗	วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎกจุลวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

๑๐	ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายปาฎีกาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสกั	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม.(ไทย)	=สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกั	(ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
	สั.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกายสคาถววรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	สั.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย นิตานววรรค	(ภาษาไทย)
๑๗	สั.ข. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย ขันธววรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	สั.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกายสหายนววรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	สั.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สัยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกายติกนินบาต	(ภาษาไทย)

๒๑	อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปณจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง. ฉกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ขุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.อภฺรฺก.(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อภฺรฺกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.สุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิตฺติ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตฺติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา. (บาลี) = สุตตฺนตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

๓	ที.ม.อ. (บาลี) = ทีฆนิกาย	สมุทฺถลวิลาสินีมหาเวคคอภฺรฺกถา	(ภาษาบาลี)
๑๑	ที.ปา.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย	สมุทฺถลวิลาสินีปาฎีกาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี จตุกกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑ ความหมายของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของศรัทธาในพระไตรปิฎก	๑๒
๒.๑.๒ ความหมายของศรัทธาตามทรรศนะของนักวิชาการทั่วไป	๑๕
๒.๒ ความสำคัญของศรัทธา	๑๗
๒.๓ การเกิดขึ้นของศรัทธา	๒๗
๒.๔ ลักษณะของศรัทธา	๓๑
๒.๕ ประเภทของศรัทธา	๓๔
๒.๕.๑ กัมมสัทธา	๓๔
๒.๕.๒ วิปากสัทธา	๓๖
๒.๕.๓ กัมมัสสกตาสัทธา	๓๘
๒.๕.๔ ตถาคตโพธิสัทธา	๔๑
๒.๖ คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธา	๔๔
๒.๖.๑ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์	๔๔

๒.๖.๒ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอฆะได้	๔๖
๒.๖.๓ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์	๔๙
๒.๖.๔ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือน ให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า	๕๒
๒.๗ สรุป	๕๔

บทที่ ๓ ศึกษาความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ

อำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ	๕๕
๓.๑ บริบท/ข้อมูลสภาพปัจจุบันของชาวพุทธ อำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ	๕๕
๓.๒ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น	๕๙
๓.๓ ความสำคัญของหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น	๖๒
๓.๔ ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น	๖๓
๓.๔.๑ ด้านการบูชา	๖๓
๓.๔.๒ ด้านประเพณีวัฒนธรรม	๗๒
๓.๔.๓ ด้านพิธีกรรม	๗๖
๓.๕ สรุป	๘๑

บทที่ ๔ วิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ

อำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ	๘๒
๔.๑ ศรัทธาที่เกิดขึ้นบนฐานประชาชนชาวพุทธ	๘๒
๔.๑.๑ ความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ	๘๒
๔.๑.๒ ความเชื่อมั่นในผลของการกระทำ	๘๖
๔.๑.๓ ความเชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ และ ผลของการกระทำ	๘๙
๔.๑.๔ ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์	๙๒
๔.๒ ความศรัทธาที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา	๙๔
๔.๒.๑ ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์	๙๕
๔.๒.๒ ความเชื่อมั่นเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์	๙๖
๔.๒.๓ ความเชื่อมั่นเรื่องผีसाงเวทดา	๙๗
๔.๒.๔ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์	๙๙

๔.๒.๕	ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์	๑๐๑
๔.๒.๖	ความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าว	๑๐๓
๔.๓	วิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ	๑๐๔
๔.๓.๑	ความศรัทธาด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต	๑๐๔
๔.๓.๒	ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อครอบครัว	๑๐๕
๔.๓.๓	ความศรัทธาด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์	๑๐๖
๔.๓.๔	ความศรัทธาด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย	๑๐๘
๔.๓.๕	ความศรัทธาด้านการปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา	๑๐๙
๔.๓.๖	ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อสังคม	๑๐๙
๔.๔	สรุป	๑๑๑
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๒
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๒
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๑๕
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๑๕
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๕
บรรณานุกรม		๑๑๖
ภาคผนวก		๑๒๒
ประวัติผู้วิจัย		๑๓๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และความทันสมัยของเทคโนโลยีในด้านต่างๆ ทำให้เกิดผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพื่อให้ชาวพุทธได้เข้าใจหลักศรัทธาที่แท้จริงในพระพุทธศาสนามากกว่าเท่าที่รับรู้ในปัจจุบัน ของยุคศตวรรษที่ ๒๑พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญของประเทศไทยสถาบันหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาชนชาติไทยเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะนับถือตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่อง ตลอดมาจนกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ประชาชนชาวไทยมีความศรัทธายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ ติดต่อกันมาไม่เคยขาดช่วงนับเป็นเวลากว่า ๗๐๐ ปีพระพุทธศาสนานับได้ว่าเป็นศาสนาที่มีความจำเป็นต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ชีวิตประจำวันของชาวไทยตั้งแต่เกิดจนตายล้วนเป็นพฤติกรรม^๑ ที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เห็นได้จากความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร ความมีเมตตาปราณีมีความสามัคคีกัน ไม่ชอบความรุนแรงรักสันติรักอิสรเสรี มีความประนีประนอมกับเพื่อนร่วมชาติที่เป็นคนไทยด้วยกัน ไม่ว่าเขาจะนับถือศาสนาอะไร เมื่ออยู่ในผืนแผ่นดินไทยก็นับเป็นสังคมไทยเป็นพวกเดียวกัน^๒

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงหมายถึงวิถีแห่งชีวิต อันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life¹ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลเรียกว่าศรัทธา

๑. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรมเชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจอนิยมนอนคยโชคเป็นต้น

^๑อภิชัย พันนะเสน, การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม, (อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒.

^๒ธีรยุทธ บุญมี, ความหลากหลายของชีวิตความหลากหลายทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๘.

๒. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิปากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลดีจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสมกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ คือเราทุกคนนี้หากฝึกตน ด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง ๒ จากหลักศรัทธา ๔^๓

หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น : ได้มาอยู่วัดนิโคตรวัดมณีโคตร บ้านปากห้วยหรือบ้านปากน้ำปัจจุบันคืออำเภอโพธิ์ชัยซึ่งเมื่อประมาณปี พ.ศ .๒๔๒๓ ชาวบ้านโซ่ หรือชาวโซ่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบ้านโซ่ปัจจุบันประมาณ ๒๐-๓๐ หลังคาเรือนครั้นต่อมาปี พ.ศ .๒๔๔๕ ชาวบ้านปากน้ำคุ้มวัดจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย ในปัจจุบันได้อพยพครอบครัวมาอยู่ร่วมกับชาวบ้านโซ่หรือโซ่ ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมห้วยซำ ปัจจุบันคือท้ายอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตก ในเวลาต่อมาเห็นว่าบ้านเรือนจะเจริญรุ่งเรืองไปเรื่อย ๆ และสถานที่ตั้งหมู่บ้านก็เป็นทำเลที่ไม่พอที่จะขยายบ้านเรือนออกไป จึงพากันย้ายครอบครัวหาที่ตั้งใหม่ และได้พบวัดเก่าแก่โบราณวัดหนึ่งทรุดโทรมมากแต่ใบเสมายังอยู่ครบจึงพากันบูรณะ และปฏิสังขรณ์วัดขึ้นมาใหม่ในตอนนั้นบริเวณวัดเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ป่าดุร้ายอยู่มากดังนั้นพวกชาวบ้านจึงได้พากันสร้างบ้านอยู่ใกล้กับวัดจนต่อมาเมื่อหมู่บ้านได้เจริญขึ้นมีผู้คนอพยพมาอยู่เพิ่มมากขึ้นพระอธิการจันทิมังศรีเห็นว่ายังไม่มีพระประธานอยู่ประจำโบสถ์จึงเดินทางไปอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นซึ่งขณะนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดนิโคตรที่วัดนิโคตรนี้มีพระแสนกับพระเสียงประดิษฐานอยู่ซึ่งตามประวัติเดิมนั้นที่นครเวียงจันทน์ในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากและในขณะนั้นชาวลาวและชาวไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจึงมอบพระพุทธรูปให้แก่ชาวไทยคือพระศุภร์พระเสริมพระใสพระแสนและพระเสียงโดยได้อัญเชิญลงแพล่องมาตามลำน้ำจันทน์ที่นำแพล่องมาตามลำน้ำจันทน์เพราะที่เวียงจันทน์นั้นทำสงครามกับข้าศึกอยู่ จึงหลบข้าศึกล่องแพลงมาเรื่อยๆก็เกิดแพแตกแทนพระศุภร์ตกลงไปในน้ำที่บริเวณนั้นชาวบ้านจึงเรียกว่าบ้านเวินแทน และ เมื่อล่องเรือมาถึงปากน้ำจันทน์เกิดแพแตกอีกคราวนี้พระศุภร์ได้ตกลงน้ำ แต่เมื่อนำพระศุภร์ที่ตกน้ำขึ้นแพก็ไม่สามารถนำขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะใช้วิธีใดๆก็ตาม ต่อมาพระศุภร์ก็ได้สูญหายไปไม่มีผู้ใดพบเห็นอีก ที่บริเวณพระศุภร์ตกน้ำ เรียกว่า เวินศุภร์ต่อมาเมื่อซ่อมแพเสร็จแล้ว จึงนำแพล่องมาถึงโพธิ์ชัย ชาว

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

โพนพิสัยจึงอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นกับพระเสี้ยวไว้ที่วัดนิโคตร เมื่อแพได้ล่องมาถึงหนองคาย ชาวหนองคายจึงได้อัญเชิญพระใสประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระเสริมนั้นได้อัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดประทุมวาราราม กรุงเทพมหานคร เมื่อเจ้าอธิการจันทิมังศรีได้ไปอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นจากโพนพิสัย มาประดิษฐานไว้ที่บ้านโซ่ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ศรัทธา ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อ ที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา^๓ ทางพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า “สัทธาญาณสัมปยุตต์” ศรัทธาที่ประกอบด้วยความรู้การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ตนเห็นโดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อที่ขาดปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “สัทธาญาณวิปยุตต์”^๔ อนึ่งถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า “อโหมกซ์ศรัทธา” การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาที่ดีเชื่อตามคนอื่นว่า ก็ดีไม่จัดเป็นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใดสอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกัน “ความเชื่อแบบมมาย”^๕

จากค่านิยมเดิมที่ยกย่องคนดีคือคนมีคุณธรรม และเชื่อในกฎแห่งกรรมตามสำนวนที่ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” ในปัจจุบันได้จางหายไปกับคนไทยรุ่นใหม่สังคมไทยได้เปลี่ยนค่านิยมไปยกย่องวัตถุนิยม คือคนที่มีเงินทองมีอำนาจ และผลตอบแทนของการทำดีได้ดี “ดี” ในความหมายของคนรุ่นใหม่คือได้วัตถุสิ่งของ เงินทอง ชื่อเสียงเกียรติยศทั้ง ๆ ที่ผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นผู้ประพฤดิเสื่อมเสีย แต่สังคมไม่ได้ให้ความสนใจ ความประพฤดิหรือวิธีการที่ทำให้ได้มา ซึ่งวัตถุสิ่งของเหล่านั้นเพียงแต่ขอให้ได้มาเป็นพอ จึงเกิดสำนวนที่นำมาใช้ในสังคมใหม่ว่า^๖ “ทำดีได้ดีมีที่ไหนทำชั่วได้ดีมีถมไป” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของความเชื่อ เรื่องกรรมในสังคมไทยได้คลอนแคลนสังคมเกิดความเข้าใจเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไป จากความเป็นจริงและไม่เชื่อในชีวิตของคนเรามีความจำเป็นต้องมีศรัทธา ไม่มีผู้ใด ไม่เลือกระหว่างการมีศรัทธากับการไม่มีศรัทธา แต่มีความจำเป็นต้องเลือกระหว่างการมีศรัทธาที่ถูกต้อง กับการมีศรัทธาที่ผิดตามหลักพระพุทธศาสนาให้สังเกตดูหมวดธรรมใด ที่พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธาหมวดธรรมนั้น ทรงสอนเรื่องปัญญากำกับไว้ด้วยเสมอซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสอนให้มีศรัทธาความเชื่ออย่างมีเหตุผล คือใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะให้เห็น

^๓แก้ว ชิตตะขบ, **หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕-๑๖.

^๔พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๖-๗๘.

^๖พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ), **ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔-๓๖.

ทั้งส่วนดี และไม่ดีที่ทั้งคุณทั้งโทษก่อน จึงค่อยตั้งศรัทธาไม่ให้ศรัทธาอย่างงมงายไปตามกระแสในทางกลับกัน ถ้ามีแต่ปัญญาแต่ไม่มีศรัทธารองรับปัญญาจะโลดแล่นเลื่อนลอยสุดโต่งไม่มีฐานที่ตั้ง ดังนั้นศรัทธาที่ถูกตั้งจึงเป็นศรัทธาที่มีเหตุผล

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าประชากรชาวพุทธส่วนใหญ่ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ นับถือพระพุทธศาสนาและมีหลักความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิมอื่น ๆ ผสมผสานอยู่อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังมีระบบความเชื่อศรัทธาที่มีต่อองค์หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ อย่างเป็นทางการ อย่างเป็นทางการ เพื่อให้ทราบศรัทธาที่แน่วแน่ในลักษณะอะจุลศรัทธา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ กรอบกับผู้วิจัยเองก็เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬด้วย จึงได้หยั่งรู้ถึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดี จึงได้สนใจทำการวิจัยในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา เอกสารเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนทั้งเอกสารวิชาการทั่วไป ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล รวมทั้งการวิจัยภาคสนาม

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหาไว้ ดังนี้

๑. ศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
๓. ศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระพระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๑.๓.๓ ด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายไว้ ดังนี้ ต้องเป็นผู้ที่ทราบความศรัทธา การบูชาหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ พระภิกษุสงฆ์ จำนวน ๕ รูป นักปราชญ์ จำนวน ๑๐ รูป/คน พุทธศาสนิกชนชายหญิง จำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๕ รูป/คน มีเกณฑ์เลือกกลุ่มเป้าหมาย เลือกจากตัวแทนของภาคส่วนต่าง ๆ คือ ตัวแทนจากคณะสงฆ์ นักปราชญ์ พุทธศาสนิกชนชายหญิง และผู้ที่ทราบเกี่ยวกับคุณค่าต่าง ๆ ของหลักศรัทธาและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อมั่นด้วยศรัทธาที่เชื่อด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุผลในการกระทำสิ่งที่ดีงาม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น โดยศรัทธานั้น แบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ

กัมมัสถา หมายถึง ความเชื่อเรื่องกรรมว่ามีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรมคือเป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนอรรคอยู่ในโชคชะตา

วิปากัสถา หมายถึง ความเชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

กัมมัสสกตาสถา หมายถึง ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

ตถาคตโพธิสถา หมายถึง เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น หมายถึง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่อำเภอเมือง เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ชาวพุทธอำเภอโซ่พิสัย หมายถึง ประชาชน หรือบุคคลที่เป็นพุทธศาสนิกชน นักร้อง
พระพุทธรศาสนา ที่มีถิ่นพำนักอาศัยอยู่ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

พิธีกรรม หมายถึง พิธีกรรมในพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือพิธีกรรมในพุทธบัญญัติ และ
พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น พิธีกรรมในพุทธบัญญัติ เป็นพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เพื่อ
ความเป็นระเบียบในการบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้ การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแนวเดียวกัน
เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีกรานกฐิน พิธีสวดปาฏิโมกข์ พิธีระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ส่วนพิธีกรรม
ที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธในประเทศหรือในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้นภายหลัง
และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทอดผ้าป่า พิธีทำศพ พิธี
ตักบาตรเทโว พิธีทอดกฐิน เป็นต้นรูปแบบความเชื่อของพุทธศาสนา จะมีความเป็นเหตุเป็นผล เน้น
การปฏิบัติจริงด้วยตนเองไม่ให้ร้องขอจากเทพเจ้าหรือบุคคลอื่น สอนให้เชื่อกรรมและการเกิดใหม่โดย
ชี้ว่าเป็นผลของการกระทำของแต่ละบุคคล และจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเข้าสู่นิพพาน พ้นไปจาก
อำนาจกรรม ไม่กลับมาเกิดอีก

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสาร/หนังสือ/ตำรา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงศรัทธาไว้ว่าสำหรับคนสามัญทั่วไปศรัทธาเป็น
ธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่งเป็นอุปกณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปเมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดีทำให้การ
ก้าวหน้าไปสู่จุดมุ่งหมายได้ผลเร็วขึ้นกลับประสบความสำเร็จซ้ำกว่าผู้มีปัญญาดีน้อยกว่าแต่มีศรัทธาแรง
กล้า^๗

พระมหานวม คุตตรมโม ได้พูดถึงความเชื่อของคนโบราณว่า ถือเอาแม่น้ำภูเขาดันไม้
พระจันทร์พระอาทิตย์และดาวทุกดวง ตลอดจนกระทั่งทุก ๆ สิ่งในเอกภพล้วนแล้วแต่มีภูติที่มีชีวิต
หรือเจตภูตถือกันว่ามีอำนาจอิทธิฤทธิ์มากหลาย และโกรธง่ายมักไม่พอใจอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นมนุษย์
โบราณจึงมีความหวาดกลัวต่อภูตและเจตภูต^๘

เดียน คำดี ได้กล่าวถึงความเชื่ออันเป็นรากฐานของสังคมว่า มนุษย์ทุกคนย่อมกระทำ
ตามความเชื่อของตน ผู้ใดกระทำตามหลักความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถืออยู่ ความเชื่อนั้นก็กลายเป็น
วิถีชีวิตของผู้นั้นไป และเมื่อมนุษย์ได้สั่งสมความเชื่อ และการกระทำหรือปฏิบัติไป ตามความเชื่อที่

^๗พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ
มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕๖.

^๘พระมหานวม คุตตรมโม, **ปรัชญาสังเคราะห์**, (กรุงเทพฯมหานคร : สภาการศึกษาหม่อมกุฎราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑๙-๒๒๐.

เป็นวิถีอย่างเดียวกัน ความเชื่อก็กลายเป็นวิถีชีวิตในสังคม และความเชื่อในแง่นี้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งแยกได้ คือ

๑. ความเชื่อคือพลังชีวิตเพราะมนุษย์กระทำการต่าง ๆ ไปตามความเชื่อในลักษณะเป็นความมั่นใจและเป็นความไว้วางใจ

๒. ความเชื่อเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ เพราะความเชื่อและหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคม

๓. ความเชื่อเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคมหนึ่งๆ เพราะความเชื่อกลายเป็นวิถีแห่งชีวิตในฐานะศาสนาและวัฒนธรรมที่ห่มห่อสังคมหนึ่ง ๆ ไว้ให้มีการปฏิบัติที่มีรูปแบบเดียวกันแสดงออกมาเป็นเอกภาพ^๙

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงหลักศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องเป็นศรัทธาในพระรัตนตรัยหรือในคุณของพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหวหรือเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาจึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของๆตนและเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและว่าเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาให้ใช้สติพิจารณาด้วยเหตุและผลไม่ถึงมงคลตื่นข่าวพระองค์สอนว่าความสุขและความทุกข์ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำไม่มีใครเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น^{๑๐}

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อมีที่มาจาก ๓ แหล่งด้วยกันคือ

๑. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นฟ้าร้องฟ้าผ่าคนในสมัยโบราณไม่มีอะไรเพื่อใช้พิสูจน์ได้ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งลึกลับและมีอำนาจดลบันดาลให้เป็นไปจึงเกิดความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าลงมาทำโทษแก่ตนด้วยความกลัวต่อมรณภัยนั้นจึงมีการกราบไหว้บวงสรวงบูชาให้สิ่งเหล่านั้นหายโกรธและบันดาลความสุขสวัสดิ์แก่ตน

๒. ความเชื่อที่มากับศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับเกี่ยวกับคำสอนและพิธีการที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้หรือพระสาวกปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างสืบมา

๓. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์เห็นได้จากความคิดแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจินตนาการอื่นๆตัวอย่างทฤษฎีคำสอนของเจ้าลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงนรกสวรรค์ เป็นต้น^{๑๑}

ยิ่งยง เรืองทอง กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์กำหนดพิธีกรรมขึ้นเพื่อสนองตอบทางด้านอารมณ์ จิตใจ และความเชื่อถือเคารพบูชา การแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ ใน

^๙เดียน คำดี, ศาสนศาสตร์, ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

^{๑๐}วศิน อินทสระ, ศรัทธากับปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๙๒.

^{๑๑}มณี พยอมยงค์, วัฒนธรรมล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๒๘.

การสื่อความหมายตามความเชื่อนั้น บางครั้งไม่อาจแสดงผลตามหลักเกณฑ์ของความจริงได้ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีส่วนต่าง ๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งและประกอบกันขึ้น เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ตกทอดเป็นมรดกแล้วหลายชั่วอายุคน^{๑๒}

ชบา อ่อนนาค กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมี ความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมาจากพื้นฐานของความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป โดยได้แบ่งพิธีกรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือพิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมของชุมชน^{๑๓}

พระมหามนตรี วลลโภ (ป้อมสุข) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า ต้องมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อต่อสิ่งใดพิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มี แบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั่วประเทศ และพิธีกรรมเฉพาะถิ่น มี แบบแผนการกระทำเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมจะเหมือนกันคือมี ความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ^{๑๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้เหตุผลการที่พิธีกรรมในภูมิภาคต่างๆมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมี ลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณี ส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันว่าเกิดจากปัจจัย ๓ ประการ คือ

^{๑๒}ยิ่งยง เรื่องทอง, สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

^{๑๓}ชบา อ่อนนาค, การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรีสุขบพ จังหวัดชลบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

^{๑๔}พระมหามนตรี วลลโภ (ป้อมสุข), อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

๑) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป

๒) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในสังคมดังนั้นคนในสังคมคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร เชื่ออย่างไร ก็จะแสดงออกมาให้ปรากฏในรูปของภาษาประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น ตลอดจนสิ่งอื่น ซึ่งคนในสังคมสร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้

๓) สิ่งแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปอาศัยอยู่ในเขตแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานพอสมควร มี การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม และ ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดขอบเขตและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้ประเพณีแตกต่างกันไปด้วย^{๑๕}

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพุทธกร ปณฺญาสิริ (สังจรรย์นพงษ์) ได้ทำวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ส่วนที่หนึ่งความหมายของศรัทธาในพระพุทธศาสนาคือความเชื่อที่มีอิสระไม่ติดอยู่ในกรอบใด ๆ เชื้อสิ่งที่ควรเชื่อ โดยมุ่งตรงต่อความเป็นจริงและต้องมีลักษณะที่ประกอบด้วยปัญญา และเหตุผลมีบ่อเกิดได้ ๔ ลักษณะคือประมาณ ๔ การสดับจากภายนอกการคิดตรិตรองด้วยใจและการฝึกฝนปฏิบัติ จนเกิดผลมีหน้าที่ทำลายความไม่เชื่อ (อสังทิยะ) และความสงสัยลังเลใจ (วิจิกิจฉา) เป็นปัจจัยให้เกิดปีติสุขศีลสมาธิ และปัญญา มีความสำคัญ คือการรวมกลุ่มการเกิดพลังเกิดความกล้าหาญเป็นที่พึ่งที่อาศัย ทำให้เกิดความเจริญเป็นเครื่องเจริญอย่างอริยชน และ ในที่สุดยังเป็นเหตุปัจจัยทำให้พันทุกข์ได้แนวความคิดความเชื่อ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยจนปัจจุบันว่า มีความคิดความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวันจนกลายมาเป็นภูมิปัญญาและ ประเพณีวัฒนธรรมสืบต่อมาจนถึงคนรุ่นใหม่และ ต่อ ๆ ไปอย่างไร^{๑๖}

พระมหาเปรม โอภาโส (ทองคำ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบันผลการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีเรื่องของศรัทธาอยู่เป็นจำนวนมากเช่นในอังคุตตรนิกายอัฐกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ได้กล่าวถึงศรัทธาสัมปทาในอังคุตตรนิกายจตุกกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ ได้กล่าวถึงสมสัทธาในอังคุตตรนิกายปัญจกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่

^{๑๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

^{๑๖}พระมหาพุทธกร ปณฺญาสิริ (สังจรรย์นพงษ์), **ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

๒๒ ได้กล่าวถึงศรัทธาความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นการกระทำดีกล่าวโดยสรุปแล้วศรัทธาในพระพุทธศาสนามุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรมเป็นสำคัญ^{๑๓}

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน ผลการวิจัยพบว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดี เป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญากำกับ ชักนำให้อยู่มีลักษณะของความเชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้เกิดดีหรือลดความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ตรง ความเชื่อหรือศรัทธาในพระไตรปิฎกมี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วมุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล หรือกฎแห่งเหตุผล และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์^{๑๔}

อภิศร มีผล ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อซึ่งประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัยซึ่งการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนา ศรัทธามีลักษณะ ทำให้ใจผ่องใส ทำให้แล่นไปด้วยดีในการบรรลุธรรม มูลเหตุให้เกิดศรัทธา ได้แก่ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยง ธรรม ศรัทธามีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติกัมมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรม ศรัทธา ๔ ประเภท ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา ตถาคตโพธิสัทธา คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ คือ ๑) ศรัทธาทำให้คนได้อริยทรัพย์ ๒) ศรัทธาทำให้คนข้ามโอชะ ๓) ศรัทธาทำให้คนบรรลุธรรมของพระอรหันต์ ๔) ศรัทธาทำให้คนผู้อยู่ครองเรือนได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า^{๑๕}

^{๑๓}พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ), ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔}พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕}อภิศร มีผล, การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลีนปราชญ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท กับเซนต์อ็อกสติน งานวิจัยฉบับนี้ในเนื้อหากล่าวไว้ว่า “ศรัทธามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นที่มาของความรู้ในทางพุทธศาสนาที่เรียกว่าปัญญา โดยพิจารณาจากจุดหมายปลายทางของศรัทธา เพราะพุทธปรัชญามีการให้ค่าแก่ศรัทธาในฐานะเป็นที่มาของความรู้สูงสุดของมนุษย์ก็คือปัญญานั้นเอง ทั้งนี้เพราะจุดหมายปลายทางของการปฏิบัติธรรมก็คือปัญญา และต้องดำเนินไปด้วยปัญญาหรือใช้ปัญญาเป็นแม่บทใหญ่ ความรู้ขั้นปัญญาดังกล่าวเป็นความรู้ที่เกิดจากอภิญญา อันเป็นประสบการณ์ตรงของ ผู้ปฏิบัติเอง ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงญาณวิทยาของพุทธปรัชญา จึงมีลักษณะเป็นประสบการณ์นิยม (Experientialist) หรือ ประจักษ์นิยม (Empiricist) ซึ่งจะต้องได้ปัญญามาด้วยมิติของภาคปฏิบัติโดยมีศรัทธาเป็นตัวเร้าให้ลงมือปฏิบัติ จนบรรลุปัญญาขั้นสูงสุด จึงเป็นอันสรุปได้ว่าหลักการแห่งความรู้ของพุทธปรัชญาคือปัญญาอันจะเข้าถึงด้วยวิธีการแห่งศรัทธา^{๒๐}

พระสร้างชาติ สิริจารุณโณ (สุวรรณพุทธ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน ผลการวิจัยพบว่า “การเชื่อ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดีเป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาคือการเชื่อที่มีปัญญากำกับ ชักนำให้อยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่างๆพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้เกิดลึนหรือลงความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ตรง เพื่อให้ได้ศรัทธาคือการเชื่อที่มีเหตุผล การเชื่อหรือศรัทธาที่มีเหตุผลในพระไตรปิฎกหมายถึงตถาคตโพธิสัทธาอย่างเดียว แต่ในยุคหลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทถูกกำหนดกรอบไว้ ๔ อย่าง คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสมกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วก็มุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ (law of nature) กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล (law of karma) หรือกฎแห่งเหตุผล (subject and object) และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์^{๒๑}

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา งานวิจัยฉบับนี้ในเนื้อหากล่าวไว้ว่า “ความเชื่อทำให้

^{๒๐}พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลีนปราชญ์), การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต์อ็อกสติน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๑}พระสร้างชาติ สิริ จารุณโณ (สุวรรณพุทธ), การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ มีกำลังใจ มีความหวังเพิ่มขึ้น ในการมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย ความเชื่อ จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญกับทุก ๆ คน ความเชื่อเป็นขั้นตอนของการพัฒนาปัญญาในระดับ เริ่มต้น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการทำให้บุคคลเข้าสู่ระบบ หรือหลักการประพฤติปฏิบัติตามกฎ ศีลธรรมทางศาสนา เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาขึ้นก็ย่อมมีการกราบไหว้บูชา อ้อนวอน บวงสรวง ตามขึ้นมาอีกทีหนึ่ง^{๒๒}

กล่าวสรุปได้ว่า ศรัทธาเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางศาสนาถือว่าศรัทธา (ความเชื่อ) เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่การมีปัญญางาน เหล่านี้ ยังไม่มีการเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซนอื่น ทั้งยังไม่ได้ ระบุชัดเจนว่าเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวนี้ ได้ศึกษาหลักศรัทธาในสองศาสนาให้ครบถ้วนชัดเจนทุก ประเด็นดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งจากหนังสือและ บทความต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ อำเภอโซ่พิสัยจังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการวิจัยทางเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงจริยธรรมที่มี ปรากฏเป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาไทย พ.ศ.๒๕๓๙ คัมภีร์อรรถกถา และเอกสารเกี่ยวกับหลักศรัทธา และพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง

๑.๖.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ แหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร เว็บไซต์ที่มีผู้ประพันธ์ เกี่ยวกับประวัติ คุณค่า หลักศรัทธาที่ปรากฏในการบูชาหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัยครั้งนี้

๑.๖.๓ การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ ชำราชาการ ผู้นำหมู่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และพุทธศาสนิกชนที่ ศรัทธาในองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ จำนวน ๒๕ รูป/คน เกี่ยวกับประวัติ คุณค่า ความเป็นมา หลักศรัทธาที่มีต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วิเคราะห์ ข้อมูล และสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิชาการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็น แบบปลายเปิดและสัมภาษณ์ในเชิงลึก นำมาวิเคราะห์ สรุปผล แล้วนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

^{๒๒}พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาท (รัตนรงค์), การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน พระพุทธศาสนา, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

(๑) **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** แนวทางการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์ประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง

(๒) **การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม** ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้นำผลจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับ ความสำคัญและแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษานำมาสรุปผลการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ

(๓) **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้นำข้อมูล (Data Analysis) ที่ได้จากการรวบรวมนำมา วิเคราะห์แล้วเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive Method) และเรียงเรียง ผลการศึกษานำมาสรุปผลการวิจัย เสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องจัดทำ ข้อเสนอแนะด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method)

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักศรัทธาในหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอ โข่งพิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๑.๗.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโข่งพิสัย จังหวัดบึงกาฬ นำไปแก้ไข และเผยแพร่หลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกต้องต่อไป

บทที่ ๒

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ซึ่งในความเชื่อนั้นมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันตามความคิดเห็นและความเข้าใจของแต่ละบุคคลแต่ละลัทธิหรือศาสนา ในบริบทนี้จะได้แยกหรืออธิบายศรัทธาเพื่อให้เข้าใจตามความหมายของศรัทธาในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาและ ในทัศนะของนักวิชาการ ที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของศรัทธาในพระไตรปิฎก

ศรัทธา หรือ ความเชื่อมักจะใช้คู่กับคำว่าปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใสความนิยมชมชอบ เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปีติและโสมนัสต่อบุคคลหรือหลักการที่ถูกกับอุปนิสัยหรือจริตของตน ศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อด้วยศรัทธาในการดำเนินชีวิตศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติทางศาสนา มนุษย์มักจะใช้ศรัทธาเป็นเป้าหมายใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสินใจในการกระทำส่วนใหญ่ มีความเชื่อเฉพาะในสิ่งที่ตนต้องการจะเชื่อ เช่น ความเชื่อในทางศาสนาต้องใช้ศรัทธาเป็นที่สุด^๑ ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็ไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดี ความเชื่อใน สิ่งที่ผิด เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ความเสื่อมเสีย ความเดือดร้อนเป็นผลร้ายเป็นความพินาศ ตลอดจนทำให้เสียชีวิตได้ว่า

๑. เชื่อเรื่องธรรมชาติ เช่น ภูเขา ต้นไม้สัตว์ต่าง ๆ ที่ผิดปกติ มีความแปลกประหลาดไปจากธรรมดาแล้วทำการสักการบูชาเพื่อหวังลาภยศเป็นต้น

๒. เชื่อในผีสางเทวดาวิญญาณว่า ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วยังคงมีวิญญาณวนเวียนอยู่แล้วจึงทำการสักการบูชาเพื่อหวังขอลาภ ยศ มีการสร้างศาล ต่าง ๆ เพื่อให้ผี สาง วิญญาณ มาสิงสถิตอยู่เป็นต้น ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ปราศจากปัญญาเป็นความเชื่อที่ยึดถือตามใจตนเองหรือเป็นความเชื่อตามผู้อื่นทำให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ไม่แต่หลักความเชื่อเกี่ยวกับศรัทธาในทางพุทธ

ศาสนานั้นอ พระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสไว้แก่ชาวกาลามะที่แคว้นโกศล ถึงความเชื่อที่อาจจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้มีอยู่ ๑๐ ประการอย่างเช่นใน “กาลามสูตร” เป็นสูตรที่ทรงแสดงพุทธพจน์เกี่ยวกับการตัดสินใจเชื่อโดยใช้ปัญญาพิจารณา ดังนี้

^๑ แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๘.

๑. มา อนุสฺสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบกัณมา
๓. มา อิติกราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปฏุกสมปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมาน
๗. มา อาการปริวตตเกน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฏฺฐนิชฌมานกฺขนติยา อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจแล้ว
๙. มา ภพฺพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าเป็นไปได้
๑๐. มา สมโณโน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^๒

หลักการเชื่อ ๑๐ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่กระตุ้นเตือนว่า ยังไม่ควรด่วนเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นจริงจนกว่าจะได้พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ของตนเอง และในตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ ทรงเน้นว่าควรทำกรรมดีและเชื่อกฎแห่งกรรม เพราะจะทำให้ได้รับประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้า^๓

แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลที่จะมีการเชื่อคือศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาดำรงตนอยู่ด้วย เหตุผล สามารถใช้ปัญญาได้สินั้น จะต้องอาศัยสิ่งที่เป็นมูลเหตุ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นคนไม่มีความเห็นผิดเป็นอหยาศัย
๒. เป็นคนไม่คบหาสมาคมกับด้วยบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ
๓. ไม่เป็นคนหันหลังให้พระสัทธรรม
๔. เป็นคนไม่มีมิจฉาวิตก
๕. เป็นคนที่จมลงในอารมณ์โดยอุบายอันแยบคาย^๔

ส่วนการเชื่อที่มีลักษณะตรงข้ามกับศรัทธา ๕ ประการตามที่กล่าวมานั้น ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าศรัทธาญาณวิปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ปราศจากญาณ ไม่ประกอบด้วยปัญญาปราศจากปริชา หยักรู้ปราศจากเหตุและผล เป็นความมมงาย เพราะเชื่อผู้อื่น และสิ่งอื่นว่าสามารถเป็นที่พึ่งของตนได้ ดั่งเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “มนุษย์เป็นอันมากถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงซึ่ง ภูเขา ป่า สวน และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นที่พึ่ง ที่พึ่งนั้นแลไม่เกษม ที่พึ่งนั้นไม่อุดม เพราะบุคคลอาศัยที่พึ่งนั้น

^๒อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^๓อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๒.

^๔มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, **ปรมัตถธรรม ๔**, (พระนคร : เลียงเชียงเจริญ, ๒๕๑๒), หน้า ๒๗.

ยอมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”^๕ ธรรมเหล่านี้ ใครสมทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านี้อยู่^๖

ตั้งแต่แรกเกิดมามนุษย์ก็เริ่มมีความเชื่อคือ ศรัทธาเพราะความกลัว และมีความต้องการให้มีชีวิตรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน จึงพากันแสวงหาวิธีที่จะเอาชนะความกลัว และวิธีทำให้ชีวิตของตนและพวกพ้องอยู่รอด ดังนั้น มนุษย์จึงต้องสร้างศรัทธา คือความเชื่อให้เกิดขึ้น อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีศรัทธาตั้งแต่เกิด และมีมาตั้งแต่ยุคโบราณหลักพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้ เมื่อเรากล่าวว่า “พุทธศาสนิกชนต้องมีศรัทธา” การให้ความหมายคำว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนิกายเถรวาทนี้ จึงแตกต่างจากศาสนาส่วนใหญ่ในโลกและมีได้มีความหมายเพียง “ความเชื่อ” ดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไป^๗

ศรัทธา ความเชื่อ; ในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล, ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก เขียนอย่างสั้นสกดฤตเป็นศรัทธา ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกรั่นกรองแล้วจากปัญญา^๘

ความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุและผล ซึ่งผ่านการกรั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "สัทธาญาณสัมปยุตต์" (ญาณ แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย)การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ ตนเห็น โดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อ ที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า "สัทธาญาณวิปปยุตต์" อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า "อโหสิกรรมศรัทธา"^๙

การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็น ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่ พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน "ความเชื่อแบบงมงาย" ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดี ความเชื่อในสิ่งที่ผิด

^๕ช.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๘/๕๐.

^๖อง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๘๐,๑๘๓.

^๗วคิน อินทสระ, **ศรัทธากับปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๘๒-๘๓.

^๘เดื่อน คำดี, **ศาสนศาสตร์ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์**, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^๙พระภิกษุวาสิสฏฐิ (เผด็จ ทตตชีโว), **ศรัทธา รุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ ความเสื่อม ความเดือดร้อน เป็นผลร้าย เป็นความพินาศ ตลอดจนทำให้เสียชีวิตได้^{๑๐}

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจในที่นี้หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนาและเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลที่เป็นไปตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นความเชื่อที่ สร้างปัญญาให้เกิดขึ้นและต้องเป็นปัจจัยในการเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือนิพพานอนั้นถือว่าไม่ใช่ความเชื่อตามหลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อพุทธศาสนา อาจจะมีมากน้อยแตกต่างกัน อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุผล ดังนั้นจึงสามารถให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับ ศรัทธา ทางพุทธศาสนาไว้ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล, ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม, ความเลื่อมใสซาบซึ้งซึ่งชื่นใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งแล่นไปตามไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ, ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงาม และในการทำ ความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก^{๑๑}

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในหนังสือ ชุมนุมข้อคิดอิสระว่า ความเชื่อของพุทธมามกะ นั้นคือ เชื่อโดยตรงต่อเหตุผล เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้บ่มพระองค์เองมาเป็นเวลาเพียงพอ จนสามารถลู้งด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาดความสว่างและความสงบเย็นได้จริง เชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุและนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง เชื่อว่าพระสงฆ์คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้างหรือคอยบังคับให้เป็นไป เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องทั้งหมดนี้ คือ ความเชื่อ ๗ ประการ ของพุทธมามกะ^{๑๒}

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อปักใจ เพราะหมดความสงสัยโดยสิ้นเชิง เนื่องจากได้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองตามหลักเหตุผลกลับไปกลับมา ซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างรอบครอบ โดยปราศจากการใช้อารมณ์จนเกิดเป็นมูลฐาน(ทสสนมูลกา) มั่นคง และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงขั้นไม่มีใคร ๆ ใน

^{๑๐} มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมล้านนาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๕๓.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒๘.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, **ชุมนุมข้อคิดอิสระพุทธทาสภิกขุ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘). หน้า ๒๕-๒๖.

โลกมาเปลี่ยนแปลงความเชื่อนี้ได้ เฉพาะที่เชื่อด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุและผล ถ้าเชื่อโดยปราศจากปัญญา เรียกว่า อธิโมกข์ (ความน้อมใจเชื่อ หรือเชื่อตามเขา)^{๑๓}

สรุปได้ว่า ศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย ยึดเอาเป็นสรณะเพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลายขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น^{๑๔}และเป็นสิ่งที่พึง ที่อาศัย ที่เคารพสูงสุดในชีวิต โดยความเชื่อมั่นนี้จะต้องเกิดจากความรู้และความเข้าใจของผู้เชื่อถือเอง ใช้ปัญญาของตนพิจารณาไตร่ตรองในพระธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ด้วยเหตุผล อย่างรอบครอบแล้วตามความเป็นจริง มิใช่สักแต่ว่าศรัทธาตาม ๆ กันมา หรือการถูกบังคับขู่เข็ญให้เชื่อ ล่อหลอกด้วยอามิสสินจ้าง หรือมีผลประโยชน์ใดแอบแฝงอยู่ในทางโลกเป็นเหตุชวนให้เกิดความเชื่อ ศรัทธานั้นต้องเกิดขึ้นมาเอง และจะต้องประกอบด้วยปัญญาของผู้ศรัทธาที่รับรู้เห็นเองแล้วตามความเป็นจริง และปัญญาเป็นเครื่องช่วยถ่วงถ่วงความถูกต้อง จึงจะเป็นศรัทธาที่มีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อมนุษย์มีศรัทธาจะไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธา แต่จะต้องมีกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา และสามารถพัฒนาขึ้นไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ถึงขั้นการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างอิสระ คือ ศรัทธาต้องเป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมายคือนิพพาน จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๒ ความหมายของศรัทธาตามทรรศนะของนักวิชาการทั่วไป

ศรัทธา (สัททา) หมายถึง ความเชื่อ, ความเลื่อมใส, เช่น สิ้นศรัทธา ฉันมีศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้ร่วมกับประสาทะ เป็นศรัทธาประสาทะ เชื่อ, เลื่อมใส, เช่นเขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ^{๑๕}

วิทย์ เทียงบุญธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่าศรัทธาในพจนานุกรมไทยไว้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อถือ, ความเลื่อมใส, ความเห็นดี, ความไว้วางใจ, ความซื่อตรง, ความจงรัก, ความประสงค์, ความอยาก, ความบริสุทธิ์, ความเคารพนับถือ, ยินดี, เลื่อมใส^{๑๖}

^{๑๓}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕๐.

^{๑๔}ช.ช.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

^{๑๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙๓.

^{๑๖}วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห.จ.ก. ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒๘.

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาในความหมายโดยทั่วไปในหนังสือชุมนุมเรื่องสั้นไว้ว่า เป็นความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลสำคัญหรือผู้นำของสังคม ในเรื่องของศาสนาทุกองค์ศาสนายกเว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและอำนวยสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน ให้นับถือบูชาสิ่งนั้นโดยแน่วแน่น ปราศจากการพิสูจน์และทดสอบแต่อย่างใด^{๑๗}

พระเทพเวที (ประยูรย์ ประยุตโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาไว้ว่า ศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภท ศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็นศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป ในศาสนาต่าง ๆ จะเน้นแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจ เริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นก็จะเป็ปัจจัยที่ทำให้มีจุดเริ่มต้น ศรัทธาทำให้มีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เข้าไปซักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป^{๑๘}

พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์) ให้ความหมายของศรัทธาไว้ว่า ศรัทธามีความหมายทั้งอย่างกว้าง ปานกลางและไม่ได้แคบเพียงแค่“ความเชื่อ” เพราะยังมีความหมายอื่น ๆ เช่น ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส การปลงใจเชื่อ ความซื่อสัตย์การยอมรับ การยอมตามลัทธิความเชื่อ ศาสนา ความจงรักภักดี ดังนั้น ศรัทธาโดยทั่วไปจึงมีความหมายเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ไม่เกี่ยวข้องกับปัญญาและเหตุผล^{๑๙}

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ) ให้ความหมายของศรัทธาไว้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรงชีวิตในอนาคต และสัมปรายภพด้วย คือมนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่อง

^{๑๗}พุทธทาสภิกขุ (อินทปญโญ), *เรื่องเรียนพุทธศาสนา ใน ๑๕ นาที*, หนังสือชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ, ๒๔๙๕, (เว็บไซต์พุทธทาส.คอม, www.buddhadasa.com.)

^{๑๘}พระเทพเวที (ประยูรย์ ประยุตโต), *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

^{๑๙}พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), *ศีกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

กำหนดวิถีชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลัทธิ และศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย^{๒๐}

สรุปได้ว่า ศรัทธาโดยทั่วไปนั้น หมายถึง ความเชื่อ หรือ ความเลื่อมใส ที่เกิดจากอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และมักใช้กับความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลที่สำคัญของสังคม เหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้คนส่วนมากพากันนิยมชมชอบเช่น สิ่งลึกลับ เรื่องเหนือธรรมชาติ ฯลฯ หรือใช้ในกรณีที่มีความพึงพอใจ ประทับใจ และมั่นใจในความเชื่อลัทธิหรือศาสนาต่าง ๆ ศรัทธาถือได้ว่าเป็น ความเชื่อเฉพาะของบุคคล จึงทำให้บุคคลมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เป็นการใช้ศรัทธาที่ไม่ได้ เกิดจากความรู้ตามความเป็นจริง เมื่อเป็นความเชื่อมักจะพึ่งพาอาศัยสิ่งที่อยู่ภายนอกกาย คืออาศัย อำนาจดลบันดาลและการช่วยเหลือ เชื่อว่าจะสามารถช่วยทำให้ทุกอย่างสำเร็จได้โดยไม่ต้องทำเอง และมีความไม่เชื่อมั่นในความสามารถว่าตนเองทำได้จึงทำให้เกิดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อ สิ่งที่ศรัทธาว่าจะทำให้ได้ทุกอย่างตามความต้องการ จึงทำให้ไม่ต้องดิ้นรนชวนขวายเพื่อจะให้เข้าถึง ความจริงสูงสุด

๒.๒ ความสำคัญของศรัทธา

ศรัทธามีความสำคัญแตกต่างกันตามความหมายและหน้าที่ศรัทธาแม้จะเป็นเพียงปัจจัยขั้น พื้นฐาน และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาปัญญาแต่ไม่สามารถดูแลตนได้เพราะอาจทำให้เข้าใจ ความหมายศรัทธาผิดไป^{๒๑} เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของศรัทธานั้น จึงสามารถแบ่งตามความหมาย และหน้าที่ได้ ๓ ประการคือ

๑. ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา บุคคลที่ยังไม่สามารถเข้าถึงปัญญาได้ ศรัทธาในขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมากศรัทธาเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปในการพัฒนาเป็น ปัญญา เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น^{๒๒} เพราะ ในระดับปัญญายังต้องอาศัยศรัทธาจากคนอื่นก่อน จึงจะสามารถพัฒนาให้เป็นปัญญาและสร้าง ความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายได้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงการบรรลุ อรหัตตผล กับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า “บุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะเข้าไปหา พยายามที่จะเข้าไปนั่ง ให้ใกล้ ๆ ฝ้าคอยเงี้ยวหูฟังว่าท่านจะพูดอะไร ฟังธรรมอย่างตั้งอกตั้งใจ แล้วจดจำธรรมที่ฟังนั้นไว้เป็น

^{๒๐}พระมหาเปรม โอภาโส (ทองคำ), *ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน*, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

^{๒๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔๙.

^{๒๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๖๕๖.

อย่างดี นำเนื้อความแห่งธรรมที่จดจำไว้มาพิจารณา ธรรมทั้งหลายควรแก่การนำมาพิจารณาขณะที่มีการพิจารณาธรรมอยู่นั้นความยินดีพอใจในธรรมจึงเกิดขึ้น เกิดความขยันอดทนไตร่ตรองดีแล้ว จึงได้อุทิศกายและใจ เพื่อให้ารู้เห็น เข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ในสัจจะอันยอดเยี่ยม ด้วยนามกาย (เจตสิกทั้งหลาย) และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วยปัญญา แต่หากศรัทธาไม่มี การที่จะเข้าไปหาหรือการเข้านั่งใกล้ ๆ การเงยโสตเพื่อที่จะรับฟังธรรม การที่จะจดจำธรรมเอาไว้เพื่อการพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ความยินดีพอใจ ความขยันอดทนการไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจ ก็ไม่มีในบุคคลนั้น”^{๒๓}

ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อครั้งที่ยังไม่เกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพราะคิดว่าพระผู้มีพระภาคละทิ้งความเพียรจะบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตะธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากัลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้” เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงสามารถกระทำให้ปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว ปัญจวัคคีย์เกิดตถาคตโพธิศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้ยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ปัญจวัคคีย์ได้เกิดปัญญาเห็นธรรม^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญาเป็นอย่างมากหากบุคคลไม่เกิดศรัทธาแล้ว จะไม่สนใจหรือไฝหา ความรู้หรือปัญญาก็จะไม่เกิด ความสัมพันธ์ของความสำคัญของศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญาเมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้ว ทำให้มีความสนใจอยากรู้อยากเห็น จึงเข้าไปหาและเข้าไปนั่งใกล้ ๆ คอยฟังอย่างตั้งอกตั้งใจในธรรม เมื่อฟังแล้วก็จดจำในธรรมนั้นไว้แล้วนำธรรมมาพิจารณาในเนื้อหาสาระของธรรมให้เกิดความเข้าใจด้วยความยินดีพอใจ อย่างขยันและอดทนในการไตร่ตรองธรรม ทุ่มเททั้งร่างกายแรงใจอย่างไม่หวาดหวั่น เพื่อทำให้เกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้งไม่มีข้อสงสัยใด ๆ จนเป็นปัญญาที่รู้เห็นได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามความจริงที่เกิดขึ้นของธรรม

อัจฉริยบุคคลบางคน สร้างเสริมปัญญาของตนได้โดยไม่ต้องอาศัยศรัทธาต่อผู้อื่นท่านเหล่านั้นได้ใช้แต่ความรู้จักคิดรู้จักมอง สิ่งทั้งหลายตามสภาวะและตามเหตุปัจจัย คือโยนิโสมนสิการอย่าง

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

เดียว แล้วพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามขึ้น จนรู้เข้าใจทั่วถึงซึ่งสังขารหมายถึงพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่สามารถตรัสรู้ได้โดยใช้โยนิโสมนสิการอย่างเดียวนั้นเป็นปัจจัยของปัญญา^{๒๕}

ผู้มีปัญญา ส่วนของศรัทธามีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือใช้เป็นเพียงเครื่องกระตุ้นปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดแล้วก็จะใช้ปัญญาเป็นตัวนำเข้าสู่วิมุตติ จะเห็นตัวอย่างในกรณีของพระสารีบุตรได้เห็นพระอัสสชิ เกิดความเลื่อมใสว่าลักษณะท่าทางของท่านแสดงว่าคงมีอะไรดี คงมีภูมิธรรมปัญญาสูง เกิดความอยากจะรู้อยากจะถามจึงเข้าไปหาเมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระสารีบุตรไม่ได้เชื่อพระพุทธเจ้า ดังในปุพพปฏฐกสูตรที่พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระสารีบุตรมาตรัสว่า “สารีบุตร เธอเชื่อหรือไม่ว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะมีอมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ฯลฯ ปัญญินทรีย์ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุดข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้ชนเหล่าใดไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ มิได้ทำให้แจ้ง มิได้สัมผัสด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นพึงถึงความเชื่อต่อผู้อื่นในข้อนั้นว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุดข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้ชนเหล่าใดรู้เห็น เข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ชนเหล่านั้นย่อมไม่มีความสงสัย ไม่มีความแคลงใจในข้อนั้นเลยว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด ก็ข้อนั้นข้าพระองค์รู้เห็น เข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยไม่มีความแคลงใจในข้อนั้น

๒๖

จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความสามารถและสติปัญญาที่ติดตัวมาแต่เกิดต่างกัน บุญชนธรรมดาจะเข้าถึงปัญญาได้อาจเป็นเรื่องยาก แต่เมื่อเขาได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากบุคคลอื่นแล้ว จึงจะทำให้เขาเกิดความสนใจและเกิดศรัทธาในเรื่องนั้น ๆ ศรัทธาเป็นพื้นฐานให้เขาได้ค้นหาข้อมูลต่อไป จนสามารถได้รู้เห็นตามความเป็นจริง จนเข้าถึงขั้นเป็นปัญญาแล้วสามารถพัฒนาต่อไปจนถึงเป้าหมายได้ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อปัญญาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นศาสนาแห่งปัญญา แต่ในบุคคลทั่วไปที่ยังไม่สามารถได้มาซึ่งปัญญาในส่วนของศรัทธานั้นจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างให้เกิดปัญญา และต้องเป็นศรัทธาที่เป็นแบบนำสู่ปัญญาเท่านั้น จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อไปให้ถึงเป้าหมาย

^{๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯนคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๖๑๕.

^{๒๖}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๔/๒๓๖-๒๓๗.

๒. ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีฝึกอบรม เพื่อการให้เกิดความรู้แจ้งเจริญปัญญา^{๒๗}เป็นกระบวนการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่การบรรลุธรรม ตั้งแต่ขั้นรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ไปจนถึงการหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์คือนิพพาน ในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีหมวดธรรมที่สำคัญต่อการปฏิบัติได้แก่อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ องค์ประกอบของหลักธรรมทั้งสองเหมือนกัน คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่มีส่วนต่างกันคือหน้าที่ที่ต้องเป็นไปตามหลักธรรมนั้น ๆ

อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ เป็นธรรมที่เป็นในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๒๘}พละธรรมเป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้อินทรีย์ธรรมเป็นเจ้าการในการครอบงำซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงงมงาย^{๒๙}ดังมีในพุทธยวิงค์สูตร ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้มี สัทอินทรีย์เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต ฯลฯ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค มีวิริยอินทรีย์เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม ฯลฯ มีสติอินทรีย์เป็นผู้มีสติ สติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ฯลฯ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้เกิดสมาธิอินทรีย์ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ฯลฯ ได้ปัญญินทรีย์เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ขำละกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ รัชต์ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๓๐}

พระผู้มีพระภาคยังได้ตรัสถึงอินทรีย์ ๕ ไว้อีก ในปฐมโมเสตานิพนสูตร ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายเป็นการรับรองผลในการใช้อินทรีย์ ๕ ว่า “อินทรีย์ ๕ ประการ สัทอินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์นี้ เมื่อใดที่อริยสาวกได้รู้ชัดถึง คุณโทษ ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง อริยสาวกนี้เป็นโสดาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”^{๓๑} “เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถื้อมัน อริยสาวกนี้เป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบ

^{๒๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๑๔.

^{๒๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๖๙.

^{๒๙}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๕๕.

^{๓๐}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๘๐/๒๕๙-๒๕๑.

^{๓๑}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๒-๓/๒๕๒-๒๕๓.

พรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ”^{๓๒}

จะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลที่เจริญอินทรีย์ ๕ เมื่อได้รู้ชัดถึงคุณ โทษ ความเกิด ความดับคุณ โทษ และสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง ทำให้เป็นโสดาบันบุคคลหมายถึงผู้ประกอบอริยมงคล ๘ เพราะคำว่า โสตะ เป็นชื่อของอริยมงคล^{๓๓} ไม่มีทางตกต่ำไปในอบาย ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แคนเปรต และพวกอสูร^{๓๔} มีความแน่นอนที่จะได้สำเร็จสัมโพธิ หมายถึงมรรคแปดสูง ๓ อันได้แก่สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค^{๓๕} จนสำเร็จสูงสุดถึงอรหัตตญาณสพ เป็นพระอรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ซึ่งเป็นพระสาวกที่รู้ตามพระผู้มีพระภาค^{๓๖} เป็นผู้ปลงชันธภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือ ชันธ ๕) ปลงกิเลสภาระได้(เรื่องที่รับผิดชอบ คือ กิเลส) และปลงอภิสังขารภาระได้(เรื่องที่รับผิดชอบคือ การปรุงแต่งจิต) จนสามารถบรรลุประโยชน์ตน หมายถึงบรรลุอรหัตผล เพราะสิ้นภวสังโยชน์คือ สิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพทั้งหลาย^{๓๗} ได้อย่างเป็นอิสระ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมที่บ้าน ไไว้ในหนังสือการบวชอยู่ที่บ้านไว้ว่า การบวชอยู่ที่บ้าน สามารถที่จะบรรลุธรรมได้เหมือนกับการบวชอยู่ที่วัด โดยอาศัยหลักธรรมะที่เป็นเนื้อแท้หรือเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่เป็นหลักชัดเจนตายตัวสำหรับยึดเป็นหลักในการปฏิบัติ จะต้องเอาชนิดที่สูงขึ้นไป ละเอียดขึ้นไป คือหมวดธรรมที่มีชื่อว่า อินทรีย์ ๕ การบวชอยู่ที่บ้านจะได้รับผลสำเร็จ จะต้องบริบูรณ์อยู่ด้วยอินทรีย์ ๕ หรือธรรมะ ๕ ประการ อันมี ศรัทธา เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง คือการปฏิบัติหรือคำสอนนั้น แล้วก็เชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้เราทำได้ไม่เหลือวิสัยว่าตัวเรามีความสามารถทำได้แล้วก็ปล่อยให้ทำไปด้วยศรัทธา และต้องมีวิริยะ ความกล้าหาญ ความพากเพียร ความบากบั่น สนุกสนาน พอใจในการปฏิบัติ เป็นสุขเมื่อกำลังทำ โดยไม่ต้องรอคอยหรือหวังผลตอบแทนใด ๆ ขณะที่กำลังกระทำอยู่มันก็เกิดความพอใจและเป็นสุข อิมอยู่ด้วยความสุข หมายถึง การมีความสุขโดยที่ไม่ต้องเสียเงินซื้อหามา มีสติ ฝ่าระวังรักษาป้องกัน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น ในความรู้สึกนึกคิดหรือในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น

^{๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๓๓} อภิ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐.

^{๓๔} อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๓๕} ที.สี.อ. (บาลี) ๓๗๗/๒๘๑, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๓๒๖.

^{๓๗} อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๙.

กาย และทางใจเอง มีสมาธิ ที่เป็นจิตแน่วแน่ต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ตลอดเวลาทุก ลมหายใจเข้าออก มีจุดมุ่งมั่นต่อพระนิพพาน เรียกว่า มีเอกัคคตาจิตมุ่งพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา คือ มีความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นอารมณ์ในการปฏิบัติทั่วไป การทำสมาธิหรือเจริญภาวนา จะปฏิบัติ ธรรมะพวกไหนก็ตาม จะต้องปฏิบัติให้มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕ แล้วในที่สุดก็มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือ ความรู้อย่างถูกต้องชัดเจน ในสิ่งที่ต้องกระทำ หรือควรกระทำ อย่าให้ความอยากในกิเลสตัณหา เพื่อ ความเป็นเราเขา เข้ามาแทรกแซง มันจะทำให้เสียหาย ดังนั้น การบวชอยู่ที่บ้าน เป็นการปฏิบัติตัว ให้ไม่มีอึดตา ไม่มีมีความทุกข์ไม่มีปัญหาอะไร มีจิตที่บริสุทธิ์ อยู่ด้วยปัญญา และเกิดความสุขสงบ^{๓๘}

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสธรรมหมวดผละ ๕ กับพระภิกษุทั้งหลายว่าผละ ๕ ประการ คือ สัทธาผละ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตเป็นกำลัง มีวิริยะผละ เป็นผู้ปรารถนา ความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระ ในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เป็นผู้มีสติเป็นกำลัง ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรู้ กษัตถนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดมานานได้มีสมาธิผละเป็นผู้ส่งจดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้ มีปัญญาผละคือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๓๙}

จะเห็นได้ว่า ผู้มีศรัทธา มีความเชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตเป็นกำลังอันมีลักษณะ เลื่อมใส น้อมใจเชื่อและมีความแล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลมีกำลังทำความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้เกิดกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคงเป็นกำลังในตนคือมีวิริยะกำลัง มีกำลังของ สติในการระลึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดมานานได้เพื่อเป็นกำลังในการสร้างเกาะป้องกันระวังและรักษาตน ไม่ให้หลงลืมอยู่ตลอดเวลา มีสมาธิผละ มีกำลังในความสงบสงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ให้เกิดขึ้น ด้วยอาการสงบไม่ฟุ้งซ่านซัดส่ายและด้วยกำลังของปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็นความ เกิดและความดับอันเป็นอริยะ ที่สามารถขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยอาศัยในพล ธรรมนี้ เป็นแรงกำลังของใจไม่ให้เกิดความท้อถ้อยในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการกระทำ การณ์แห่งการพ้นทุกข์ที่ปวงอย่างสิ้นเชิง

ศรัทธาอันนับได้ว่า เป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนา คือ เป็น ส่วนประกอบในหลักธรรมทั้งอินทรีย์ ๕ ผละ ๕ ที่ใช้เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนา ในอินทรีย์ ๕ ศรัทธานั้นมีหน้าที่ในความใหญ่และความใหญ่อีก ๔ ชนิดนั้น ก็จะทำหน้าที่ในความใหญ่ ในเฉพาะตน คือ ทำธรรมทั้งหลายให้เป็นไปคล้อยตามอำนาจของตน เมื่อตนมีความใหญ่ธรรมนั้น

^{๓๘}พุทธทาส ภิกขุ, การบวชอยู่ที่บ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตินราการพิมพ์, ๒๕๔๗). หน้า ๕๗.

^{๓๙}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.

ก็เป็นใหญ่ตาม เมื่อตอนอ่อนแอลงก็จะอ่อนแอตามเช่นกัน พละ ๕ ก็เช่นกันในกำลังทั้ง ๕ ประการ ศรัทธาพละนั้น ศรัทธามีหน้าที่เป็นกำลัง และช่วยหนุนพละอีก ๔ ชนิด ที่เหลือให้มีกำลังแรงกล้าขึ้น เมื่อใดก็ตามที่มีกำลังมากขึ้น ธรรมทั้งหลายที่เป็นตรงกันข้ามกับพละธรรมนี้ ไม่อาจทำให้เกิดความหวั่นไหวหรือเกิดความวิตกกังวลใด ๆ ได้จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในหมวดธรรมทั้ง ๒ เมื่อถือตามหน้าที่แล้ว ศรัทธามีความสำคัญตามหน้าที่คือ สร้างความเป็นใหญ่ในกิจนั้น ๆ และเป็นกำลังแห่งจิตใจ เพื่อให้องค์ธรรมนั้นเกิดความสัมพันธ์กันในหมวดธรรม และเกื้อกูลส่งเสริมให้การเจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วยหมวดธรรมทั้ง ๒ เกิดความสำเร็จ จนเกิดปัญญาารู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะธรรมเป็นโลกุตตรปัญญา และมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย^{๔๐}

ในการปฏิบัติวิปัสสนาที่มีศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้น อันเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้บุคคลได้บรรลุถึงเป้าหมาย ศรัทธาจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ต่อการบรรลุธรรม มนุษย์เมื่อไม่มีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้ว มักจะไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อเมื่อศรัทธาแล้ว จึงทำให้เกิดความสนใจ และมุ่งมั่นที่จะนำพาตนเองเข้าไปให้ถึงเป้าหมายในชีวิต ถ้าผู้ปฏิบัติขาดธรรมข้อแรกคือศรัทธา ก็ไม่สามารถที่จะนำพาให้บรรลุธรรมในขั้นสูงสุดได้เพราะความเชื่อในพระรัตนตรัย ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น มีกำลังทั้งที่เป็นกำลังกายและกำลังใจ ว่าตนเองก็สามารถที่จะอาศัยธรรมนี้ นำพาให้ตนพ้นทุกข์และหลุดพ้นจากวัฏฏะได้ในที่สุด โดยอาศัยศรัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญา และนำปัญญาที่ได้นั้น^{๔๑}

ศรัทธาเป็นเหตุให้บุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในกุศลธรรมให้เกิด และเพียรในการละอกุศล มีสติเป็นเครื่องระลึกทำให้เกิดความรู้สึกลอยตลอดเวลา ต่อการกระทำทางกาย วาจาและใจ ให้เกิดความสงบระงับจนเกิดเป็นสมาธิ จิตที่สงบระงับจากกิเลสดีแล้ว จะเกิดปัญญาเห็นแจ้งของสรรพสิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา จนไม่ยึดติด และกระทำความสลัดออกจากกิเลสอันเป็นเหตุแห่งวัฏฏะทุกข์เพื่อความเป็นอิสระและหลุดพ้นเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน

๓. ศรัทธาเป็นส่วนประกอบพื้นฐาน ในหมวดธรรมธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบแล้ว จะต้องมียุทธปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งเสมอ เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ในหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบ และมีความเหมาะสมสำหรับกลุ่ม

^{๔๐} วคิน อินทสระ, **ศรัทธากับปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๗๖.

^{๔๑} พระมหาอุทกกร ปญญาสิริ (สัจจรัตนพงษ์), **ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖.

บุคคลแต่ละกลุ่มต่างกันสามารถแบ่งหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานสำหรับกลุ่มบุคคลที่สัมพันธ์กับเป้าหมายออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับบรรพชิต พระผู้มีพระภาคได้สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรมไว้ใน สารัชชสูตรเพื่อให้บรรพชิตได้นำธรรมนั้นไปศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นผลสำเร็จคือการบรรลุธรรม และถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงตรัสกับพระภิกษุทั้งหลาย ถึงธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แค้นแห่งภิกษุผู้เสาะ ๕ ประการ

ธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แค้น ๕ ประการ ๑. เป็นผู้ที่มีศรัทธา ๒. เป็นผู้ที่มีศีล ๓. เป็นพหูสูต ๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร ๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา ผู้ไม่มีศรัทธามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศรัทธาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้ที่มีศีลมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศีลหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้มีสุทธนัยมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้เป็นพหูสูตหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้ที่เกียจคร้านมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้ปรารถนาความเพียรหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้ที่มีปัญญาทรมามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีปัญญาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ฉะนั้น ธรรมทั้ง ๕ จึงชื่อว่าเครื่องทำความแก้แค้นสำหรับภิกษุผู้เป็นเสาะ^{๔๒} เวสารัชชกรณธรรม^{๔๓} เป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระเสาะมีความสำคัญต่อผู้ที่เกิดความท้อถอยเป็นอย่างมาก ความแก้แค้นเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปสู่การบรรลุธรรมได้ ดังนั้นศรัทธานี้ มีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือ เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมาย คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ อาศัยธรรมหมวดนี้ในการสร้างความสัมพันธ์ของศรัทธาสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูง ด้วยการสร้างความกล้าหาญ สร้างขวัญและสร้างแรงบันดาลใจให้ตนดำเนินการให้สำเร็จผล เมื่อบุคคลมีศรัทธาที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในศีลที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ใฝ่หาการศึกษาให้มีความรู้มาก มีความตั้งใจในความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ จนเป็นผู้มีปัญญาได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ หยั่งลงสู่พระไตรลักษณ์จนเข้าถึงความหลุดพ้นและเข้าถึงพระนิพพาน

หมวดธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านความเสมอกัน ความต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยส่งต่อกัน เพราะบุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะสนใจในสิ่งนั้น ๆ ต่อไป ในหมวดธรรมทั้ง ๕ นี้ถึงแม้ว่าศรัทธาจะสำคัญในขั้นพื้นฐาน แต่ธรรมที่เหลือก็มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันทุกธรรมจะขาดหรือมากกว่าธรรมใดไม่ได้เลย เพราะมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยส่งต่อให้กัน เพื่อให้เกิดเป็น

^{๔๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๑/๑๗๕-๑๗๖

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.), หน้า ๒๔๑.

หมวดธรรมในการทำให้เป็นผู้แก้แค้นและไม่มีความทุกข์และเป็นหมวดธรรมที่พระเสขะยึดเป็นหลักปฏิบัติในการนำพาตนเองให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล ด้วยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องทำให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสมีความแน่นไปด้วยดี มีศีลเป็นเครื่องทำให้เป็นปกติในกายวาจาใจ อันบริสุทธิ์จากบาปอกุศลทั้งหลาย ใฝ่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อันประเสริฐแห่งธรรมจากการฟัง การอ่าน การคิด การสนทนากัน สัตบุรุษด้วยความพรากเพียรอดทนในการที่จะละอกุศลที่เกิดและก็ทำให้สิ้นไป ทำกุศลให้เกิดขึ้น กุศลที่เกิดขึ้นแล้วก็เพียรรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมจนได้ปัญญา รู้แจ้ง และอาศัยปัญญานี้เป็นเครื่องมือในการนำพาในบรรลุเป้าหมาย คือ นิพพาน

๒) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับคฤหัสถ์พระผู้มีพระภาคทรงสอนถึงธรรมที่สามารถทำให้คฤหัสถ์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีปกติสุขไว้ใน วัฑฒิสูตฺร อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้เจริญและประเสริฐหลักธรรมนั้น คือ วุฒิธรรม^{๕๔}

บุคคลเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ ชื่อว่ายอมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ และถือเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย ธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการมี ศรัทธา (ความเชื่อ) ศีล (การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย) สุตตะ (การสดับฟังหาความรู้) จาคะ (การเสียสละ) ปัญญา (ความรอบรู้) เมื่อบุรุษใดเจริญธรรม ๕ ประการนี้ มีผลทำให้เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาเห็นประจักษ์หากสตรีใดเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ สตรีนั้น เป็นผู้ มีศีล เป็นอุบาสิกา ชื่อว่าถือเอาสิ่งที่เป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้^{๕๕}

บุคคลจะเป็นอารยะชน^{๕๖} ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ประเสริฐทั้งกายและใจ ด้วยการยึดหลักวุฒิธรรมนี้ ในหมวดธรรมนี้มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความสมบูรณ์ในหลักวุฒิธรรม องค์ประกอบทั้ง ๕ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ต่อกัน หลักธรรมนี้ต้องสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ เมื่อนั้นบุคคลจึงจะถือว่าเป็นผู้เจริญเป็นอารยะชนที่ประเสริฐ อยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างเป็นสุข รู้เท่าทันในทุกข์เมื่อมีความปรารถนาที่จะบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดคือเป้าหมาย บุคคลสามารถอาศัยวุฒิธรรมเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายได้ในที่สุด

^{๕๔}พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๒.

^{๕๕}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๓.

^{๕๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๓๕๐.

จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัยแล้ว ความสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีลทำให้บุคคลมีความสงบทั้งกายและใจ เป็นผู้ใฝ่หาในสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับตนด้วยการศึกษาหาความรู้ให้รู้จริงเห็นจริงตามคลองธรรม มีจิตที่บริสุทธิ์ยอมเสียสละได้ในสิ่งที่เป็นของของตนให้กับผู้อื่น ด้วยเพราะเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริงในสังขาร ทำให้เป็นผู้เจริญและประเสริฐ เพราะถ่อมมั่น ยึดมั่นในสิ่งที่ดีไว้เป็นมงคลสำหรับชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นผู้มีปกติสุข เมื่อยังไม่สิ้นชีวิต หากคิดที่จะบรรลุนิพพานในระดับสูงคือ ตั้งแต่โสดาบันสกทาคามี อนาคามีไปจนถึงอรหันต์หรือนิพพานก็สามารถที่จะทำได้เช่นกัน ด้วยอาศัยหลักธรรมนี้เป็นจุดเริ่มต้นและสร้างความสัมพันธ์ให้เข้าถึงเป้าหมาย

คุณศัพท์ที่เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และยึดมั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่อาศัยแล้ว จิตใจเกิดความสงบเป็นปกติในศีล ต้องการสดับฟังหาธรรมที่เป็นความรู้เกิดความไม่ตระหนี่มีความคิดในการให้แก่ผู้อื่น ด้วยมีปัญญาแจ้งในความเป็นจริงไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ปัญญาที่ได้เห็นอริยสัจแล้วจะนำไปสู่เป้าหมาย คือ นิพพาน ต่อไป

๓) กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับทั่วไปหมวดธรรมที่มีเหมาะสมสำหรับความเป็นสากลหรือสำหรับบุคคลทุกกลุ่มพระผู้มีพระภาคได้สอนไว้ในหมวดธรรมที่ชื่อว่า อินทริย ๕ หรือเรียกอีกชื่อว่า พละ ๕ องค์ธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง เป็นธรรมที่เป็นในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๔๗} คือ สัทธา (ความเชื่อ) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ (ความตั้งจิตมั่น) ปัญญา (ความรู้ทั่วชัด) ธรรม ๕ อย่างนี้เป็นชุดเดียวกันแต่มีชื่อเรียกต่างกัน เพราะถ้าไปตามหน้าที่ที่ทำ คือ เรียกชื่อว่า พละ โดยมีความหมายว่า เป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่จะละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ที่เรียกชื่อว่า อินทริย โดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่จะละอย่าง คือ ความไม่รู้ ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงงมงาย^{๔๘}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่าอินทริย ๕ ประการ คือ สัทธินทริยวิริยอินทริย สตินทริย สมาธินทริยปัญญินทริยเมื่อใดที่บุคคลรู้ชัดคุณ โทษ รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษและเครื่องสลัดออกจากอินทริย ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น บุคคลเป็นโสดาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถ่อมมั่น เมื่อนั้น เป็นอรหันต์

^{๔๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

^{๔๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕๕.

ชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับ แล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ^{๔๙}

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้มี สัทธาพละ เป็นผู้มีศรัทธา คือเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต วิริยพละ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่สติพละเป็นผู้มีสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดมานานได้สมาธิพละ เป็นผู้สัจจจากาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ปัญญาพละ เป็นผู้มึปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๕๐}

พระผู้มีพระภาคก็ได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างกำลัง ที่ทรงบรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุดเพราะรู้ยิ่ง ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ แต่จะต่างไปจากหมวดธรรมพละ ๕ ของบุคคลทั่วไป ดังมีในอนนุสสุตสูตร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราได้บรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุดด้วยปัญญา อันยิ่งในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยสดับมาก่อน จึงปฏิญญาได้กำลังของตถาคต ๕ ประการนี้ ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตถาคต ๕ ประการอะไรบ้าง คือ สัทธาพละ (กำลังคือศรัทธา) หิริพละ (กำลังคือหิริ) โอตตปพละ (กำลังคือโอตตปปะ) วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ) ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา) ภิกษุทั้งหลายกำลังของตถาคต ๕ ประการนี้แล ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๕๑}

จะเห็นได้ว่า การบรรลุธรรมคืออริยสัง^{๕๒} ๔ ของพระผู้มีพระภาค ที่ไม่เคยได้ยินจากที่ไหนมาก่อนด้วยตัวของพระองค์เอง ในฐานะที่เป็นธรรมอันประเสริฐที่สุด ที่สูงสุด หรือฐานะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในอดีตกาล อย่างมั่นคงด้วยฐานะ คือเวสาร์ชญาณ ๔ ประการ ไม่มีปัจจัยอื่นใดในโลกและเทวโลกที่สามารถทำให้พระองค์หวั่นไหวได้^{๕๓} ตรัสพระวาจาด้วยท่าที่ที่องอาจ ดังพญาราชสีห์ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใดเพราะทรงมั่นพระทัยในศีลสมาธิ และปัญญาของพระองค์^{๕๔}ด้วย

^{๔๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๕๐} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗.

^{๕๑} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๑๕.

^{๕๒} อ.ป.ญ จก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔.

^{๕๓} อ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๓.

^{๕๔} ที.สี.ฎีกา. (บาลี) ๔๐๓/๔๓๒.

ธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม บริสุทธิ์ มี ๒ ประการคือ (๑) ปฏิเวธญาณ ได้แก่ญาณที่แสดงถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า (๒) เทสณาญาณได้แก่ญาณที่แสดงถึงพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ญาณทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่าโอรสญาณ (ญาณส่วนพระองค์) มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้นไม่มีแก่คนทั่ว^{๕๕} ในบริษัท หมายถึงหมู่, คณะ, ที่ประชุม ในที่นี้หมายถึงบริษัท ๘ คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัททจตุมาหาราชิกาบริษัท ดาวดึงส์บริษัท (สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น) มารบริษัท พรหมบริษัท^{๕๖} ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ คือ กำลังคือศรัทธา กำลังคือhiri กำลังคือโอตตปปะกำลังคือวิริยะ กำลังคือปัญญา ที่พระผู้มีพระภาคได้มีแล้วเป็นเหตุให้ปฏิญาณฐานะที่ประเสริฐด้วยวาจาที่กล่าวหาญไม่หวั่นเกรงต่อผู้ใด ในการประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม และบริสุทธิ์

จะเห็นได้ว่า การบรรลุธรรมของบุคคลทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ทุกคนล้วนต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามความเป็นจริงเมื่อว่าตามหน้าที่แล้ว หลักธรรมเพื่อให้เป็นไปในกิจของตน และเกิดกำลังใจสำหรับการบรรลุธรรม หมวดธรรมที่เหมาะสมคืออินทรี ๕ และพละ ๕ แม้แต่พระองค์เองก็อาศัยพละ ๕ สร้างกำลังแห่งความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน แต่มีความต่างในองค์ประกอบของหมวดธรรมที่ใช้ไม่เหมือนกัน เพื่อให้หมวดธรรมนั้นเกิดความสมบูรณ์อันจะนำพาให้บุคคลสามารถเข้าถึงเป้าหมายได้ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของอินทรี ๕ หรือพละ ๕ ที่ศรัทธาเป็นองค์ประกอบและมีความสัมพันธ์ต่อกันในหมวดธรรม และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาสอนให้มีศรัทธาใน ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่กระทำทุกอย่างย่อมให้ผลตามเหตุปัจจัยแน่นอน กล่าวคือ ถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจเรียนหนังสือ ก็จะได้รับผลดีตอบสนอง คือ เรียนสำเร็จ สามารถมีอนาคตที่ดี ชีวิตประสบแต่ความสุข แต่ในทางกลับกัน ถ้านักเรียนเกียจคร้าน ไม่สนใจเรียนหนังสือ หวังแต่การเที่ยวเตร่สนุกสนาน นักเรียนก็จะเรียนไม่จบ หางานทำลำบาก และประสบกับความทุกข์

๒. เชื่อผลแห่งกรรมที่เกิดขึ้น คือเชื่อว่าทำกรรมเช่นใด ไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผลที่เกิดขึ้นต้องสืบเนื่องมาจากการกระทำที่เป็นเหตุ เช่น เมื่อนักเรียนทำความดี ทำในสิ่งที่ดี ย่อมจะได้รับผลแห่งความดี คือ ความสุข แต่ถ้านักเรียนทำในสิ่งที่ไม่ดี ย่อมได้รับผลจากการทำสิ่งไม่ดีของตนเอง คือ ความทุกข์

^{๕๕} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๔-๒๘๕.

^{๕๖} ที.สี.อ. (บาลี) ๔๐๓/๒๙๗.

๓. เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตนตน คือ เชื่อว่าไม่ว่าคนหรือสัตว์ที่ถือกำเนิดขึ้นบนโลกย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะอำนาจของกรรมที่กระทำไว้ เช่น

ผู้ที่เกิดมาสวย ผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนจิตใจดี ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีความเมตตา กรุณา มีความอ่อนโยน ส่วนผู้ที่เกิดมาไม่สวย รูปร่างไม่งดงาม ผิวพรรณไม่งาม เพราะเป็นคนมักโกรธ มีความพยาบาท จิตใจหยาบกระด้างมักโกรธโดยไม่มีเหตุผล หรือคนที่เกิดมาซึ่งมีอายุยืน เพราะเป็นผู้มีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ โดยละเว้นจากการฆ่าสัตว์และทารุณสัตว์ทั้งปวง ส่วนคนที่เกิดมาอายุสั้น เพราะเป็นผู้มีนิสัยโหดร้าย ชอบฆ่าสัตว์ ทารุณสัตว์

๔. เชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นความจริง ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ด้วยพระองค์เองนั้น พระองค์ได้ทรงศึกษากับอาหารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ของสำนักที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น และเมื่อทรงตระหนักว่า สิ่งที่อาจารย์สอนไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ได้ พระองค์จึงทรงจากมา และได้หันมาใช้วิธีบำเพ็ญทุกรกิริยา^{๕๗}

กล่าวสรุปได้ว่า ศรัทธาที่มีต่ออนาคต คือ ความเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เป็นใหญ่และเป็นกำลังใจ ในการสร้างการความขยันหมั่นเพียร เพื่อละบาปอกุศล สร้างกุศลให้เกิดขึ้น มีสติเป็นเครื่องระลึกอยู่เสมอตลอดเวลา ให้เกิดความสงบเป็นสมาธิไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน จนเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ เพื่อหลุดพ้นจากวิภวทุกขคืออนิพพาน เป็นเป้าหมายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ การเกิดขึ้นของศรัทธา

บุคคลในโลกเป็นผู้ที่มีศรัทธา จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกัน มีการถือเอาคุณสมบัติของศรัทธาที่ต่าง ๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งมูลเหตุให้เกิดศรัทธาออกเป็น ๔ จำพวกคือ

๑. รูปูปปมาณิกา (รูปประมาณ) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^{๕๘} ผู้ถือเอารูปร่างเป็นประมาณ บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปที่สูง รูปที่ผอมรูปที่อ้วน รูปที่มีอวัยวะผสมส่วน ถือเอาประมาณในรูปนั้นแล้วจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป^{๕๙} ดังที่พระวัคกลี บวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่ไม่รู้จักอ้อมอยู่ในความพึงพอใจที่จะได้เห็นในพระรูปของพระพุทธเจ้า เผ้าคอยติดตามดูอยู่ตลอดเวลา เพราะยินดีที่ได้เห็นพระรูปกายที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาค ทำให้เกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้าเป็น

^{๕๗} วติน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๕-๑๒๘.

^{๕๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๕๙} อ.ภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑-๑๗๒/๒๐๔.

อย่างยิ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความยินดีของพระวักลิ จึงได้ตรัสสอนว่าอย่ายินดีในรูปที่
 ขนพาลชอบ ผู้ใดเห็นพระสัทธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเห็นพระผู้มีพระภาค (ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระ
 สัทธรรม ถึงจะเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่เห็น ร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม้มีพิษ เป็นที่
 อาศัยของโรคทุกชนิด ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์เพราะฉะนั้น จึงเปื้อนหายในรูป พิจารณาเห็น
 ความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขั้นทั้งหลาย จะถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่ายเถิด^{๖๐}

จะเห็นได้ว่า พระวักลิเกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้า เป็นศรัทธาที่เกิดจากบุคคลผู้
 ถือเอารูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป มีความพึงพอใจอยู่ในรูปร่างลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธา เมื่อ
 ไม่ได้เห็นก็จะทำให้เกิดความทุกข์ภายในใจ มีความกระวนกระวายใจ ดิ้นรนชวนขวายให้ตนได้พบได้
 เห็นตามที่มีใจมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดความสบายใจแก่ตน เมื่อเกิดศรัทธาในรูป โดย
 ที่ปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นเลย การบรรลุธรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เพราะจะหยุดนิ่งอยู่เพียงศรัทธาใน
 รูปเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์พระวักลิให้เกิดความรู้สึกรู้สีกตัว เพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่
 ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรมก็เท่ากับได้เห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยตลอดเวลาอันเอง

ดังนั้น บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาแล้ว การที่จะเข้าถึง
 เป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยความเลื่อมใสในรูปเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมาย
 หมายถึง การที่บุคคลเกิดศรัทธาในรูปแล้ว ต้องนำศรัทธานั้นมาสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ยึดติดอยู่
 ที่ตัวบุคคลที่เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเท่านั้น ต้องรู้ในพระธรรมคือคำสอนอย่างที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
 ได้สอนธรรมไว้เพราะพระธรรมจะเป็นเครื่องนำไปสู่การพ้นทุกข์และบรรลุถึงเป้าหมายในที่สุด ดังที่
 พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะแม้ว่าเห็นพระผู้มีพระภาค ก็ชื่อว่าไม่ได้เห็น
 พระองค์หากศรัทธานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายก็เป็นเพียงจลศรัทธาเพราะไม่มีปัญญาเกิดขึ้น
 โอกาสที่เข้าถึงเป้าหมายคือนิพพานนั้นไม่มี

๒. ลูชีพปมาณิกา (ลูชประมาณ) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความ
 เศร้าหมอง^{๖๑}บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นจิวรเศร้าหมอง บาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือ
 เห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๖๒}จึงชอบใจ
 เลื่อมใสโน้มใจที่จะเชื่อถือดังที่ พระโมฆราชได้ถูกโรคเรื้อนรบกวนทั้งในเวลากลางวันก็ไม่ได้รับ
 ความสุขในการนอน เมื่อได้เห็นโทษของร่างกาย จึงบวชเป็นบรรพชิตเป็นศิษย์ของพราหมณ์ชื่อพาวรี
 ได้ถามปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้งว่า โลกนี้ โลกหน้า พรหมโลก และเทวโลก แต่ไม่ได้รับคำตอบ เมื่อเป็น

^{๖๐}พ.อุ.ป. (ไทย) ๓๓/๕๑-๖๑/๒๔๔-๒๔๕.

^{๖๑}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๒}อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๒/๒๐๔.

เช่นนี้ จึงได้ไปถามปัญหานี้กับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็นพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“โมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะพึงข้ามพ้นมัจจุราชได้เธอเมื่อพิจารณาเห็นโลกด้วยอุบายอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็น”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจบพระคาถา โมฆราชก็ปราศจากผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาจะได้เป็นภิกษุและเป็นพระอรหันต์พระโมฆาชได้เก็บผ้ามาจากกองขยะ ป่าช้า และทางรกรากเวียนมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิจากผ้านั้น ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมอง พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยในคุณสมบัติของท่านโมฆราช จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ใช้สอยจีวรเศร้าหมอง เพราะเป็นผู้ไม่มีอาสวะดับสนิทเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อดับไปกิเลสทั้งหลายก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงก็ถอนได้แล้ว สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้แล้วจึงอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ^{๖๓}

การเป็นผู้มีสติทุกเมื่อพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตา จึงทำให้มีความยินดีที่ใช้สอยจีวรที่เศร้าหมองมากกว่า เพราะการเกิดในตระกูลดี มีทรัพย์สมบัติมากมาย ก็ไม่ได้ทำให้หายจากความทุกข์แต่อย่างใด ความสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ตัดขาดจากเครื่องพันธนาการ อยู่อย่างอิสระ ไม่ยึดติดกับอัตตา การใช้สอยจีวรเศร้าหมอง หรือบาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วด้วยความพึงพอใจ ความสุขที่ได้ไม่มีความต่างจากสิ่งที่ไม่เศร้าหมองเลย เพราะมีปัญญาความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จึงเป็นบุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาสร้างให้เกิดปัญญา เพื่อนำสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓. โขสัปปมาณิกา (โฆษประมาณ) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง^{๖๔}บุคคลบางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงนั้นที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยกย่อง ที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญสืบ ๆ กันมาแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๖๕} บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะเชื่อถือแล้วเกิดความเลื่อมใส น้อมใจไปเพื่อศรัทธา

บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ ทั้งที่ที่ได้ยินหรือฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา ดังที่อนาถบิณฑิกคหบดีเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพียงแค่ได้ยิน

^{๖๓}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๔/๓๐.

^{๖๔}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๕}อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑/๒๐๔.

คำว่า“พระพุทธเจ้า” ทำให้อนาถบิณฑิกคหบดีอยากเห็น และอยากเข้าเฝ้า อยากที่จะได้เข้าไปใกล้ในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เมื่อฟังธรรมอนุพุทพิกถา^{๖๖}และอริยสัจ ๔ ทำให้ปราศจากมลทินได้เกิด ณ ที่นั่งฟังธรรมนั้นว่า“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” อนุถบิณฑิกคหบดีได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา บรรลุโสดาบัน ผู้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพานเป็นที่สุด ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะไปจนตลอดชีวิต^{๖๗}

เมื่อบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณเป็นเหตุเกิดศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธานั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา เมื่อมีศรัทธาที่เกิดจากเสียงแล้วจะต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นปัญญา เป็นปัญญาประเภทที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏทุกข์แล้วให้ปัญญาเป็นตัวทำหน้าที่ส่งต่อไปให้ถึงเป้าหมาย ศรัทธานั้นจะต้องหมดหน้าที่ไปเมื่อเกิดปัญญาแล้ว หากยังมีศรัทธาที่มีเสียงเป็นเหตุอยู่ ปัญหานั้นก็จะไม่เกิดขึ้นและก็ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลจะติดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น

๔. ธัมมัมปมาณิกา (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๖๘}บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิ ปัญญา ถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่า ผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๖๙}จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะนับถือ

ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์ เมื่อครั้งเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารถนาที่จะเข้าไปหานั่งใกล้เสี่ยหูลงฟัง ฟังธรรม จดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินพอใจ มีความขยันอดทน ไตร่ตรอง และอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยไสตลสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”

^{๖๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙๑.

^{๖๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๕.

^{๖๘}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๖๙}อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๓๒/๒๐๔-๒๐๕.

ทำให้ปัญจวัคคีย์จึงเกิดศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้อย่างยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ท่านพระโกณฑัญญะหนึ่งในปัญจวัคคีย์ได้เกิดปัญญาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมจักกัปปวัตตนสูตรอยู่และต่อมาท่านพระวัปปะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหามานะ และท่านพระอัสสชิ ก็ได้ปัญญาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน^{๗๐}

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่รู้คุณภายในและเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกเห็นธรรมปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงชักนำไป”^{๗๑} บุคคลที่รู้คุณภายใน หมายถึงรู้คุณมีศีลเป็นต้นที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลเองและเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก หมายถึงเห็นข้อเฉพาะปฏิบัติภายนอกของตัวบุคคล^{๗๒} บุคคลนั้นมีปัญญาเกิดขึ้นแก่ตน ปัญญาทำให้บุคคลสามารถพิจารณาธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้บุคคลเกิดความไขว้เขว หรือมาปิดกั้นในการรู้เห็นความจริง หรือแม้ว่าจะมีเสียงอื่น ๆ เข้ามากระทบกับประสาทสัมผัสทางหู ปัญญาที่เกิดจากศรัทธาจะเป็นเครื่องกำจัดเสียงนั้น ๆ ออกไป และไม่เกิดการกระทบกระเทือนหรือเกิดการผันแปรไปตามเสียงนั้น ๆ แต่อย่างไร

จะเห็นได้ว่า ผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรม มีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่าปัญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้วจึงได้เข้าไปหา นั่งใกล้เงียหูฟังธรรม ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไร แล้วจึงจดจำในธรรมนั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินพอใจ เกิดความขยันอดทน ไตร่ตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สามรถสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

๒.๔ ลักษณะของศรัทธา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อกล่าวถึงลักษณะของศรัทธา สามารถแบ่งตามลักษณะได้เป็น ๒ ลักษณะคือ มีลักษณะทำให้ผ่องใส มีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ศรัทธามีลักษณะทำให้ผ่องใส หมายถึง ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นย่อมข่มนิวรณ์ไว้ได้จิตก็ปราศจากนิวรณ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เปรียบได้กับ พระเจ้าจักรพรรดิที่เดินทางไกลไปพร้อมกับเหล่าทหาร มีความจำเป็นที่จะต้องข้ามแอ่งน้ำ เมื่อข้ามไปแล้วทำให้น้ำนั้นขุ่นเพราะเหล่าช่าง ม้า รถ และ

^{๗๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๗๑}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙

^{๗๒}อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

พลเดินเท้าทั้งหลาย เมื่อจักรพรรดิมีความต้องการที่จะดื่มน้ำ และพระราชาทรงมีแก้วมณีที่สามารถทำน้ำให้ใสได้สั่งให้คนไปตักน้ำใส่ภาชนะมาให้เมื่อใสแก้วมณีที่ใส่ทำน้ำให้ใสลงไป ในน้ำ เพียงเท่านั้น บรรดาสาหร่าย จอก แหน ก็เป็นอันหายไป และเกิดการตกตะกอน กลายเป็นน้ำใสไม่ขุ่นมัว สามารถนำมาดื่มกินได้จึงได้นำไปน้อมถวายแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

เปรียบได้ว่าจิตเหมือนน้ำ พระโยคาวจรเหมือนคนที่เป็นน้ำมา ก็เลสทั้งหลายว่าเป็นเหมือนสาหร่าย จอก แหน และตะกอน ศรัทธาว่าเป็นเหมือนแก้วมณีที่ใส่ทำน้ำให้ใส เมื่อเพียงแต่ใส่ลงไป ในน้ำเท่านั้น สาหร่าย จอก แหน ก็เป็นอันหายไป และตกตะกอน ทำให้น้ำกลายเป็นน้ำที่ใสสะอาด ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ปราศจากสิ่งเจือปน อย่างไรก็ตาม เมื่อศรัทธาเกิดย่อมขมนิเวรณทั้งหลายได้จิตก็ปราศจากนิเวรณผ่องใส ไม่ขุ่นมัว อย่างนั้นเหมือนกัน^{๗๓}

จิตที่ปราศจากนิเวรณมีความผ่องใสเกิดขึ้น เป็นจิตที่มีศรัทธา ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้น อย่างที่นางวิสาขาบริจาคมาตา ได้มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระรัตนตรัย มีจิตที่ปราศจากนิเวรณมีความผ่องใส เกิดกุศลจิต ทูลขอพร ๘ ประการ^{๗๔} จากพระพุทธเจ้า ด้วยนางเห็นถึงอำนาจประโยชน์และอานิสงส์ของพร ๘ ประการ เมื่อสำเร็จแล้วนางย่อมระลึกถึงบุญกุศลนั้นก็เกิดความสุขใจ ก็เกิดอิ่มใจ ทำให้กายสงบมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่นที่จะได้อบรมอินทรีย์พละ^{๗๕} และโพชฌงค์^{๗๖}พระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตพร ๘ ประการแก่นางด้วยพระคาถาว่า

“สตรีใด เมื่อให้ข้าวและน้ำ ก็เบิกบานใจ มีศีล เป็นสาวิกาของพระสุตตครอบงำความตระหนี่ให้ทานซึ่งเป็นหนทางสวรรค์เป็นเครื่องบรรเทาความโศก นำสุขมาให้สตรีนั้นอาศัยหนทางที่ไม่มีมิชู้ ไม่มีกิเลสขวนใจ ย่อมได้กำลังใจและอายุทิพย์เธอผู้ประสงค์บุญมีความสุขมีพละนามัย ย่อมปลื้มใจในชาวสวรรค์ตลอดกาลนาน^{๗๗}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ปราศจากนิเวรณมีผลทำให้มนุษย์เกิดสัมมาทิฐิ จะสร้างความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทางให้ตนสามารถบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดจนถึงเป้าหมายได้เริ่มจากศรัทธาทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คิดกระทำกรรมที่เป็นกุศลกรรม เมื่อ

^{๗๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘.

^{๗๔}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๒/๒๒๑-๒๒๕.

^{๗๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๖-๓๕๗.

^{๗๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๕.

^{๗๗}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๒/๒๒๑-๒๒๕.

นั้นทำให้เกิดความปลื้มปิติและอิมเอิบใจ ทำให้กายสงบใจสงบจนเป็นความสุข ไม่มีนิเวรณในจิต เมื่ออบรมอินทรีย์และพละมากขึ้นทำให้เกิดโพชฌงค์อันป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้เมื่อทำโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ดีแล้วสามารถพัฒนาต่อไปให้เข้าถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

บุคคลมีศรัทธาจึงทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คิดกระทำกุศลกรรมทำให้ตนเกิดความอิมเอิบภายในใจเกิดขึ้น มีจิตสงบกายสงบปราศจากนิเวรณทำให้อินทรีย์และพละเข้มแข็ง เกิดธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือโพชฌงค์และนำสู่เป้าหมาย

๒. ศรัทธามีลักษณะทำให้เล่นไปด้วยดี หมายถึง เหมือนกับว่าพระโยคาวจรพอเห็นจิตของผู้อื่นพ้นพิเศษจากกิเลสอาสวะแล้ว ย่อมเล่นไปด้วยดีในพระโสดาปัตติผลบ้าง ในพระสกทาคามีผลบ้าง ในพระอนาคามีผลบ้าง ในพระอรหัตตผลบ้างย่อมทำความเพียร เพื่อบรรลุธรรมที่ตนไม่บรรลุแล้ว เพื่อได้บรรลุธรรมที่ตนยังไม่ได้บรรลุแล้ว เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ตนยังไม่ทำให้แจ้งแล้ว^{๗๘}

ดังที่พราหมณ์ชื่อชาณูโสณินทูลถามพระพุทธเจ้าว่า“ข้าแต่ท่านพระโคตม กุลบุตรทั้งหลายมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเป็นหัวหน้าของกุลบุตรเหล่านั้น เป็นผู้มือุปการะมาก เป็นผู้แนะนำให้ถือตาม ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างท่านพระโคตมหรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า“พราหมณ์ข้อนี้เป็นอย่างนั้น... ชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างเรา”^{๗๙}

จะเห็นได้ว่า กุลบุตรทั้งหลายได้อาศัยศรัทธาที่มีต่อพระผู้มีพระภาค มีความมั่นใจในพระปัญญาของพระผู้มีพระภาคว่าเป็นผู้ตรัสรู้จริง เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง เชื่อว่ามนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองจนบรรลุถึงเป้าหมายได้ด้วยศรัทธาความเพียรพยายามของมนุษย์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นลักษณะศรัทธามีความทำให้เล่นไปด้วยดี ปันเครื่องนำพา เป็นแบบอย่างออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะได้เจาะจงเอาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเกิดศรัทธาในพระธรรม เพื่อมุ่งมั่นสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาอันได้แก่นิพพาน อย่างที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงถึงแล้ว

ความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระพุทธองค์เป็นลักษณะศรัทธามีความทำให้เล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย โดยมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่มีศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาคก่อน คือมีความเชื่อต่อปัญญาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อต่อสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และสามารถบรรลุธรรมคือมรรคผลนิพพานได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ศรัทธาในพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่า

^{๗๘}มิลินท. (ไทย) ๑/๑๑/๓๙.

^{๗๙}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๓๓-๓๔.

เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาปัญญา และนำสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นปฏิเวธ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

บุคคลที่เกิดศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า มีความปรารถนาที่จะประพฤติตามจึงสละเพศฆราวาส เป็นบรรพชิต เพื่อประพฤติพรหมจรรย์ด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามในพระธรรมของพระพุทธเจ้า ให้เกิดปัญญารู้ยิ่งในสังขจะจนบรรลุเป้าหมาย

พระอภิธรรมกล่าวถึงลักษณะเป็นต้นของศรัทธา คือ

๑. สททหนลกขณา สัทธามีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีเป็นลักษณะโอบอุ้มปกคลุม อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความปลงใจเชื่อด้วยปัญญาเป็นลักษณะ

๒. ปสาทนรสา มีความเลื่อมใสเป็นกิจ อุปมาเหมือนกันกับแก้วมณีที่ทำให้น้ำใส ฉะนั้นปกขณนรสา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความเล่นไปเป็นกิจ อุปมาเหมือนเวลาข้ามห้วงน้ำ ฉะนั้น

๓. อกาลุสสียปจจุภูฏานา มีความไม่ขุ่นมัวเป็นผลปรากฏศรัทธา พระพุทธเจ้า เป้าหมายคือนิพพาน พระสงฆ์ปัญญา พระธรรมอริยมุติปจจุภูฏานา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความน้อมใจเชื่อ เป็นอาการปรากฏ

๔. สทเธยยวตถุปทฏฐานา มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็นเหตุใกล้ชิดสทมมสสุวานาทีโสตาปัตติยงคปทฏฐานา มีองค์แห่งโศดาปัตติมรรค มีการฟังพระสัทธรรมเป็นต้นเป็นเหตุใกล้ชิด^{๔๐}

พระอภิธรรมได้กล่าวถึงศรัทธาในลักษณะที่เป็นเจตสิก^{๔๑} เรียกว่าศรัทธาเจตสิกเป็นการปรุงแต่งของจิตเมื่อจิตมีการรับรู้อารมณ์ที่มากกระทบกับจิต มีลักษณะคือ มีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีในกุศลธรรม เป็นลักษณะมีความเลื่อมใส เป็นกิจ ไม่มีความขุ่นมัวเป็นผลหก มีวัตถุ(พระรัตนตรัย, กรรม, ผลของกรรม) อันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เป็นเหตุใกล้

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของศรัทธาไว้ในหนังสือพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์ไว้ว่า ศรัทธาที่ถูกต้องมีลักษณะของศรัทธาได้จากจุดหมายของพระพุทธศาสนา คือ วิมุตติ ความหลุดพ้น หรืออย่างที่เรียกปัจจุบันว่าอิสรภาพ และไม่ต้องขึ้นอยู่กับองค์พระศาสดา ปัจจัยที่ส่งทอดไปจนถึง วิมุตติ เป็นจุดหมายบังคับ ให้ต้องมีปัญญา ปัญญาที่เป็นตัวทำให้ถึงจุดหมายก็ด้วยอาศัย

^{๔๐}พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑโฒ ภิกขุ), **ปรมัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน)**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๖.

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๐.

กล่าวสรุปได้ว่า ในกระบวนการของการเข้าถึงความจริง ศรัทธาเป็นตัวเริ่มต้นนำเข้าสู่ปัญหา แล้วปัญหาก็เป็นตัวนำไปสู่วิมุตติ ปัจจัยสัมพันธ์อันนี้เป็นตัวกำหนดลักษณะของศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เพราะทั้งสามอย่างนี้ต้องมีความสัมพันธ์กันไม่สามารถขาดอย่างใดอย่างหนึ่งได้ในแง่ของบุคคลทั่วไปที่ต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวเริ่มต้น เพื่อให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของศรัทธากับปัญหาจึงจะมุ่งสู่เป้าหมายความสัมพันธ์ของศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธา จึงมีลักษณะเป็นสื่อ นำสู่ปัญญาและพ่วงมากับความเป็นอิสระ

๒.๕ ประเภทของศรัทธา

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้วยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์คือถึงซึ่งนิพพานและมีอิสระ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงศรัทธามีอยู่ ๔ ประเภทคือ

๒.๕.๑. กัมมสัทธา

ความเชื่อเรื่องกรรม, ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม, ความเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าจะทำอะไรโดยเจตนา คือตั้งใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จได้ด้วย การกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรืออนรอกอยในโชคชะตา^{๒๒}ดังพุทธภาษิตว่า “คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมในตนคนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่วคนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”

กรรม หมายถึง การกระทำ เจตนา หรือเจตนาตนเองเป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๒๓}บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดังในพุทธภาษิตที่ได้ยกมากล่าวอ้างนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว หากมีเจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีสูญเปล่า และผู้รับผลกรรมก็คือตัวผู้กระทำกรรมนั้น ๆ นั่นเอง บุคคลมีเจตนาที่ดีประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็จะเป็นผลที่ดี

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๒๓}พ.ช. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

ตั้งที่อุบาสกสาวกอนาถบิณฑิกคหบดีได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นมีเลิศกว่าใครในการยินดีถวายทาน^{๘๔} ก็เพราะการทำทานของอนาถบิณฑิกคหบดีต่อพระพุทธเจ้าและสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งบรรลุนิเวศน์ มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน ด้วยการพิจารณาธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแล้ว^{๘๕} อันเป็นไปตามกฎแห่งกรรมดีที่ได้ทำ

ส่วนกฎแห่งกรรมชั่วนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี มีผลเป็นทุกข์และมีทุกติเป็นที่ไปเมื่อสิ้นชีวิต เมื่อใดที่ภัยเวร ๕ ประการ (บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ บุคคลผู้ลักทรัพย์ ฯลฯ บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม ฯลฯ บุคคลผู้พูดเท็จ ฯลฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัย ฯลฯ) นี้ของบุคคลสงบแล้ว เมื่อนั้น บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นองค์แห่งโศดาปัตติผล ๔ ประการ (ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะปรารภณา ฯลฯ) และความถูกต้องชอบธรรม (ญายธรรม) อันประเสริฐ^{๘๖} ที่บุคคลนั้นเห็นดีแล้ว แหงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา บุคคลนั้นหวังอยู่สามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่าเป็นผู้ไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไม่ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ ไม่มีทุกติ ไม่มีสภาพตกต่ำ เป็นโศดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน^{๘๗}

แต่หากกรรมที่กระทำเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ แน่แน่นอนว่าคุณสามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้เลยว่า เป็นผู้มีนรกเป็นที่ไป มีกำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มีทุกติ มีอันต้องตกต่ำเป็นธรรมดา และเป็นผู้ไม่มีความสามารถที่จะตรัสรู้ได้อย่างแน่นอน

ความสำคัญกัมมสัทธาต่อเป้าหมาย จากพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” กัมมสัทธาหรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ยอมเป็นกรรมกัมมสัทธามีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีละกรรมชั่วจึงจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กล่าวคือ เมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดี และเกิดความสุขตามมา จะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพานดัง

^{๘๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓-๔.

^{๘๕}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๙/๓๑.

^{๘๖}ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑/๘๓.

^{๘๗}ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑-๔๒/๘๓-๘๘.

ตัวอย่างที่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี^{๘๘}ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าไหมคู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า “พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิภูฐापกเจตนาอุปปราปรเจตนา เพราะปรารถนา เจตนาเหล่านั้นของพระนาง จงเกิดขึ้นปรารถนแม้ภิกษุสงฆ์เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวมเป็นอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนาน”^{๘๙}

พระอานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “พระนางทรงอาศัยพระองค์แล้ว จึงได้ขอถึงซึ่ง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงเป็น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์การลักทรัพย์การประพฤติ ผิดในกาม การพูดเท็จ การเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงอาศัย พระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์มีศีลที่ พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระพุทธเจ้าแล้วจึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๙๐}

พระผู้มีพระภาคอธิบายถึงเหตุพร้อมอานิสงส์แห่งทักษิณาทานว่า ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรมอันยิ่งใหญ่จึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะทานของผู้ที่นั่นนั่นแหละว่า เลิศกว่าสิ่งของทั้งหลาย^{๙๑}เมื่อเกิดความเบาใจและน้อมใจยินดีในการ ทักษิณาสงฆ์ข้อนี้ นั้น จะเห็นถึงความสำคัญของกัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึง เป้าหมายที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเข้าใจและเชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทน บุคคลย่อมยินดีในการ ทำดี แล้วอาศัยกัมมัสถาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเลื่อมใสยึดมั่นในพระ รัตนตรัยเป็นสรณะ มีศีลเป็นเครื่องรักษาตนให้เป็นปกติ พัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้น แล้วจะทำหน้าที่ต่อจากศรัทธา เป็นตัวนำส่งต่อให้บุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ก็ด้วยอาศัย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้

ดังนั้น กัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ที่มีความสำคัญต่อ เป้าหมาย คือเป็นเหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับเป้าหมาย ที่มีกัมมัสถาเป็นปัจจัย เกื้อกูลเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์เพราะบุคคลเชื่อในการกระทำที่มีผลแห่งการกระทำว่า หากบุคคลคิดทำในความดีอันเป็นกุศลกรรม ผลที่ได้ก็นั้นย่อมเป็นกุศล มีผลนำสู่สุคติ ทั้งต่อโลกนี้และ

^{๘๘}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๘๙}พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๒-๗๓.

^{๙๐}ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๙๑}ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๘๒/๔๑๗-๔๑๘.

โลกหน้า หากกรรมที่ทำนั้นเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายคือนิพพาน ผลที่ได้นั้นก็คือเป้าหมาย เช่นกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ของกัมมัสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย

บุคคลที่เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อมีความเข้าใจจึงเกิดศรัทธา ต่อพระรัตนตรัยเพื่อยึดมั่นถือมั่นเป็นสรณะ ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลเป็นเครื่องระวังรักษาตน ให้ตน บริสุทธิ์จากอกุศลและกิเลสที่ทำให้ตนเศร้าหมอง เกิดปัญญาด้วยรู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ ทำให้สืบทอดในการบรรลุเป้าหมายคือนิพพาน

๒.๕.๒. วิปากสัทธา

เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และ ผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^{๒๒} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คนทำบาป ถึง จะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะ เข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้”^{๒๓}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า “สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไป นรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ส่วนผู้ที่ไม่อโสมนัสย่อมนิพพาน”^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำ ชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง จึงทำให้บุคคลทำกรรมชั่วบ้างดีบ้าง ใน บุคคลที่มีความคิดเห็นที่ถูกต้องเพราะใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมดี ส่วนในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ผิดเพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึง เป็นกรรมชั่ว เมื่อตายไปผลของกรรมนั้นทำให้ไปเกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีนั้นได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่อโสมนัสแล้วนั้นจะเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏสงสาร มีนิพพานเป็นที่ไป ดังที่พระ เทวทัตถูกอัสสัทธิธรรม ๓ ประการ มีความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วบรรลุคุณวิเศษขั้นต่ำ ครอบงำ จิตใจ ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกาลนาน แก้ไขไม่ได้ก็เพราะประทุษร้าย เบียดเบียนพระพุทธเจ้า^{๒๕}ทำสงฆ์ให้แตกกัน^{๒๖}ก็เป็นผลแห่งกรรมชั่วของพระเทวทัต

^{๒๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๒๓}พ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

^{๒๔}พ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

^{๒๕}พ.อ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๘-๔๖๐.

^{๒๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๓.

ความสำคัญวิปากสหธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อเป้าหมาย ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดียอมไปสวรรค์และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากสหธากับเป้าหมายได้คือในด้านที่เป็นผลช่วยยอมมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวิภวได้และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุนิพพานถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธาเพราะมีความเชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุนิพพานได้ตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน

พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์สัจญมะ ทมะ กรรมอันประเสริฐนี้นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้^{๙๗}นิพพานคือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นผลที่เกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์ของบุคคล เมื่อบุคคลศรัทธาผลคือนิพพาน จึงกระทำการที่เป็นไปเพื่อนิพพานดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึงการอยู่อย่างผาสุกของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาว่า

“ภิกษุภิกษุณีชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ท่านรูปนั้นดำรงอยู่ในอรหัตตผล เพราะได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีล มีธรรม^{๙๘}มีปัญญา มีวิหารธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นโอบปาติกะ^{๙๙} ท่านรูปนั้นเป็นสกทาคามี ท่านรูปนั้นเป็นโสดาบัน เพราะได้เห็นเอง หรือได้ฟังมาว่า ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีล มีธรรม มีปัญญา มีวิหารธรรม เป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ภิกษุภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา”

อุบาสกอุบาสิกาในศาสนานี้ ได้ฟังว่า อุบาสกอุบาสิกาชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ท่านผู้นั้นเป็นโอบปาติกะ ท่านผู้นั้นเป็นสกทาคามี ท่านผู้นั้นเป็นโสดาบัน เพราะได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีศีล มีธรรม มีปัญญา มีวิหารธรรม เป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ อุบาสกอุบาสิกาชื่อนี้เมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านผู้นั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา^{๑๐๐}

ตามที่พระผู้มีพระภาคได้พยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อนั้นเกิดในภพโน้น ด้วยความประสงค์ว่า คนจะได้รู้จัก

^{๙๗}พ.ช. (ไทย) ๒๕/๖๖๑/๖๕๔.

^{๙๘}ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๖๙/๑๓๕.

^{๙๙}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๗๑/๑๔๙, อัง.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒.

^{๑๐๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๖๙-๑๗๒/๑๙๐-๑๙๔.

พระพุทธเจ้าด้วยเหตุนี้ก็ไม่ใช่เพราะผู้ที่มีศรัทธา มีความยินดีปราโมทย์มากก็มีอยู่เมื่อบุคคลได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว ก็จะเกิดการน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุคคลผู้มีศรัทธานั้นตลอดไปสิ้นกาลนาน

จะเห็นได้ว่า วิปากสัทธามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายคือเป็นจุดเริ่มต้น เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ของวิปากสัทธากับเป้าหมาย เกิดจากความเชื่อผลของกรรมดี ศรัทธาเป็นพื้นฐานของโศดาปัตติมรรค การเป็นโศดาบัน เพราะทำการละสังโยชน์๓ ประการให้สิ้นไป เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์๓ ประการให้สิ้นไป และเพราะ รากะ โทสะ โมหะ เบาบาง เป็นอนาคามี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์๕ ประการสิ้นไป ดำรงอยู่ในอภัตตผล เพราะละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ^{๑๐๑}เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เป็นความเชื่อในผลดีที่เกิดจากการกระทำดี เมื่อบุคคลมีความเข้าใจดีแล้วด้วยความศรัทธา ที่มีปัญญาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจ ทำให้บุคคลกระทำให้กรรมดีเพื่อให้ได้รับผลดี เมื่อบุคคลปรารถนาในนิพพานอันเป็นผลของการทำกรรมดีที่สุดในทางพระพุทธศาสนา บุคคลจะต้องกระทำกรรมที่เป็นไปเพื่อนิพพานคือมรรค ๘ เท่านั้น จึงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมายได้แต่หากบุคคลกระทำกรรมชั่ว ผลที่ได้นั้นไม่ใช่ในนิพพานอันเป็นเป้าหมาย แต่จะเป็นผลของกรรมชั่วคือทุกคติเป็นผลตอบแทน บุคคลเกิดวิปากสัทธาดี มีจิตศรัทธาพระรัตนตรัยสมบรมด้วยไตรสิกขาพัฒนาตนจนถึงเป้าหมายสูงสุด

ความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ยึดเป็นสรณะให้เกิดขึ้นในตน อาศัยการปฏิบัติตนด้วยไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) จนทำให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาด้วยตนเอง ทำให้บรรลุถึงนิพพาน

๒.๕.๓. กัมมัฏฐกตาสัทธา

ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน^{๑๐๒}ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อยจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๐๓}

^{๑๐๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^{๑๐๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๐.

^{๑๐๓}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

จะเห็นได้ว่า กรรม เป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว หมายความว่า เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยิ่งส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย

กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็น เทวดา มาร พรหม มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉานนรก เปรต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดี ต่างกัน บุคคลกระทำความดีไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้เพราะเป็นสมบัติติดตัวเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความดีนั้นไว้

ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุ อันปราศจากอภิวินัย ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น ก็เพราะได้ฟังธรรมปริยายจากพระอัสสชิ^{๑๐๔} เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญาบรรลุนิพพาน^{๑๐๕} และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า บรรลุพระอรหัตผลถึงที่สุดแห่งพระสวากขารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้^{๑๐๖} ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก^{๑๐๗} เพราะมีปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก^{๑๐๘} ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรก็ได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่าอินทสิริ ครั้นนั้นพระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุริยด้วยกรรมที่ได้ทำบุญอุทิศแด่พระศาสดาพระนามว่าอินทสิริ สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้น ชื่อว่าเป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ได้แสดงผลแล้วในอรรถภาพสุดท้ายของพระสารีบุตร^{๑๐๙}

ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำ ล้วนมีผลต่อเนื่อง ส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นทาสเป็นเชลยพันธู์จึงเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้นความสำคัญกัมมัชสาทุกขัตถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายความเชื่อที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรม จะต้องรับผิดชอบ

^{๑๐๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

^{๑๐๕}ช.อุป. (ไทย) ๓๒/๒๘๗/๔๖.

^{๑๐๖}สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗.

^{๑๐๗}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๑๐๘}ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖-๓๕๗.

^{๑๐๙}ช.อุป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑-๒๗๔/๓๐-๔๔.

รับผลเป็นไปตามกรรมของตน กรรมจำแนกบุคคลว่าดีหรือเลว สุภมาณโพตเทยยบุตร ได้ถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุที่เป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้นบ้างยืนบ้าง มีโรครามากบ้างน้อยบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้างดีบ้าง มีอำนาจน้อยบ้างมากบ้าง มีโภคะน้อยบ้างมากบ้าง เกิดในตระกูลต่ำบ้างสูงบ้าง มีปัญญาน้อยบ้างมากบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบายทุกติ วินิบาต นรก^{๑๐๐} ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้น นี่เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้วสอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะบั่นฝีมียุญามาก”^{๑๐๑} รวมความว่า ข้อปฏิบัติเพื่ออะไร ย่อมนำไปสู่ความเป็นอย่างนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๑๐๒}

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่บุคคลได้กระทำแล้วด้วยเจตนาใด ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยและส่งผลให้บุคคลผู้กระทำต้องเป็นไปตามกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในภพปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่และภพหลังจากตายไปแล้ว รวมไปถึงการนำไปเกิดในภพใหม่ ดังนั้น กัมมัสสกตาศัพท์มีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงเป้าหมาย จากข้อมูลที่น่ามากล่าวอ้าง การกระทำปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากจึงจะมีผลสัมพันธ์กับเป้าหมายเพราะบุคคลกระทำความผิดทำให้เกิดปัญหา ด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ที่เขารู้และมีปัญญา แล้วสอบถามถึงเรื่องว่าอะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษอะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำแล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นผู้มีปัญญามาก ก็ด้วยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากนี้ เมื่อบุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ปัญหาที่บุคคลได้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้ว จะเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายต่อไป เมื่อบุคคลเกิดกัมมัสสกตาศัพท์ และอาศัยกัมมัสสกตาศัพท์เป็นพื้นฐานสร้างศรัทธาต่อพระรัตนตรัย

^{๑๐๐}ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๐๑}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๔.

^{๑๐๒}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

พัฒนาตนเป็นผู้มีศีลให้บริสุทธิ์ ด้วยการเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ สร้างกุศลกรรมบถ ๑๐.^{๑๑๓} เจริญภาวนาจนเกิดปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ และปัญญานี้จะส่งต่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทาง พระพุทธศาสนา ก็มีสัสกตาสัทธา จึงมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์กับเป้าหมาย

จะเห็นได้ว่า กัมมสัทธา วิปากสัทธากัมมสัสกตาสัทธา ในชั้นอรรถกถาเป็นศัพท์ที่ผูกขึ้น โดย ถูตามหลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมซึ่งโดยมากมาในเรื่องทิฐิ คือมิจฉาทิฐิ และสัมมาทิฐิ^{๑๑๔} เมื่อ พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของแต่ละข้อจะมีเป้าหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์ถึง จุดเริ่มต้นไม่ว่าจะเป็นกัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมสัสกตาสัทธา ล้วนแต่เป็นเรื่องของกรรมและผลของ กรรม เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ของศรัทธาที่มีความเกี่ยวข้องข้อกับเรื่องของกรรมในฐานะเป็นปัจจัย ก่อให้เกิดการเข้าถึงเป้าหมายแล้ว สามารถที่จะเริ่มต้นด้วยคำเดียวกันว่ากรรมได้แต่ต้องเป็นกรรม ฝ่ายดีเท่านั้น เพราะทั้งสามก็คือกรรมและผลของกรรม

กล่าวสรุปได้ว่า กรรมสัทธา จึงหมายถึงความเชื่อเรื่องกรรม คือความเชื่อเรื่องการกระทำ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ความเชื่อในกรรมนี้ เป็นกรรมที่มี ความมุ่งมั่นสู่เป้าหมาย ทำให้เกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเป็นสรณะรักษาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ตัณหา ราคะ ด้วยศีล มีปัญญารู้เห็นในอริยสัจ ๔ ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายในที่สุดคือ นิพพาน

๒.๕.๔. ตถาคตโพธิสัทธา

เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรง พระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเรา ทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรง บำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๑๕}ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสตรัสตนสูตรไว้ว่า บุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระ โคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความท่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลุอรหัตตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุข^{๑๑๖}

^{๑๑๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓.

^{๑๑๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๔๒๖.

^{๑๑๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๑๑๖}ขุ. (ไทย) ๒๕/๗/๑๑.

บุคคลผู้เป็นพระพุทธรูป ล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค
ว่าเป็น^{๑๑๗} บุคคลที่ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะ
ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำกันได้อย่าง
ง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งสมทรัพย์และเครือญาติ
ทั้งหลาย เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิ
สัทธาเป็นสรณะสำหรับตนพร้อมกับบ้น้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม
ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้ว สามารถที่จะบรรล
อรหัตต์และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกาจำนวนมาก
และได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกัน รวมไปถึงคุณุศลที่เป็น
อุपाสิกอุปาสิกา^{๑๑๘} ที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุธรรมและเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ
ด้วยเช่นกัน

ในการประพฤติปฏิบัติของคุณุศลพระผู้มีพระภาคได้มีหลักธรรม และการปฏิบัติที่เป็นไป
ตามหลักของธรรมที่เหมาะสมอย่างคุณุศลดังเช่นเรื่องของผู้ขัดสน ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อ
กระแต เขตกรุงราชคฤห์ณ ที่นั่น พระผู้มีพระภาคได้ตรัส เรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้ว
ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นคนขัดสนเป็นคนกำพร้า เป็นคนยากไร้แต่เขายึดมั่นศรัทธา
ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์เทพบุตรองค์นั้นรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมี และยศพวก
เทพชั้นดาวดึงส์พากัน กล่าวโทษ ตีเตียน ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่าท่านผู้เจริญ
ท่านทั้งหลาย อย่าได้กล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เพราะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น เขาได้ยึดมั่นศรัทธา
ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ได้ตรัสศากาว่า ผู้ใดมีศรัทธาใน
พระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีศัลงามเป็นศีลที่พระอรិยะชอบใจและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสใน
พระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้ผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า
เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธา
ศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม”^{๑๑๙}

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีตถาคตโพธิสัทธา จึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะ
อาศัยตถาคตโพธิสัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรค

^{๑๑๗}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๖.

^{๑๑๘}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๖๗/๒๕-๓๓.

^{๑๑๙}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

และผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และเห็นสังขจธรรม ๔ประการ(ทุกข์สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๑๒๐}ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้วปฏิบัติยึดมั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่าตนจะมีหรือจน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์มีความมุ่งมั่น ที่จะกระทำความบริสุทธิ์ ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงอรหันต์และนิพพานได้ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุธรรมในภพมนุษย์ได้เมื่อเสียชีวิตก็มีภพใหม่อยู่อย่างไม่ขัดสน หากมีตถาคตโพธิสัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสั่นคลอน การมีชีวิตก็ เจริญรุ่งเรือง และการจากไปล้วนแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์และประเสริฐเมื่อได้มีโอกาสกลับมา เป็นมนุษย์อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

ความสำคัญของตถาคตโพธิสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายพุทธบริษัท ๔ ได้อาศัยตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต เป็นแนวทางเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติตน เพื่อการบรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นต้นไปจนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดศรัทธาก็ขอบวช บางท่านก็ขอเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาด้วยการถึงพระรัตนตรัย^{๑๒๑} เป็นสรณะ เพื่อปฏิบัติตนให้ได้ถึงที่สุดแห่งการบรรลุธรรมคือนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา และไม่ว่าจะจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากฝ่ายใดถ้าประพฤติปฏิบัติชอบก็จะสามารถพ้นทุกข์ได้เช่นกัน แต่หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถ้าประพฤติปฏิบัติผิด ก็ต้องถูกตำหนิและไม่สามารถพ้นทุกข์ได้เช่นกัน^{๑๒๒}

ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนว่า ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลาย จงเงี้ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้ ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตั้งจิตในการฟังเพื่อรู้ยิ่ง เมื่อทราบชัดถึงโทษในสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดาด้วยตนแล้ว จึงแสวงหา นิพพานที่ไม่มี ความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ได้บรรลุนิพพาน ที่ไม่มีความเกิด อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมแล้ว เป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มีความตายเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา ฯลฯ เป็นผู้มีความเศร้า

^{๑๒๐}อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

^{๑๒๑}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๐/๑.

^{๑๒๒}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๓/๕๘๔.

หมองเป็นธรรมดา ฯลฯ วิกฤตการณ์เหล่านี้ได้เกิดญาณทัสสนะ(การหยั่งรู้) ขึ้นมาว่า“วิมุตติของพวกเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป”^{๑๒๓}

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของตถาคตโพธิสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายดังนี้ คือ เมื่อปัญจวัคคีย์ยอมที่จะฟังคำสอนของพระผู้มีพระภาค เพราะเกิดศรัทธาต่อตัวของพระผู้มีพระภาค ดังนั้นเมื่อได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟังมาก่อน ที่กล่าวโดยพระพุทธเจ้าแล้วไซโยนิโสมนสิการเข้าพิจารณา ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคสั่งสอน ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์เกิดความเชื่อพระปัญญาของพระผู้มีพระภาค ในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่าปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมตามลำดับ ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งธรรมหยั่งลงสู่ธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้วแก้ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นดังนั้น ตถาคตโพธิสัทธาจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย อย่างที่ปัญจวัคคีย์ได้ใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาปัญญาให้กับตนเอง เมื่อปัญญาสมบูรณ์อย่างที่สุด ปัญญานั้นได้ส่งต่อไปยังเป้าหมายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยตถาคตโพธิสัทธา ก่อนเป็นเบื้องต้น ถ้าไม่มีพื้นฐานนี้ อย่างอื่นเช่นปัญญาก็ไม่เกิด ถึงแม้ว่าต้องละทิ้งศรัทธานี้ก็ตาม แต่ก็นับว่าศรัทธานี้มีความสำคัญมาก

กล่าวสรุปได้ว่า ศรัทธาที่เกิดในพุทธบริษัท ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ความศรัทธาที่มีกำลังแรงกล้า ทำให้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาค เพื่อนำมาปฏิบัติตนให้ถึงความหลุดพ้น เหมือนกับบุคคลต้นแบบที่ทรงประเสริฐที่สุด ศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสอนด้วยไตรสิกขา ซึ่งจะมีความแตกต่างกันของธรรมหมวดนี้คือ สำหรับบรรพชิตแล้วจะอาศัยศีลเป็นจุดเริ่มต้นก่อน จึงสร้างสมาธิให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดเป็นปัญญา และพัฒนาต่อให้ถึงเป้าหมาย ส่วนของคฤหัสถ์นั้นจะเริ่มจากทานก่อน เพราะเมื่อจิตที่ไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ว่าเป็นของของตน สามารถละสิ่งของนั้นให้กับบุคคลอื่นได้ด้วยการทำทาน ทำให้จิตใจสงบระงับกุศลสร้างกุศลด้วยศีล จนเกิดปัญญารู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงและพัฒนาสู่เป้าหมาย คือ นิพพาน

๒.๖ คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธา

ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธานั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่ง ในการพัฒนามนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชนจนกลายเป็นอารยะชนชั้นสูงสุดได้และสามารถหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ในที่นี้คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์สามารถแบ่งตามฐานะได้ ๔ อย่าง คือ

^{๑๒๓}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๖/๓๑๑-๓๑๔, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑.

๒.๖.๑ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อิริยทรัพย์

อิริยทรัพย์หมายถึงเป็นทรัพย์อันประเสริฐมีอยู่๗ ประการ สัทธาธนัง สีลธนัง หิริธนัง โอตตปปะธนัง สุตธนัง จาคธนัง ปัญญาธนัง^{๑๒๔} มีอยู่ภายในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ ทำให้ไม่อ้างว้างยากจน และเป็นทุนทรัพย์ได้ดี^{๑๒๕} และทำให้เป็นคนประเสริฐอย่างแท้จริง^{๑๒๖}

คัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการได้อิริยทรัพย์ว่าเกิดจาศรัทธา เพราะศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐ ของบุรุษในโลกนี้^{๑๒๗} สัทธาธนัง หมายถึง ผู้เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต^{๑๒๘} ที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล นับได้ว่าเป็นทรัพย์ที่มีค่ามากสำหรับบุคคล ทำให้บุคคลมีความปรารถนาในแบบอย่างแห่งความหลุดพ้น ที่พระผู้มีพระภาคได้กระทำให้เห็นแล้ว ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้วในพระตถาคต เป็นเหตุให้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท หมายถึงมีศีลคือทรัพย์

ศีลที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ทำให้บุคคลเกิดความละอาย สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และต่อการประกอบบาปอกุศลธรรมทั้ง เป็นผู้ได้ทรัพย์คือหิริโอตตปปะ ทำให้บุคคลมุ่งที่จะเป็นผู้มีพหูสูต ทรงสุตะคือรู้คำของพระศาสดามือองค์ ๙^{๑๒๙} สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้นคือศีล มีความงามในท่ามกลางคืออริยมรรค และมีความงามในที่สุดคือนิพพาน^{๑๓๐} จึงประกาศพรหมจรรย์ด้วยความประพฤติประเสริฐ ๑๐ ประการ มีทาน การชวนชวายเป็นช่วยเหลือผู้อื่น มีศีล ๕ ประพฤติพรหมจรรย์อย่างไม่มีขอบเขต ไม่เสพเมถุน ยินดีเฉพาะคุ้มครองของตน มีความเพียร ประพฤติอุโบสถและทางอันประเสริฐ ในพระพุทธศาสนา^{๑๓๑} พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างครบถ้วน จดจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิวฐิติคือรู้แจ้งธรรมโดยผล และเหตุด้วยปัญญา^{๑๓๒} เป็นมีสุตะคือทรัพย์มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละ

^{๑๒๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๐.

^{๑๒๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๔.

^{๑๒๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๑๖.

^{๑๒๗}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๒๘}อง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖/๙-๑๒.

^{๑๒๙}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑.

^{๑๓๐}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๕๙.

^{๑๓๑}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒.

^{๑๓๒}อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๒/๓๐๐.

แล้ว มีฝ่ามือชุ่ม หมายถึงมือที่ล้างสะอาดแล้วด้วยน้ำ คือศรัทธา ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือนเป็นคฤหัสถ์เป็นผู้มีจาคะคือทรัพย์เป็นผู้มีปัญญาคือทรัพย์มีปัญหาเป็นเครื่องพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงด้วยวิปัสสนาปัญญา (ปัญญาแห่งความรู้แจ้ง) และมีคัคปัญญา (ทางแห่งปัญญา) ในการเห็นความเกิดและดับแห่ง เบญจขันธ์อันมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอริยะคือบริสุทธ์จากกิเลสทั้งหลายด้วย วิชฌฆานปหานะคือการละด้วยการข่มไว้และด้วยสมุจเฉตปหานะคือการละด้วยการตัดขาด^{๑๓๓} จากกิเลสทั้งหลาย ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๑๓๔} พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า

“ทรัพย์ ๗ ประการนี้แล ผู้ใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เมื่อมีทรัพย์ ๗ ประการนี้ บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า “เป็นคนไม่ขัดสน” ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญหาเมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธาศีลความเลื่อมใส และการเห็นธรรม”^{๑๓๕}

ทรัพย์สิ้นเงินทองของใช้นั้นมีอยู่จริงไม่ใช่ว่าไม่มี แต่ทรัพย์เหล่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปเป็นของผู้อื่น หรือถูกทำลายจากภัยธรรมชาติได้ส่วนทรัพย์ ๗ ประการนี้ ไม่ได้เป็นของทั่วไปแก่ภัยธรรมชาติและเป็นของผู้อื่น ผู้ใดก็ตามไม่ว่าหญิงหรือชายมี ทรัพย์ ๗ ประการนี้ คือ สัทธาธนะ ฯลฯ ปัญญาธนะ ผู้นั้นถือว่าเป็นคนมีทรัพย์มากใคร ๆ ไม่สามารถเอาชนะได้ทั้งในเทวโลกและโลกมนุษย์ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญหา เมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธาศีล ความเลื่อมใสและการเห็นธรรม (เห็นอริยสัจจ์ ๔)^{๑๓๖}

เมื่อเปรียบทรัพย์คือ ศรัทธา หมายถึงสมบัติทั้งปวง เช่นเดียวกัน คือบรรดาอริยทรัพย์เหล่านี้ ทรัพย์คือ ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งปวง เพราะสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในปัญญาแล้วบำเพ็ญ จริต ๓ ศีล ๕ ศีล ๑๐ ให้บริบูรณ์ย่อมเข้าถึงสวรรค์ คือ ย่อมแห่งตลอด ซึ่งสาวกบารมีญาณ ปัจเจก โภธิญาณ และพระสัพพัญญุตญาณได้ปัญญา เรียกว่า ทรัพย์คือปัญญาเพราะเป็นเหตุแห่งการได้เฉพาซึ่งสมบัติเหล่านี้ อริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการ มีทั้งที่เป็นโลกียะและเป็นโลกุตระ^{๑๓๗} การได้อริยทรัพย์ ๗ อย่างชื่อว่าลาภานุกตริยะคือ การได้ที่ยอดเยี่ยม^{๑๓๘}

^{๑๓๓} อัง.ปณจก.อ. (บาลี) ๓/๒/๒.

^{๑๓๔} อัง.สุตตค. (ไทย) ๒๓/๖/๙-๑๒.

^{๑๓๕} อัง.สุตตค. (ไทย) ๒๓/๕/๘-๙.

^{๑๓๖} อัง.สุตตค. (ไทย) ๒๓/๗/๙.

^{๑๓๗} ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๑๓๒.

^{๑๓๘} ที.ป.อ. (บาลี) ๓/ ๑๙๐.

จะเห็นได้ว่า ทรัพย์ทั้งหลายที่เป็นไปในทางโลกนั้น ถูกบัญญัติว่าหมายถึง เงินทองข้าวของ เครื่องใช้ต่าง ๆ รวมไปถึงสิ่งมีชีวิต อันได้แก่สามี ภรรยา ญาติทั้งหลาย รวมไปถึงช่างม้า วัว ควายเป็น ต้น มนุษย์ได้ถือเอาสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นทรัพย์อันประเสริฐ เพราะทำให้ตนไม่เดือดร้อนขัดสน ไม่ยากจน อดอยาก ยากแค้นในชีวิต^{๑๓๙} จึงกล่าวว่าเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐทรัพย์ในโลกที่มีอยู่จริง พระผู้มีพระภาคกล่าวว่าที่ประเสริฐสุด และบุคคลควรมีไว้สำหรับครอบครอง หมายถึงทรัพย์ทั้ง ๗ อันเป็นอริยทรัพย์นี้เท่านั้น เมื่อบุคคลได้มีไว้แล้วถือได้ว่าเป็นผู้มีทรัพย์มาก ไม่มีสูญหาย ไม่มีใครสามารถแย่งชิงเอาไปได้และสามารถนำติดตัวไปได้เมื่อสิ้นชีวิต ไม่มีใครเอาชนะได้ทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก ถึงยังมีชีวิตอยู่ก็นับว่ามีสิ่งอันประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอริยทรัพย์ทั้ง ๗ นี้ เป็นทรัพย์ที่ใช้ในการกำจัดทุกข์หากเปรียบว่าทรัพย์ทางโลกทำให้บุคคลไม่ขัดสนหรือยากจนแล้ว อริยทรัพย์ทั้ง ๗ นี้ ก็คือทรัพย์ที่ใช้ในการกำจัดทุกข์ทั้งปวง และเป็นสิ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากวัฏฏะ มีชีวิตที่เป็นอิสระได้อย่างถาวรด้วยอริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการนี้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ศรัทธาก็คืออริยทรัพย์เพราะเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตจึงนับได้ว่ามีทรัพย์คือศรัทธา ที่ควรค่าแก่การมี การครอบครองเป็นทรัพย์สมบัติสำหรับมนุษย์ทำให้ได้มาซึ่งอริยทรัพย์อีก ๖ ประการ รวมเป็นอริยทรัพย์ ๗ เป็นทรัพย์อันประเสริฐ

กล่าวสรุปได้ว่า ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์คือ เมื่อบุคคลมีศรัทธาเท่ากับบุคคลมีทรัพย์ทรัพย์ที่ทำให้บุคคลสามารถปลดเปลื้องความยากจนได้ศรัทธาก็เปรียบได้กับทรัพย์ดังที่ได้นำข้อมูลมากกล่าวอ้างไว้ในข้างต้นนี้ว่า ศรัทธาคือทรัพย์หมายถึงศรัทธาในตถาคต นับว่าเป็นอริยทรัพย์อันประเสริฐเป็นเครื่องปลื้มใจ เป็นเหตุให้ได้มาคือปัญญา เพราะปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและที่เป็นโลกุตระนั้น สามารถป้องกัน ระวัง และดับทุกข์ได้แก่ความมีชาติและชรา ฯลฯ และเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลให้ได้อริยทรัพย์เมื่อได้ใช้ทรัพย์คือศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงทำให้ได้ผลตอบแทนกลับมาคือปัญญา ปัญญานั้นก็จะทำหน้าที่เป็นตัวนำสู่เป้าหมายในสุด ศรัทธาจึงนับได้ว่า เป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์และศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐดังนี้

๒.๖.๒ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอชะได้

บุคคลที่เป็นปุถุชน เพราะยังมีกิเลสมากมายให้เกิดขึ้นในใจตน ส่วนมากถูกโอชะต่าง ๆ พัดไป ถูกความเดือนร้อนทำให้เดือนร้อน หันหน้าหนีความจริงที่สุด มีแต่ประพฤดิธรรมที่เลวทราม^{๑๔๐} ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร ของโอชะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

^{๑๓๙} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

^{๑๔๐} ที.ส.อ. (บาลี) ๗/๕๘-๕๙.

โอะซะ หมายถึง ห่วงน้ำ^{๑๔๑} ห่วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์มี ๔^{๑๔๒} ได้แก่ กาโมะซะ โอะซะคือกาม หมายถึงกามคุณ๕^{๑๔๓} เรียกว่า ชื่อคาบั้ง เครื่องจองจำ กามคุณ ๕ คือ รูป ที่พึงรู้แจ้งด้วยตา อันน่าปรารถนารักใคร่พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด เสียง ที่พึงรู้แจ้งด้วยหู ฯลฯ กลิ่น ที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก ฯลฯ รส ที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ฯลฯ โฝงฐัพพะ ที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนารักใคร่พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด^{๑๔๔} ภาวชะ โอะซะคือภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์, ภาวะชีวิตของสัตว์^{๑๔๕} มี ๓ อย่าง กามภพ ภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณคืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ได้แก่ อบาย ๔ มนุษย์โลก และกามาวจรสวรรค์ทั้ง ๖ รูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่รูปพรหมทั้ง ๑๖ อรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่รูปพรหม ๔^{๑๔๖} ทิฏฐโอะซะคือ ทิฏฐิ หมายถึง ทิฐิที่เกิดด้วยมูลเหตุ ๖๒ ความเห็นที่เกิดจากมูลเหตุทั้ง ๖๒ เกิดจากกลุ่มคณาจารย์มีลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่เป็นความเห็นที่สิ้นแหลจจับได้ยากเหมือนปลาไหล^{๑๔๗} เป็นพวกที่มีปัญญามาก มีความรู้มาก ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ล้วนแต่เป็นมูลเหตุมาจากความคิดที่เกิดจาก การประมาณ คาคคะเนคาคเตา ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมชาติ บุคคลที่มีทิฏฐิที่ตรงกันทิฏฐิ ๖๒ นี้ และมีความยึดติดว่าเป็นเรื่องจริงตามอย่างนั้น ๆ นับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความเห็นผิดจากความเป็นจริง มูลเหตุแห่งทิฏฐิเหล่านี้ที่บุคคลยึดถืออย่างนี้

อวิโชซะ โอะซะคืออวิชา หมายถึง ความไม่รู้ในสังขะ ๔ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสังข ๔ ประการ เราและเธอ ทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ คือเพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริย ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข^{๑๔๘} ความจริงที่ถูกปิดกั้นด้วยความไม่รู้คือ อวิชา ทำให้บุคคลได้ถูกกิเลสและตัณหาครอบงำเอาไว้ทำให้ต้องตกอยู่ในวัฏฏสงสาร เพราะไม่รู้ถึงเหตุปัจจัยว่าอะไรเป็นทุกขเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ไม่รู้การดับทุกข์

^{๑๔๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๒.

^{๑๔๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗๘.

^{๑๔๓}ที.สี.อ. (บาลี) ๕๕๖/๓๓๕.

^{๑๔๔}ที.สี. (ไทย) ๙/๕๕๖/๒๓๙-๒๔๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๘/๒๓๙.

^{๑๔๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๗๙.

^{๑๔๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๓/๔๙๓.

^{๑๔๗}ที.สี.อ. (บาลี) ๖๑/๑๐๖.

^{๑๔๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙-๑๐๐.

ไม่รู้หนทางแห่งการพ้นทุกข์ต้องกลับมาเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏฏะนี้ จึงเกิดภพชาติใหม่เกิดขึ้นสืบต่อไปพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า เราและเธอทั้งหลาย ได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอรียสัจ ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอรียสัจเราและเธอทั้งหลายถอนภพตัดมันได้แล้ว ภพเนตติ^{๑๔๙} สิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๑๕๐} เพราะไม่เห็นอรียสัจ ๔ ตามความเป็นจริง เราและเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปในชาตินั้น ๆ ตลอดกาลยาวนาน แต่เพราะได้เห็นอรียสัจ ๔ เราและเธอทั้งหลายจึงถอนภพเนตติได้ตัดรากเหง้าแห่งทุกข์ได้เด็ดขาด บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก^{๑๕๑}

จะเห็นได้ว่า โอฆะ ๔ หมายถึงห้วงน้ำที่ใหญ่อันหมายถึงกิเลสที่มีอำนาจส่งผลต่อจิตใจของบุคคล มีใจเป็นที่อาศัย และใจย่อมรับรู้อารมณ์ของกิเลส เมื่อจิตถูกกิเลสครอบงำไว้อย่างดีแล้ว ทำให้บุคคลหลงไปยึดติดอยู่กับ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ควรค่าแก่การยึดมั่นถือมั่น เป็นเหตุให้บุคคลต้องตกอยู่ในวัฏฏสงสาร ยากที่จะถอนตนขึ้นจากห้วงน้ำอันใหญ่ยิ่ง คือโอฆะ ๔ นี้ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา เป็นสิ่งที่บุคคลควรทำการถอนทิ้งจากใจตน เพื่อความหลุดพ้นและอิสระอย่างสิ้นเชิง การหลุดพ้นจากโอฆะนี้เป็นสิ่งที่รู้เห็นได้ยาก บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญาเท่านั้น จึงจะสามารถถอนตนออกจากห้วงน้ำแห่งกิเลสนี้ได้โดยพลันที่มีความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากโอฆะได้นั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องพัฒนาตนให้เป็นผู้รู้คือปัญญา เพราะบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา

บุคคลที่ติดอยู่ในโอฆะ ๔ มีความปรารถนาที่จะพาตนให้หลุดพ้นจากโอฆะได้นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา^{๑๕๒}

ผู้ใดข้ามโอฆะ ๔ อย่างได้ผู้นั้นย่อมข้ามห้วงสงสารก็ได้ล่วงพ้นวัฏฏทุกข์ก็ได้ยอมหมดจดจากมลทินคือกิเลสได้ก็จริง แต่เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ไม่มีศรัทธา เมื่อไม่เชื่อก็แล่นไปสู่ที่ข้ามโอฆะไม่ได้ผู้ประมาทแล้วด้วยการปล่อยใจไปในกามคุณ ๕ ก็ข้ามห้วงสงสารไม่ได้เพราะติดอยู่ในกามคุณนั้น ผู้เกียจคร้านคลุกเคล้าด้วยอกุศลธรรม ย่อมอยู่เป็นทุกข์ผู้ไม่มีปัญญา ไม่รู้ทางบริสุทธิ์ ย่อมไม่บริสุทธิ์^{๑๕๓}

จะเห็นได้ว่า บุคคลเมื่อปรารถนาที่จะข้ามโอฆะ จำเป็นต้องอาศัยศรัทธาเป็นพื้นฐาน เพราะศรัทธาทำให้ได้มาซึ่งปัญญา และปัญญาเป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ ที่จะนำพาให้บุคคลใช้เป็นเครื่องมือในการข้ามโอฆะได้ทั้งหมด

^{๑๔๙}ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๕/๑๔๔, อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑/๒๗๙.

^{๑๕๐}อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๑๕๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙-๑๐๐.

^{๑๕๒}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๕๓}ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๒๖๘.

สัทินทรีย์ (ความเป็นใหญ่คือ ศรัทธา) เป็นพื้นฐานแห่งโศดาปัตติ (คุณสมบัติที่ทำให้เป็นพระโศดาบัน) โศดาปัตติมรรคเป็นเครื่องข้ามโอฆะ คือ ทิฏฐิ และโศดาบัน บุคคลจะข้ามโอฆะได้ก็ด้วยว่าเขามีศรัทธา เพราะพระโศดาบันประกอบด้วยความไม่ประมาท กระทำการเจริญกุศลธรรม เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ถึง ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิวิจิกจนา สีสัพพตปรามาส สกทาคามีมรรคเป็นเครื่องข้ามภพ และพระสกทาคามี เป็นแนวทางปฏิบัติอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี ผู้ที่สามารถข้ามอรรณพได้ด้วย ความไม่ประมาทเพราะพระสกทาคามีเป็นผู้ละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อต้น กับทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง จะมาสู่โลกนี้เพียงครั้งเดียว ด้วยความเพียรอนาคามีมรรคอันเป็นเครื่องข้ามกามและพระอนาคามีเพราะพระอนาคามีบำเพ็ญทางแห่งปัญญา อันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี บุคคลย่อมล่วงความทุกข์ได้ด้วย ความเพียร เป็นเหตุทำให้ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจนา สีสัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ จะไม่กลับมาเกิดอีกในโลกมนุษย์ด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ปราศจากเปือกตมคือกาม ละมลทินอย่างยิ่งของทางเพื่อเป็นพระอรหันต์และความเป็นพระอรหันต์อันเป็นเครื่องข้ามอวิชชา ด้วยว่าบุคคลย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา เพราะปัญญาทำให้ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจนา สีสัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา^{๑๕๔}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอฆะ เพราะสัทินทรีย์เป็นพื้นฐานของคุณสมบัติที่ทำให้เป็นพระโศดาบัน การได้โศดาบันของบุคคลเกิดจากศรัทธา บุคคลเกิดศรัทธาจึงพัฒนาตนจนได้ปัญญา ตั้งแต่โลกีย์ปัญญาไปจนถึงโลกุตตรปัญญา ในชั้น โลกุตตรปัญญาที่สามารถละสังโยชน์ ๓ ประการในเบื้องต้นได้คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกจนา สีสัพพตปรามาส จึงทำให้เป็นโศดาบัน ทำให้รู้ทางอันบริสุทธิ์ ที่จะทำให้หลุดพ้นจากโอฆะคือทิฏฐิ เมื่อเกิดความคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว บุคคลจะมีพัฒนาการของตนให้เป็นอริยชน จนบรรลุในธรรมที่สูงขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่สกทาคามีอนาคามี ไปจนถึงอรหันต์เพราะหนทางแห่งการบรรลุธรรมมีความสามารถในการข้ามโอฆะได้ในระดับที่ต่างกัน หากบุคคลมีความปรารถนาที่จะข้ามให้ได้ทั้งหมด บุคคลที่อาศัยศรัทธาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนให้ได้โศดาบันแล้ว ต้องกระทำความเพียรต่อไปจนถึงความสามารถที่ทำให้บุคคลข้ามโอฆะได้ทั้งหมด คืออรหันต์ถึงจะหลุดพ้นเป็นอิสระจากวิภวทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เข้าถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

กล่าวสรุปได้ว่า ถ้าบุคคลต้องสิ้นชีวิตไปเสียก่อน ผลที่ได้บรรลุธรรมในแต่ละขั้นตั้งแต่โศดาบันสกทาคามี อนาคามีของบุคคล จะทำการส่งต่อและสืบเนื่องไปในภพใหม่ให้ได้มีโอกาสในการ

^{๑๕๔}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๑๒๙๕/๓๒๗.

ที่จะข้ามโอชะได้อีกต่อไป จนกว่าผู้ได้บรรลุลหรรณเป็นพระอรหันต์จึงจะข้ามโอชะได้ทั้งหมด แต่หากผู้ที่ได้บรรลุลหรรณถึงอนาคามีในภพปัจจุบัน เมื่อสิ้นชีวิตไป ก็จะไม่หวนกลับมาเกิดอีก จะไปสำเร็จอรหันต์และข้ามโอชะคืออวิชาที่ชั้นสุทธาวาสภโตภพหนึ่ง^{๑๕๕} และได้นิพพาน ณ ที่นั้น

๒.๖.๓ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุลหรรณของพระอรหันต์

พุทธบริษัทที่มีศรัทธาต่อตถาคต ล้วนมีความปรารถนาเช่นเดียวกับพระผู้มีพระภาคคือสำเร็จในอรหันต์ที่พระองค์ทรงเป็นต้นแบบแห่งความสำเร็จด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่บุคคลอื่นจะสามารถกระทำได้อย่างง่ายด้าย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสการบรรลุลหรรณไว้ให้แก่พุทธบริษัทที่มีความปรารถนาจะบรรลุลหรรณในชั้นสูงนี้

อรหันต์ คือ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา, พระอริยบุคคลชั้นสูงสุดผู้ได้บรรลุลหรรณหัตผล มี ๒ ประเภท ๑. สุขวิปัสสก ผู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริง คือ ท่านผู้มีได้มาน สำเร็จจอร์หัตด้วยเจริญแต่วิปัสสนาล้วนๆ คือท่านที่อาศัยเพียงอุปจารสมาธิ เจริญวิปัสสนาไปจนถึงที่สุด แต่เมื่อจะสำเร็จจอร์หัตนั้นก็เป็นผู้ได้ปฐมญาณ ประเภทนี้ เรียกอีกอย่างว่า วิปัสสนายานิก หรือ สุทธวิปัสสนายานิก (ผู้มีวิปัสสนาล้วนๆเป็นยาน) ๒. สมถยานิกผู้มีสมถะเป็นยาน คือ ท่านผู้เจริญสมถะจนได้มานสมาบัติแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาต่อจนได้สำเร็จจอร์หัต บาลีเรียกว่า อุกโตภาควิมุตติ^{๑๕๖}

การบรรลุลหรรณในทางพระพุทธศาสนา ของบุคคลตั้งแต่ปุถุชน ไปจนถึงชั้นพระอริยบุคคล ในขั้นนี้การบรรลุลหรรณของพระอรหันต์ ถือว่าเป็นการบรรลุลหรรณที่สูงที่สุด และในการบรรลุลหรรณของพระอรหันต์นั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงการบรรลุลหรรณของพระอรหันต์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวการบรรลุลหรรณหัตผล ด้วยขั้นเดียวเท่านั้น แต่การบรรลุลหรรณหัตผลย่อมมิได้ด้วยการบำเพ็ญสิกขา”^{๑๕๗} โดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญกิริยาโดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ บุคคลเกิดศรัทธาแล้วยอมเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาย่อม นั่งใกล้เมื่อนั่งใกล้ยอมเจียโสตลงสดับ เจียโสตลงสดับแล้ว ย่อมฟังธรรม ครั้นฟังธรรมแล้วยอมทรงจำไว้ยอมพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ธรรมทั้งหลายยอมควรเพ่งพินิจ เมื่อมีการเพ่งพินิจธรรมอยู่ฉันทะ ย่อมเกิดกุลบุตรนั้นเกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะครั้นอุตสาหะแล้ว ย่อมไตรตรง ครั้นไตรตรงแล้ว ย่อมอุทิส

^{๑๕๕}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๓/๑๕๗.

^{๑๕๖}พระพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐.

^{๑๕๗} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๑๗/๓๐๗.

กายและใจ เมื่ออุทิศกายและใจแล้ว ย่อมทำให้แจ้ง สัจจะอันยอดเยี่ยม^{๑๕๘} ด้วยนามกาย และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วย ปัญญา^{๑๕๙}

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าศรัทธาไม่มี การเข้าไปหา การนั่งใกล้การเจียไสตลงสดับ การฟังธรรมการทรงจำธรรม การพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรมฉันทะ อุตสาหะ การไตร่ตรองและการอุทิศกาย และใจก็ไม่มี เธอทั้งหลาย ปันผู้ปฏิบัติพลาดเป็นผู้ปฏิบัติผิด โมฆบุรุษเหล่านี้ได้ก้าวออกไปจากธรรมวินัยนี้ไกลเท่าไร^{๑๖๐}

จะเห็นได้ว่า การบรรลุพระอรหันต์นั้น จะสำเร็จผลได้ด้วยอาศัยหลักการถึง ๓ หลักใหญ่ในการกระทำให้สำเร็จหรือหัตถผล คือต้องอาศัยการศึกษา การปฏิบัติ และแนวทางในการปฏิบัติ แต่ก่อนที่จะไปใช้หลักการทั้ง ๓ นั้น จุดเริ่มต้นของผู้หวังในอรหัตตผลนั้นต้องเกิดศรัทธาเสียก่อนเป็นอันดับแรก และเป็นจุดเริ่มต้นขั้นพื้นฐานในการกระทำตามหลักการแห่งอรหัตตมรรคต่อไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นให้ได้มาซึ่งปัญญา เพราะเมื่อบุคคลเกิดศรัทธาไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธาจะพัฒนาให้คนเกิดความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จนกลายเป็นปัญญาตั้งแต่โลกียธรรมไปจนถึงขั้นโลกุตระธรรม ศรัทธาเป็นตัวนำให้บุคคลเข้าไปหา ไปฟัง ไปศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง จนได้รู้เห็นถึงการเกิดดับตามความเป็นจริง ด้วยความยินดีพอใจ และมีความพรากเพียงพยายามในการกระทำ ทำให้ได้โลกุตระปัญญา จนสำเร็จเป็นอรหัตตผล และทำให้บุคคลเป็นอรหันต์นั้นก็หมายความว่า บุคคลจะบรรลุเป็นอรหันต์ได้จะต้องเกิดศรัทธาเสียก่อน หากศรัทธายังไม่เกิด หลักการที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสสอนไว้ในการศึกษาตนให้บรรลุธรรมสูงสุดก็จะไม่เกิดเป็นผลสำเร็จ และไม่ได้เกิดผลอันใดเลย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า“บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์เพื่อบรรลุนิพพาน ไม่ประมาทมีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๑๖๑}

การที่จะได้ปัญญาก็ด้วยเหตุ ๔ อย่าง พระผู้มีพระภาคได้อธิบายว่า พระอรหันต์ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระพุทธเจ้าถึงนิพพานด้วยธรรมอันต่าง ด้วยกายสุจริตเป็นต้นในเบื้องต้น และต่างด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการในเบื้องปลายอันใด บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์นั้น จึงได้ปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ เพื่อบรรลุพระนิพพานการได้มาซึ่งปัญญานั้นไม่ใช่ได้มาด้วยธรรมเพียงศรัทธาเท่านั้น แต่เป็นเพราะว่า เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้วก็เข้าไป

^{๑๕๘}ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๑๕๙}ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๑๖๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

^{๑๖๑}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

หา เมื่อเข้าไปหากก็เข้าไปนั่งใกล้เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ยอมเสี่ยหู เสี่ยหูแล้ว ย่อมฟังธรรม ฉะนั้น เมื่อมีการเข้าไปหา จนถึงการฟังธรรม ฟังด้วยดียอมได้ปัญญา เมื่อบุคคลเชื่อธรรมนั้นแล้ว เข้าไปหาอาจารย์ อุปัชฌาย์ตามกาลเวลา เข้าไปนั่งใกล้ให้ด้วยการกระทำวัตรปฏิบัติเมื่อใดมีจิตใจยินดีในการเข้าไปนั่งใกล้ยอมเป็นผู้ใคร่จะกล่าวอะไร ๆ เมื่อนั้น เขาเสี่ยหูฟังเพราะความเป็นผู้ใคร่ฟัง ย่อมได้ปัญญา เมื่อบุคคลตั้งใจฟังอย่างไม่ประมาท มีสติ บินผู้พิจารณาด้วยความเป็นผู้รู้คำสุภาสิตและทุพภาสิต^{๑๖๒} ก็ยอมได้ปัญญาเหมือนกัน เพราะเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นผู้พิจารณาดังนี้ เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันเป็นไป เพื่อได้ปัญญาด้วยศรัทธา ฟังอุบายเป็นเครื่องเข้าถึงปัญญาด้วยการตั้งใจฟัง คือด้วยความเคารพ ไม่หลงลืมข้อที่รับไว้แล้วด้วยความไม่ประมาท ถือเอาไม่ยิ่งไม่หย่อน และความไม่ผิดทำให้พิสดาร ด้วยความเป็นผู้พิจารณา หรือเป็นผู้เสี่ยหูฟังด้วยความตั้งใจฟังแล้ว ฟังธรรมอัน เป็นเหตุได้ปัญญาครั้งฟังด้วยความไม่ประมาทแล้วทรงจำธรรม ใคร่ครวญ เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว ด้วยความพิจารณา ทำความจริงแท้ให้แจ้ง โดยลำดับ^{๑๖๓}

คุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ของศรัทธา ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์คือ บุคคลจะได้ปัญญาเพราะเกิดศรัทธาก่อน ถึงแม้ว่าการได้ของปัญญาจะเกิดจากเหตุ ๔ อย่าง คือ ด้วยธรรมอันต่างกัน ด้วยกายสุจริตในเบื้องต้นที่ต่างกันด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการในเบื้องปลายที่ต่างกัน การเชื่อธรรมของพระอรหันต์เหตุเพราะบุคคลเกิดศรัทธาจึงกระทำการนั้นๆ ตามข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อให้ได้ปัญญาด้วยศรัทธา หากศรัทธาไม่มี การเข้าไปหา การนั่งใกล้การเสี่ยหูสอดลอสดับ การฟังธรรม การทรงจำธรรม การพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ความเพียรพยายาม การไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจก็จะไม่มี^{๑๖๔} การกระทำตามข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อให้ได้ปัญญาด้วยศรัทธาของบุคคลนั้นก็จะไม่เกิดขึ้น และการบรรลุธรรมของพระอรหันต์ก็จะไม่เกิดขึ้นด้วยเช่นกันเพราะบุคคลไม่ได้มาซึ่งปัญญา

กล่าวสรุปได้ว่า บุคคลที่เป็นปุถุชนที่ยังไม่ได้ปัญญา การที่จะบรรลุธรรมในแต่ละระดับนั้น เป็นไปได้ยาก เพราะมีมีจิตภาวิภูฏีและอวิชชาเป็นตัวปิดกั้นในการเห็นธรรม ทำให้ศรัทธาไม่มี ไม่ได้พบกับสัตบุรุษ มีอโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบในทิวฏีของตน เมื่อปุถุชนมีความปรารถนาในการบรรลุธรรมนั้น ศรัทธาจึงนับได้ว่ามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้วจะไม่

^{๑๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๔, ๘๑.

^{๑๖๓} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

^{๑๖๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

หยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น จะต้องเข้าไปหาและสนทนากับสัตบุรุษ เพราะการที่เชื่อธรรมของพระอรหันต์ผู้ที่บรรลุธรรมสูงสุดแล้ว เมื่อบุคคลกระทำตามแนวทางของพระอรหันต์แล้ว โอกาสที่บุคคลจะประสบผลในการบรรลุธรรมนั้นมีมาก ตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงสูงสุดคืออรหันต์บุคคลที่ยังไม่สามารถรู้เห็นสิ่งทั้งปวงได้ตามความเป็นจริง จึงต้องอาศัยศรัทธาจากผู้อื่นเป็นเครื่องนำพาตนเพื่อให้ได้ปัญญา ดังนั้นเพราะเกิดศรัทธา เชื่อธรรมพระอรหันต์อันเป็นเหตุที่จะทำให้บุคคลนั้นบริสุทธิ์ด้วยปัญญา อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้บุคคลมีโอกาสและมีแนวโน้มที่จะมุ่งไปสู่อรหันต์ได้เช่นกันเพราะฉะนั้นศรัทธาจึงถือได้ว่ามีคุณค่าและประโยชน์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุธรรมของพระอรหันต์ได้

๒.๖.๔ ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า

บุคคลผู้อยู่ครองเรือน เป็นคฤหัสถ์ที่ยังบริโภคกาม ยังมีความหวังในประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับทั้งในโลกนี้ ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ในปัจจุบัน, ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น และสัมปรายิกัตถะ (สัมปรายิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ภายหน้า, ประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไปอันได้แก่ความมีจิตใจเจริญอกงามด้วยคุณธรรมความดี ทำให้ชีวิตนี้มีค่าและเป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้า^{๑๖๕}

ศรัทธาเป็นเครื่องมือให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า บุคคลล้วนมีความปรารถนาในประโยชน์สุข ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า แต่ยังไม่รู้ในหลักของการทำตนให้ได้รับประโยชน์สุขนั้น ว่าควรจะทำกรรมอย่างไร ถึงจะให้ได้ในสิ่งนั้นมา ดังที่อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าที่ว่า บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้า ทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บุคคลอยู่ครองเรือนประกอบด้วยศรัทธา มีธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ธรรม ธิติ จาคะ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก”^{๑๖๖}

ในอรรถกถาได้อธิบายว่า คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามมีศรัทธา เพราะประกอบด้วยศรัทธาที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรม^{๑๖๗} ทั้งปวง เป็นผู้แสวงหาการครองเรือน หรือกามคุณทั้ง ๕ (ผู้ครองเรือน) มีธรรม ๔ อย่างนี้ คือ สัจจะ บุคคลย่อมได้รับชื่อเสียงด้วยคำสัตย์ธรรม ปัญญาที่ได้ด้วยการตั้งใจฟัง ผู้

^{๑๖๕} วจ.นวก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๔.

^{๑๖๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๑๖๗} พระพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

ตั้งใจฟังย่อมได้ซึ่งปัญญา อิติ มีจรุระ ขยัน และจาคะ ผู้ให้ยอมผูกไมตรีไว้ได้เมื่อเขาละไปสู่โลกนี้และโลกอื่น ย่อมไม่เศร้าโศก ผู้ใดมีธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นชื่อของเหตุ เหตุแห่งการได้ปัญญาที่เป็นไป ในปัจจุบันอันใด และเหตุแห่งความละไปแล้วไม่มีความเศร้าโศกเป็นไปในสัมปรายภพ^{๑๖๘}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งภุชชธรรม มิกัตถประโยชน์และสัมปรายิกัตถประโยชน์คฤหัสถ์เป็นผู้แสวงหาการครองเรือน มีศรัทธา เพราะประกอบด้วยศรัทธาที่ก่อให้เกิดกัลยาณธรรมทั้งปวง อันมีธรรม ๔ อย่างนี้ คือสัจจะ ธรรม อิติ จาคะ ที่ได้กระทำแล้วในปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ และสมบูรณ์ด้วยความบริสุทธิ์ เมื่อเขาละจากโลกนี้ไปโลกอื่น จึงไม่เศร้าโศกเสียใจ เพราะบุคคลเกิดศรัทธา จึงทำให้กระทำความในธรรมอันดีงาม ได้กระทำทางแห่งความดีเพื่อไปสู่โลกหน้าที่เป็นสุข

บุคคลส่วนมากมีความคิดเห็นว่า ผลของความทุกข์เกิดจากการมีทรัพย์เป็นจำนวนมากเท่านั้น แม้แต่หลังความตาย ในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่สิ่งที่จะนำสุขมาให้เมื่อยังมีชีวิตอยู่และติดตัวไป หลังความตายนั่นคือผลของกรรมดีและชัณ อันเป็นผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำของบุคคล กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ชัณชื่อว่ากรรมแม้จันเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี^{๑๖๙}

ประโยชน์ของศรัทธา ๔ ประการ ดังนี้

๑. ศรัทธาเป็นเครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของบุคคลในโลกนี้ เมื่อบุคคลมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ย่อมตั้งใจทุ่มเทชีวิตปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติที่สำคัญคือ ทาน ศีล ภาวนา การปฏิบัติทั้ง ๓ สิ่งนี้ย่อมก่อให้เกิดความสุขและความปลาบปลื้มใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเจริญภาวนาที่มีประสบการณ์จากภายในจิตของเราก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ ก็จะทำให้เกิดความสุขสงบ สว่าง สะอาด และความปลาบปลื้มใจอย่างไม่มีสิ่งใดในโลกบันดาลให้เกิดขึ้นได้

๒. บุคคลข้ามพ้นกิเลสได้ด้วยศรัทธา หมายถึงผู้มีศรัทธาเต็มเปี่ยมย่อมสามารถดับกิเลสทั้งปวงได้ นั่นคือบรรลุมรรคผลนิพพาน

๓. บุคคลเชื่อหรือศรัทธาในธรรมของพระอรหันต์ย่อมได้ปัญญา พระอรหันต์สาวกย่อมสมบูรณ์พร้อมด้วยความบริสุทธิ์ เพราะบรรลุนิพพานแล้ว หากเราศรัทธาในคำสอนของท่าน แล้วปฏิบัติอย่างถูกต้องจริงจัง ย่อมได้ปัญญาสามารถพัฒนาตนเองให้เจริญรุ่งเรืองได้

๔. บุคคลผู้ครองเรือนที่มีศรัทธานั้น เมื่อละโลกแล้วย่อมไม่เศร้าโศกความเชื่อยังเป็นพื้นฐานให้เกิด

^{๑๖๘} ส.ส.อ. (บาลี) ๑๒/๒๖๘.

^{๑๖๙} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๕/๔๗๓.

การกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดีและด้านร้าย สามารถแยกประโยชน์ของศรัทธาได้ ดังนี้^{๑๗๐}

๑. ศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ศรัทธาทำให้เกิดพลัง
๓. ศรัทธาทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ศรัทธาทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ศรัทธาทำให้เกิดรูปธรรม
๖. ศรัทธาเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ศรัทธาทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
๘. ศรัทธาทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

แม้ศรัทธาจะมีประโยชน์แต่ก็สามารถก่อให้เกิดผลเสียได้เช่นกัน หากศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความมกมายที่ไม่ใช้วิจารณญาณ นั่นคือศรัทธาตามการบอกเล่าโดยไม่มีการศึกษาวิเคราะห์หาเหตุผล ซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาสังคมได้

กล่าวสรุปได้ว่า คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า คือบุคคลผู้ประกอบด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงเกิดปัญญา มีกัลยาณธรรม ประพฤติธรรม ๔ ประการ ให้สมบูรณ์และบริสุทธิ์ จึงทำให้บุคคลผู้อยู่ครองเรือนได้รับทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์และสัมปรายิกัตถประโยชน์

๒.๗ สรุป

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้ความหมายของ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญา ประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรม สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน ศรัทธา มีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อถึง เพื่อบรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง มูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสียง ธรรม เป็นเหตุเกิด จึงชอบใจเลื่อมใสน้อมใจที่จะนับถือ ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

^{๑๗๐}มณี พะยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๐-๗๑.

เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประเภท คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาทั้ง ๔ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ศรัทธามีคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ถึง ๔ ในฐานะคือ ๑) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้ อริยทรัพย์(สัทธา สีล หิริ โอตตัปปะ สุต จาคะ ปัญญา) ๒) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้าม โอบะ(กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา) ๓) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บรรลุดธรรมของพระอรหันต์ ๔) ในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคคลผู้อยู่ครองเรือนให้ได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า ดังนั้น เมื่อใดที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องของคำว่าศรัทธา และเป็นไปตามแนวทางของ พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตของบุคคลคือเกิดปัญญา และทำให้บรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในบทต่อไป

บทที่ ๓

ความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวอำเภอโศพิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๓.๑ บริบท/ข้อมูลสภาพปัจจุบันของชาวอำเภอโศพิสัย จังหวัดบึงกาฬ

คำว่า “โศ” หมายถึง คนเผ่าหนึ่ง ที่ได้อพยพจากทางภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ประมาณ ๒๕๐ ปี โดยชนกลุ่มดังกล่าวเรียกตนเองว่าชาวโศหรือไทโศ เดิมบ้านโศ ขึ้นตรงต่อเมืองโพนพิสัย จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ บ้านโศได้รับยกฐานะเป็นตำบล และเป็นกิ่งอำเภอโศพิสัย จนกระทั่งเป็นอำเภอโศพิสัย ตามลำดับ พ.ศ. ๒๕๑๕ จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอโศพิสัย พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอโศพิสัยอำเภอโศพิสัยได้ก่อสร้างอาคารที่ว่าการหลังใหม่และเข้าใช้ประโยชน์เมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน

อำเภอโศพิสัย มีคำขวัญประจำอำเภอ " หลวงพ่พระแสน ดินแดนน้ำใส หาดหินคำไผ่ ยอดใหญ่ท่าลี่ "มีที่ตั้งอาณาเขตและพื้นที่ทิศเหนือ จดอำเภอปากคาดทิศใต้จดกิ่งอำเภอเฝ้าไร่ทิศตะวันออก จดอำเภอพริยาลัยทิศตะวันตก จดอำเภอโพนพิสัยอำเภอโศพิสัย อยู่ห่างจากจังหวัดหนองคาย ๙๑ กิโลเมตร อยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานคร ๗๒๗ กิโลเมตร

อำเภอโศพิสัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของจังหวัดบึงกาฬ มีพื้นที่ประมาณ ๙๘๕.๒๖๒ ตารางกิโลเมตร หรือ ๖๑๕.๗๘๘.๗๕ ไร่ อยู่ห่างจากจังหวัดบึงกาฬประมาณ ๗๘ กิโลเมตรมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ อำเภอปากคาด และอำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ,ทิศใต้ติดต่อกับ อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร,ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอพริยาลัย จังหวัดบึงกาฬ, ทิศตะวันตกติดต่อกับ อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย

มีลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบและเนินสูงสลับกันไป สภาพดินบางส่วนเป็นดินผสมหินลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนบริเวณที่มีลำห้วยสำคัญ เช่น ลำห้วยคำมิต ลำห้วยคลอง และลำห้วยกะมัน ไหลผ่านค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว และบางพื้นที่สภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม ราษฎรอพยพมาจากต่างท้องที่ เข้าบุกรุกหักร้างถางพง เข้าทำการเพาะปลูกมันสำปะหลัง และปอ

มีการปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอโซ่พิสัย มีเทศบาลตำบล และ องค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้ ๑) เทศบาลตำบลโซ่พิสัย ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลโซ่ ๑๘ หมู่บ้าน ๓) องค์การบริหารส่วนตำบลพันทา ๑๒ หมู่บ้าน ๔) องค์การบริหารส่วนตำบลศรีชมพู ๑๖ หมู่บ้าน ๕) องค์การบริหารส่วนตำบลคำแก้ว ๑๓ หมู่บ้าน ๖) องค์การบริหารส่วนตำบลบัวตูม ๑๔ หมู่บ้าน ๗) องค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำเจริญ ๑๒ หมู่บ้าน ๘) องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าทอง ๑๐ หมู่บ้าน อำเภอโซ่พิสัย แบ่งการปกครอง ออกเป็น ๗ ตำบล จำนวน ๙๒ หมู่บ้าน

อำเภอโซ่พิสัยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๗๒,๐๑๙ คน เป็นชาย ๓๖,๔๕๘ คน หญิง ๓๕,๕๖๑ คน ความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ ประมาณ ๗๓/ตารางกิโลเมตร

อำเภอโซ่พิสัย มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทรัพยากรดินพื้นที่ทำนา ๑๐๕,๙๑๐ ไร่ พื้นที่ทำไร่ ๒๗,๐๑๘ ไร่และพื้นที่ทำสวน ๒๑,๘๕๓ ไร่มีแหล่งน้ำลำน้ำของอำเภอโซ่พิสัย ที่สำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมมีแม่น้ำสงคราม อ่างเก็บน้ำกรมชลประทาน -ลำห้วยคำมิด -ลำห้วยกระมัน - จำนวน๑๖ ไร่ สระน้ำขนาดเล็กประจำหมู่บ้าน -มีป่าไม้อำเภอโซ่พิสัยมีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ คือ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงดิบศรีชมพู โพนพิสัย เนื้อที่ประมาณ ๒๙๑,๘๗๕ ไร่ เป็นสภาพเสื่อมโทรม

อำเภอโซ่พิสัย มีสภาพทางเศรษฐกิจประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น จำนวน ๑๕๔,๖๘๑ ไร่ มีจำนวนครอบครัวการเกษตรทั้งหมด ๑๓,๔๕๘ ครอบครัวพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าวนาปี ยางพารา อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง และสับปะรด ด้านการปศุสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงโค กระบือ และสุกร รายได้เฉลี่ยของประชากร คน/ปี/๕,๑๐๐.- บาท รายได้เฉลี่ย ครัวเรือน/ปี/๑๓,๐๐๐.- บาทด้านอุตสาหกรรม อำเภอโซ่พิสัย มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบกิจการจำนวน ๑ แห่ง คือ โรงน้ำแข็งไทยรุ่งเรืองการพาณิชย์และบริการ มีสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ ๓ แห่ง และมีธนาคารให้บริการ ๒ แห่ง คือ ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสหกรณ์มีจำนวน ๑ แห่ง คือสหกรณ์เกษตรโซ่พิสัยจำกัดสถานบริการเริงรมย์ จำนวน ๓ แห่ง

สภาพทางสังคมโดยทั่วไปเป็นแบบพื้นบ้านอีสาน มีความรักใคร่สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเป็นส่วนใหญ่มีความสุข และอำเภอโซ่พิสัยได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย ดังนี้

๑. การศึกษาอำเภอโซ่พิสัย มีสถานศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา และ คณะกรรมการการศึกษาเอกชน แยกได้ดังนี้

สถานศึกษาสังกัดสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โรงเรียน : ๓๘ แห่ง ห้องเรียน : ๔๒๔ ห้อง ครู : ๔๔๓ คน นักเรียน : ๙,๔๗๙ คน

กรมสามัญศึกษา โรงเรียน : ๔ แห่ง ห้องเรียน ๖๙ ห้อง ครู ๘๓ คน นักเรียน : ๒,๓๐๒ คน คณะกรรมการการศึกษาเอกชน โรงเรียน ๑ แห่ง ห้องเรียน ๔ ห้อง ครู ๓ คน นักเรียน : ๙๕ คน

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่เปิดการสอนในอำเภอโซ่พิสัยดังนี้

สามัญ ๒๘ แห่ง ครู ๒๓ คน ๒๓ กลุ่ม นักเรียน ๓,๔๑๒ คน

อาชีพ ๒๗ แห่ง ครู ๓๖ คน ๔๗ กลุ่ม นักเรียน ๑,๔๒๖ คน

อำเภอโซ่พิสัยมีห้องสมุดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำอำเภอ ๑ แห่ง โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม ๑ แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ๑๕ แห่ง

๒. สาธารณสุขอำเภอโซ่พิสัย มีจำนวนโรงพยาบาล ๑ แห่ง สำนักงานสาธารณสุข ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑๑ แห่ง หน่วยควบคุมโรคติดต่อโดยแมลง ๑ แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน ๗๙ แห่ง คลินิกแพทย์ ๑ แห่ง สถานพยาบาล ๔ แห่ง ร้านขายยาแผนโบราณ ๘ แห่ง และร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะบรรจุเสร็จ ๑ แห่ง

๓. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ สาธารณสุขอำเภอโซ่พิสัยที่รับผิดชอบ ดังนี้

- ๑) บ้านห้วยสงคราม ตำบลโซ่,ผลิตภัณฑ์ จากปลา เช่น น้ำปลา, ปลาร้าบอง
- ๒) บ้านคำแก้ว ตำบลคำแก้ว ผลิตภัณฑ์ จากปลา เช่น น้ำปลา, ปลาร้าทรงเครื่อง
- ๓) บ้านเหล่าทอง ตำบลเหล่าทอง ผลิตภัณฑ์จากกล้วย เช่น กล้วยฉาบ

๔. ศาสนาและวัฒนธรรมประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นแบบท้องถิ่นพื้นเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ บุญกฐิน บุญมหาชาติ บุญบั้งไฟ งานสงกรานต์ อำเภอโซ่พิสัยได้ดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลดังนี้

๑) ด้านยาเสพติดสถานีตำรวจภูธรอำเภอโซ่พิสัย ได้จัดชุดปฏิบัติการชุมชนสัมพันธ์ ๑ ชุดออกปฏิบัติภารกิจและพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนในชุมชน หมู่บ้าน เพื่อปฏิบัติงานด้านชุมชนสัมพันธ์ การแสวงหาความร่วมมือจากประชาชน การพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งการรับทราบปัญหา แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองและชุมชน ได้จัดให้มีการอบรมและพัฒนาหมู่บ้านตำรวจชุมชนสัมพันธ์ ในหมู่บ้านเป้าหมาย จำนวน ๒๒ หมู่บ้านเป้าหมาย ในปี ๒๕๕๙ ได้ดำเนินการอบรม

แล้ว ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านสามแยกศรีชมภู หมู่ที่ ๙ ตำบลศรีชมภู และบ้านชีเหล็กน้อย หมู่ที่ ๗ ตำบลถ้ำเจริญ ด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติด ได้รณรงค์ประชาสัมพันธ์ปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันยาเสพติด โดยใช้ชุดปฏิบัติการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ ดำเนินการจัดตั้งและอบรมประชาชน ตามโครงการหมู่บ้านตำรวจชุมชนสัมพันธ์ป้องกันยาเสพติด โครงการสมาชิกต่อต้านยาเสพติดในพื้นที่ โดยใช้กลยุทธ์ปลุกกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชน

๒) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง อำเภอโซ่พิสัยมีหมู่บ้านทั้งหมด ๘๓ หมู่บ้าน ปัจจุบันได้จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว จำนวน ๗๗ หมู่บ้าน เหลือ ๖ หมู่บ้าน กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ

๓) โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อำเภอโซ่พิสัยได้ดำเนินการส่งเสริมให้แต่ละตำบลผลิตสินค้าตามโครงการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แยกตามตำบลได้ดังนี้ ตำบลคำแก้ว ๑. กลุ่มอาชีพทำปลาร้าทำผ้าห่ม ๒. กลุ่มอาชีพทอเสื่อ ๓. กลุ่มอาชีพทำกระเป่าหนัง ตำบลโซ่ ๑. กลุ่มอาชีพปลาร้าบอง ๒. กลุ่มอาชีพทำปลาต้ม ๓. กลุ่มอาชีพตัดเย็บผ้า ตำบลถ้ำเจริญ ๑. ผลิตไม้กวาด ตำบลหนองพันทา ๑. ผลิตกระติบข้าว ตำบลบัวตูม ๑. ผลิตไม้กวาดทำไม้กวาด ตำบลศรีชมภู ๑. สานหมวกด้วยไม้ไผ่

การศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีวัด และที่พักสงฆ์ จำนวน ๘๗ แห่ง วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาวอำเภอโซ่พิสัย ส่วนใหญ่เป็นแบบชาวอีสาน ภาษาที่ใช้คือ ภาษาอีสาน และภาษาดั้งเดิมของชนกลุ่มน้อย เช่น เผ่าเยอ ภาษาภูไท ชาวอำเภอโซ่พิสัย มีสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญ คือ วัดป่าดานวิเวก (วัดอาจารย์หุย) ตั้งอยู่ที่หมู่ ๗ บ้านแสงอรุณ ตำบลศรีชมภู วัดป่าดอนกรรม ตั้งอยู่ที่หมู่ ๔ บ้านโนนชาติ ตำบลโซ่ และวัดสังฆการาม ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑ ตำบลโซ่ ซึ่งเป็นวัดประดิษฐานพระพุทธรูปที่สำคัญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพบูชาของชาวอำเภอโซ่พิสัย คือ “หลวงพ่พระแสนสามหมื่น” เป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยเดียวกับหลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ประเพณีและวัฒนธรรม งานประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีลอยกระทง วันสตรีศรีโซ่

สถานที่สำคัญ / แหล่งท่องเที่ยว มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ แก่งหินบ้านท่าลี่ (หมู่ที่ ๑๔ ตำบลโซ่) วัดถ้ำจันทร์ (หมู่ที่ ๑๒ ตำบลศรีชมภู) วัดสังฆการาม (วัดหลวงปู่แสน หมู่ที่ ๑ ตำบลโซ่) อ่างเก็บน้ำห้วยซำ (หมู่ที่ ๒ ตำบลโซ่) ดังนี้

วัดสังฆลิการามตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๘ บ้านโซ่ ถนนสายโซ่-ปากคาด หมู่ที่ ๑ ตำบลโซ่ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ ศาลาการเปรียญ สร้าง พ.ศ.๒๕๑๕ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๓ หลัง เป็นอาคารไม้ ๒ หลัง และครึ่งตึกครึ่งไม้ ศาลาบำเพ็ญกุศล สร้างด้วยไม้ และได้สร้างศาลาการเปรียญใหม่เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๔ ปุชนิยวัตถุ มีหลวงพ่อดำพระแสนสามหมื่น เป็นพระพุทธรูปมิ่งเมืองของอำเภอโซ่พิสัย

วัดป่าดอนกรมตั้งอยู่บ้านโนนขาด หมู่ที่ ๔ ตำบลโซ่ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต อาคารเสนาสนะประกอบด้วย ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ หอสวดมนต์ สร้างด้วยไม้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๑๔ หลัง เป็นอาคารไม้ ศาลาอเนกประสงค์ เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๖ ศาลาบำเพ็ญกุศลสร้างด้วยไม้ โรงน้ำร้อน โรงครัว ห้องน้ำและห้องส้วม ปุชนิยวัตถุมี พระพุทธรูป พระประธาน หน้าตักกว้าง ๙ นิ้ว ๒ องค์ ๕ นิ้ว ๔ องค์

วัดถ้ำจันทร์ตั้งอยู่ที่บ้านคำไผ่ หมู่ที่ ๓ ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๑๐ หลัง เป็นอาคารไม้ ๑๐ หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ และตึก ปุชนิยวัตถุ มีพระพุทธรูป

วัดป่าดานวิเวก ตั้งอยู่บ้านแสงอรุณ หมู่ที่ ๗ ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต บริเวณโดยรอบเต็มไปด้วยต้นไม้ พืชพันธุ์นานาชนิดและ พืชสมุนไพรตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และยังมี สัตว์ป่า เช่น หมูป่า กระรอก กระแต ไก่ป่า เป็นต้น เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน คือ พระอนาลโย หรือ หลวงปู่ทวย เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน

กล่าวสรุปได้ว่า ชาวอำเภอโซ่พิสัยมีบริบทสภาพไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ จำนวนประชากร วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ และส่วนใหญ่เป็นการทำการเกษตรทำสวน และมีรายได้ต่อครัวเรือนยังอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีในระดับหนึ่ง

๓.๒ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อดำพระเจ้าแสนสามหมื่น

ด้วยความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดำพระเจ้าแสนสามหมื่น อันเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวอำเภอโซ่พิสัยมาเป็นเวลาช้านาน ข้าพเจ้าได้จัดทำประวัติหลวงพ่อดำแสนขึ้นมาใหม่ต่อจากคณะผู้จัดทำครั้งที่แล้วคือคุณก้องเกียรติ วิฑยรัตนโกวิท ผู้จัดการธนาคารทหารไทย สาขาโซ่พิสัย, คุณสุจจริต ชัยดำรงกุล ผู้จัดการร้านทองสุจจริต และคุณ

ประทวน ทองประเทือง ผู้จัดการร้านจิบมอเตอร์ ที่ได้รวบรวมและจัดพิมพ์ประวัติหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่นไว้ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าได้คัดลอกของเดิมและเพิ่มเติมแก้ไขบ้างบางส่วนที่เห็นว่าเหมาะสม และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นการเชิดชูบารมีแห่งองค์หลวงพ่อฯ และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้สถาพรต่อไป^๑

๓.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น

หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น สร้างในสมัยเชียงแสนเป็นราชธานี ซึ่งประมาณ ๘๐๐ ปีมาแล้ว เจ้านุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ได้อัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่น มาประดิษฐานไว้ในหอไตร (เวียงจันทน์) เป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว

หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น : ได้มาอยู่วัดนิโคตร (วัดมณีโคตร) บ้านปากห้วยหรือบ้านปากน้ำ ปัจจุบันคืออำเภอโพธิ์ชัย ซึ่งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ชาวบ้านโสหรือชาวโซ่ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบ้านโซ่ปัจจุบัน ประมาณ ๒๐-๓๐ หลังคาเรือน ครั้นต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ชาวบ้านปากน้ำคุ้มวัดจุมพล อำเภอโพธิ์ชัยในปัจจุบันได้อพยพครอบครัวมาอยู่ร่วมกับชาวบ้านโสหรือโซ่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมห้วยซำ ปัจจุบันคือท้ายอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตก ในเวลาต่อมาเห็นว่าบ้านเรือนจะเจริญรุ่งเรืองไปเรื่อย ๆ และสถานที่ตั้งหมู่บ้านก็เป็นต่ำ ไม่พอที่จะขยายบ้านเรือนออกไป จึงพากันย้ายครอบครัวหาที่ตั้งใหม่ และได้พบวัดเก่าแก่โบราณวัดหนึ่งทรุดโทรมมาก แต่โบสถ์ยังอยู่ครบจึงพากันบูรณและปฏิสังขรณ์วัดขึ้นมาใหม่ ในตอนนั้นบริเวณวัดเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ป่าดุร้ายอยู่มากดังนั้นพวกชาวบ้านจึงได้พากันสร้างบ้านอยู่ใกล้กับวัด จนต่อมาเมื่อหมู่บ้านได้เจริญขึ้น มีผู้คนอพยพมาอยู่เพิ่มมากขึ้นพระอธิการจันท์ มังศรี เห็นว่ายังมีพระประธานอยู่ประจำโบสถ์ จึงเดินทางไปอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นซึ่งขณะนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดนิโคตร ที่วัดนิโคตรนี้มีพระแสนกับพระเสียงประดิษฐานอยู่ ซึ่งตามประวัติเดิมนั้นที่นครเวียงจันทน์ในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก และในขณะนั้นชาวลาวและชาวไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จึงมอบพระพุทธรูปให้แก่ชาวไทย คือพระศุภร์ พระเสริม พระใส พระแสน และพระเสียง โดยได้อัญเชิญลงแพล่องมาตามลำน้ำจันทน์ เหตุที่นำแพล่องมาตามลำน้ำจันทน์นั้น เพราะที่เวียงจันทน์นั้นทำสงครามกับข้าศึกอยู่จึงหลบข้าศึกล่องแพลงมาเรื่อย ๆ ก็เกิดแพแตกแทนพระศุภร์ ตกลงไปในน้ำ ที่บริเวณนั้นชาวบ้านจึงเรียกว่าบ้านเวินแทนและเมื่อล่องเรือมาถึงปากน้ำจันทน์ เกิดแพแตกอีกคราวนี้พระศุภร์ได้ตก

^๑ ศักดิ์ชาย อีสสะอาด, ประวัติหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น, (เอกสารอัดสำเนา : จังหวัดบึงกาฬ, ๒๕๔๕), หน้า ๑ - ๒๕.

ลงน้ำ แต่เมื่อนำพระศุภร์ที่ตกน้ำขึ้นแพ ก็ไม่สามารถนำขึ้นมาได้ไม่ว่าจะใช้วิธีใด ๆ ก็ตาม และต่อมาพระศุภร์ก็ได้สูญหายไปไม่มีผู้ใดพบเห็นอีก และที่บริเวณพระศุภร์ตกน้ำนั้นเรียกว่าเวินศุภร์ ต่อมาเมื่อซ่อมแพเสร็จแล้ว จึงนำแพล่องมาถึงโพนพิสัย ชาวโพนพิสัย จึงอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นกับพระเสียงไว้ที่วัดนิโคตร และเมื่อแพได้ล่องมาถึงหนองคายชาวหนองคายจึงได้อัญเชิญพระใสประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระเสริมนั้นได้ถูกอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดประทุมวรารามกรุงเทพฯ เมื่อเจ้าอธิการจันทิมังศรีได้ไปอัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่น จากโพนพิสัยมาประดิษฐานไว้ที่บ้านโซ่ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๒ พระเจ้าแสนสามหมื่นได้ถูกคนร้ายขโมยไปโดยหลบหนีไปทางบ้านหนองยอง ตำบลหนองยอง อำเภอบึงสามพันในปัจจุบัน โดยคนร้ายได้นำพระเจ้าแสนสามหมื่นไปซ่อนไว้ใต้ต้นดอกเตยนอกหมู่บ้านใกล้กับบ่อน้ำ ซึ่งในเวลานั้นได้มีหญิงชาวบ้านออกไปตักน้ำพร้อมกับสุนัขหลายตัวเมื่อไปถึงใต้ต้นดอกเตยที่คนร้ายซ่อนพระเจ้าแสนสามหมื่นไว้สุนัขก็พากันส่งเสียงเห่าแต่หญิงนางนั้นก็ไม่ได้สนใจ พอกลับมาตักน้ำอีกรอบพวกสุนัขก็ยังเห่าไม่หยุด จึงได้เข้าไปดูเห็นพระเจ้าแสนสามหมื่นถูกซ่อนอยู่ใต้ต้นดอกเตย นางตกใจกลัวจึงรีบไปบอกชาวบ้านพวกชาวบ้านก็พากันอัญเชิญไปไว้ที่วัดแล้วก็ประกาศหาเจ้าของ เมื่อชาวบ้านโซ่ทราบข่าวก็ตามไปดูปรากฏว่าเป็นหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นจริงจึงได้อัญเชิญกลับมาไว้ที่วัดสังฆการามเช่นเดิม

ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ พระเจ้าแสนสามหมื่นได้ถูกคนร้ายขโมยไปอีกครั้งซึ่งครั้งนี้คนร้ายได้หลบหนีไปทางบ้านหนองทมท่ากะตัน เขตอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร โดยนำไปซ่อนไว้ในน้ำห้วยมาย แล้วต่อมาก็นำไปไว้ที่บ้านของตนเอง ที่อำเภอสว่างแดนดิน พอรุ่งเช้าคนร้ายก็เสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ภรรยาได้นำพระเจ้าแสนสามหมื่นไปฝากไว้ที่วัดใกล้ๆบ้าน พอตกกลางคืนเจ้าอาวาสไหว้พระสวดมนต์เสร็จก็เข้านอนรุ่งเช้าตื่นขึ้นมาก็ต้องแปลกใจเพราะนอนเอาหัวลงปลายเท้าและเอาเท้าขึ้นไปเกยหมอนด้วยเหตุนี้เจ้าอาวาสจึงนำพระเจ้าแสนสามหมื่นไปฝากไว้ที่สถานีตำรวจอำเภอสว่างแดนดิน ในคืนนั้นนักโทษที่คุมขังอยู่ได้หนีออกไปโดยไม่มีร่องรอยการจับกุมแฉเลย ทำให้ตำรวจบนโรงพักต่างก็กล่าวหาซึ่งกันและกันว่าเป็นผู้ปล่อยให้นักโทษหลบหนีไป แต่เมื่อตำรวจพากันไปอธิฐานต่อหน้าพระเจ้าแสนสามหมื่นขอให้นักโทษที่หลบหนีไปนั้นอย่าได้หนีไปไกล วันต่อมาตำรวจก็จับนักโทษกลับมาได้โดยพบว่าเดินวนเวียนอยู่ในตลาดไม่สามารถหาทางออกไปจากตลาดได้ และเมื่อจับนักโทษกลับมาแล้วได้ก็สอบถามว่าหนีออกไปได้อย่างไร ซึ่งนักโทษก็ตอบว่าลูกกรงที่ขังอยู่นั้นแยกห่างออกจากกันเป็นศอกสามารถเดินเข้าออกได้อย่างสบาย ด้วยอภินิหารของหลวงพ่พระเจ้า

แสนสามหมื่นจึงทำให้ตำรวจและชาวบ้านเกรงกลัวประกาศหาเจ้าของ ซึ่งต่อมาชาวบ้านโช่ทราบข่าวก็ได้ส่งหลวงปู่บ๊อบกับนายเผือก ตริรัตน์ พร้อมผู้ติดตาม ๔-๕ คน ไปรับกลับมา แต่พอนำหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นไปขึ้นรถก็ไม่สามารถติดเครื่องยนต์ได้ ดังนั้น คณะผู้ติดตามจึงเก็บดอกไม้แต่งเป็นขันธ ๕ ขันธ ๘ อัญเชิญหลวงพ่อบุญพร้อมเทวดาผู้รักษาท่านจึงสามารถเดินทางกลับมาได้ เมื่อมาถึงก็ได้ประกาศให้ชาวบ้านมาสงฆ์น้ำท่าน ก็เกิดอัศจรรย์คือฝนตกลงมาทั้งที่แดดยังออกอยู่ หลังจากนั้นก็อัญเชิญหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นประดิษฐานที่วัดสังฆการามจนถึงทุกวันนี้

๓.๒.๒ รูปและขนาดของพระเจ้าแสนสามหมื่น

หลวงพ่อบุญเจ้าองค์แสนสามหมื่นนั้น พระสงฆ์ กรรมการวัด และประชาชนได้วัดรอบขนาดองค์พระพุทธรูปไว้ ซึ่งมีรูปและขนาด ดังต่อไปนี้

๑. ความกว้างของบัลลังก์ ชั้นที่ ๑ ๑๙ นิ้ว
๒. ความกว้างของบัลลังก์ ชั้นที่ ๒ ๑๗ นิ้ว
๓. วัดรอบบัลลังก์ ๓๒ นิ้ว
๔. หน้าตักปฏิมากรรม ๑๑ นิ้ว
๕. วัดรอบตัวรวมทั้งสองแขน ๑๗.๕ นิ้ว
๖. วัดรอบคอ ๖.๕ นิ้ว
๗. ใบหูยาว ๓ นิ้ว
๘. หน้าผากกว้าง ๒.๕ นิ้ว
๙. หน้าผากจรดปลายคาง ๓ นิ้ว
๑๐. ยอดเศียรยาว ๔ นิ้ว
๑๑. จากบัลลังก์ชั้นที่ ๑ ถึงเศียรสูง ๓๒ นิ้ว
๑๒. หน้าอกระหว่างหัวนมทั้งสองข้าง ๒ นิ้ว

ลักษณะทั้งหมดนี้วัดไว้เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ เพื่อป้องกันการสูญหาย กรรมการวัดทั้งหมดและชาวบ้านโช่ ได้พร้อมกันวัดไว้เพื่อเป็นหลักฐาน เป็นอนุสรณ์ของพระพุทธรูปศาสนาต่อไป

๓.๒.๓ ภาคอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น เมื่อได้อันเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดสังฆการามอำเภอโซ่พิสัย ก็ได้มีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น อันเป็นความเชื่อหรือปรากฏกับผู้ที่พบเห็น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. เมื่อมีการสาบานต่อหลวงพ่อแสนสามหมื่น ถ้าผิดคำสาบาน จะเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงหรือมีอันเป็นไปภายใน ๗-๑๕ วัน

๒. คนร้ายขโมยหลวงพ่อแสนสามหมื่นไป ๒ ครั้ง ต่อมาปรากฏว่าคนร้ายที่ขโมยไปเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุทุกคน

๓. หากเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นที่บ้านโช่ ชาวบ้าน จะทำพิธีบวงสรวงพระเจ้าแสนสามหมื่นแล้ว เหตุการณ์ต่างๆ จะกลับคืนสู่ปรกติ

๔. บรรดาผู้พบเห็นทั้งหลาย หากเคารพบูชาจะเกิดผลดี หากหมิ่นประมาทจะมีอันเป็นไป

๕. การถ่ายภาพพ่อแสนสามหมื่น สมัยเมื่อมีการถ่ายภาพครั้งแรกๆ มักถ่ายไม่ติดจนกล้องพัง ต่อมาชาวบ้านได้ทำพิธีขอร้องจึงถ่ายภาพติดจนถึงทุกวันนี้

กล่าวสรุปได้ว่า หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น (พระแสน) เป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจน ดังที่กล่าวมาแล้ว และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนอำเภอโช่พิสัย จังหวัดบึงกาฬอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการไปนิมนต์มาจากหอไตรกรุงเวียงจันทน์ โดยการล่องแพมาตามลำแม่น้ำโขง จนถึงที่และได้อันเชิญประดิษฐานไว้ที่วัดสังฆการาม อำเภอโช่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ทุกวันนี้

๓.๓ ความสำคัญของหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น

วัดสังฆการาม ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๘ บ้านโช่ ถนนสายโช่ ปากคาด หมู่ที่ ๑ ตำบลโช่ อำเภอโช่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ สร้าง พ.ศ.๒๕๑๕ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๓ หลัง เป็นอาคารไม้ ๒ หลัง และครึ่งตึกครึ่งไม้ ศาลาบำเพ็ญกุศลสร้างด้วยไม้ และได้สร้างศาลาการเปรียญใหม่เมื่อ พ.ศ. ๓๕๕๔ ปุชนิยวัตถุ มีหลวงพ่อพระแสนสามหมื่น เป็นพระพุทธรูปมิ่งเมืองของอำเภอโช่พิสัย วัดสังฆการาม ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๐ ชาวบ้านเรียกว่า วัดบ้านโช่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๕ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๓ เมตร

“บึงกาฬ” เป็นเมืองนอกใหม่ ที่ติดริมฝั่งโขง มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมมากมาย หนึ่งในนั้นคือ พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบึงกาฬ และบ้านเรือนใกล้เคียงเคารพนับถือ ด้วยเหตุนี้ เราจึงพาเพื่อนๆ มานมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสริมมงคลชีวิตกันที่ “วัดสังฆการาม” “หลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่น” ตั้งอยู่ในวัดสังฆการาม อำเภอโช่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ อันเป็น

พระพุทธรูปสีทองสว่างาม และศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพสักการะของชาวอำเภอโซ่พิสัย ในจังหวัดบึงกาฬแห่งนี้ มาเป็นเวลาช้านานแล้วจะเป็นจริง ชาวบ้านที่นี่เชื่อแบบนั้น

หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น เป็นพระพุทธรูปสีทอง เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่คนเคารพสักการะเป็นอย่างมาก ซึ่งได้นำมาจากหอไตรพระแก้วมรกต จากกรุงเวียงจันทน์ ประเทศลาว โดยนำมาพร้อมกับ พระศุกร์ พระเสริม พระใส พระเสียง และแต่ละองค์ก็ได้ประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ ส่วนพระแสน (หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น) นั้น ได้ประดิษฐานอยู่ที่ วัดสังฆการาม อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสีทองสว่างาม

ชาวบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เช่น การไปกราบไหว้เป็นประจำ แม้แต่ข้าราชการที่จะย้ายเข้าไปทำงานในเขตอำเภอหรือจังหวัดบึงกาฬเอง ก็ไปกราบไหว้ขอพรก่อนทุกครั้ง ทั้งนี้ ชาวบ้านยังไปบนบานต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น เสมอ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานทางราชการ พระสงฆ์ ชาวบ้าน หรือพุทธศาสนิกชนทั้งจากประเทศไทย และประเทศลาวก็ตาม เมื่อเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือเป็นวันเกิดของบุคคล และประเพณีก็ตาม ทุกท่านต้องไปกราบไหว้ขอพร บางท่านก็ไปบำเพ็ญศีลปฏิบัติธรรม เพื่อถวายแด่องค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นกันถ้วนหน้า

ทั้งนี้ วัดสังฆการาม อันเป็นสถานที่ประดิษฐานอยู่ขององค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นนี้ ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งประจำอำเภอโซ่พิสัยอีกด้วย พุทธศาสนิกชนจึงให้ความสำคัญกับองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นเป็นอย่างมาก และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งด้วย

สรุปได้ว่า หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ถึงเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญต่อชาวอำเภอโซ่พิสัยเป็นอย่างมาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งในส่วนของความเป็นมาและความสำคัญขององค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น

๓.๔ ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น

ในการศึกษาวิเคราะห์หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของอำเภอโซ่พิสัยจังหวัดบึงกาฬ นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในด้านของการบูชา ด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านพิธีกรรมเป็นลำดับไป ดังนี้

๓.๔.๑ ด้านการบูชา

สิ่งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ทุกคนคงเข้าใจกันดีว่าเป็นสิ่งของที่นำมาถวาย เพื่อเป็นการ “แสดงความเคารพ” ต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราต้องการไปบูชา ซึ่ง เรา ต้องแยกให้ออกด้วยว่า ควรบูชาสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์อย่างไร ที่แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติหรือปฏิบัติบูชา และ อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ^๒

ในภาษาไทย คำว่า บูชา เป็นคำศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า ปูชา, เป็นอิตถีลิงค์หรือ ปุชน เป็น นปุงสกลิงค์แปลว่า การบูชา, วิเคราะห์คำศัพท์ว่า ปูชาติ ปุชนํ, ปุชียเต ปุชนํ, แปลว่า การบูชาชื่อว่า บูชา, หรือ อัญมมบูชา ชื่อว่า การบูชา, ลง ยุ ปัจจัยแต่หน้า ปุช ธาตุเป็นภาวรูป ภาวสาธนะ^๓

คำว่า บูชา คำศัพท์เดิมคือ ปูชา, ปุชน เมื่อเปลี่ยนรูปคำตามไวยากรณ์แล้ว รูปศัพท์ก็แปลงไป เป็น ปูชา บ้าง ปุชน บ้าง แปลว่า การบูชาเหมือนกันทั้ง ๒ ศัพท์คัมภีร์อภิธานวรรณนา ให้ความหมาย คำว่า บูชา ไว้ว่า (ปูช+ปูชายัม+อ+อา) แปลว่า การบูชา, การทำพิธีกรรม, วิเคราะห์ว่า ปุชนํ ปูชา หมายถึง การบูชาชื่อว่า บูชา^๔

เมื่อถือเอาความหมายตามภาษาไทยแล้ว คำว่า บูชา หมายถึง การยกย่องสรรเสริญเป็นต้น ส่วนทางศาสนา คำว่า บูชา หมายถึง การทำสักการะเคารพบนอบและไหว้ชื่อว่าบูชา ๒พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคล หรือสิ่งที่น่าเชื่อถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่นบูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ, การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเชื่อมโยงในความรู้ความสามารถ เช่นบูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝ่ามือ^๕

ปิ่น มุทุกันต์ ได้อธิบายไว้ว่า การบูชาหมายถึงการปฏิบัติ๓ อย่าง คือ

๑. ปักค้ำหะ คือ การยกย่องเชิดชูสนับสนุน เชียร์
๒. สักการะ คือ การบูชาด้วยสิ่งของมีดอกไม้ธูป เทียน โคมไฟธงทิวและอื่นๆ ตามความนิยม
๓. สัมมานะ คือ การบูชาด้วยการยอมรับนับถือ เช่น ชาวพุทธยอมรับนับถือ พระรัตนตรัย เป็นต้น^๖

^๒สุวัฒน์ จันทรจำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^๓มงคล (บาลี) ๑/๕๗/๕๔, มงคล (ไทย) ๑/๕๗/๘๑.

^๔พระมหาสมปอง มุทีโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓๑.

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๔.

^๖ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิตภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๖๐.

ในทางพระพุทธศาสนานั้น “การบูชา” หมายถึง การแสดงความเคารพ ต่อ พระรัตนตรัย พระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ก็จะมีการบูชาทั้งสองแบบ ทั้ง อามิสบูชา และ ปฏิบัติบูชา^๗

พระพุทธองค์ ทรงตรัสเอาไว้ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพาน ที่เมืองกุสินารา ตรัสกับ พระอานนท์เป็นเชิงปรารภว่า “อานนท์ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทำการสักการะเราด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งหลาย อันเป็นอามิส เช่น ดอกไม้ รูปเทียน เป็นต้น หาชื่อว่าบูชาตลาคตด้วยการบูชาอันยังไม่ อานนท์เอ๋ย ผู้ใด ปฏิบัติตามธรรม ปฏิบัติตน ให้ชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมอันเหมาะสม ผู้นั้น แลชื่อว่า สักการบูชาเรา ด้วยการบูชาอันยอดเยี่ยมและสูงสุด”^๘

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแบ่งการบูชาไว้ ๒ ประการ ได้แก่ อามิสบูชา คือการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ มีดอกไม้รูปเทียน อาหาร สถานที่ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น และการปฏิบัติบูชา คือ การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของท่านผู้มีคุณธรรม เพื่อขัดเกลาตนให้มีคุณธรรม ให้เป็นคนดีที่โลกต้องการเช่นเดียวกับท่าน ในการบูชาทั้งสองอย่างนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสรรเสริญการปฏิบัติบูชาว่าดีที่สุด โดยเฉพาะการเจริญสมาธิภาวนา ขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย^๙

การบูชา เช่นสรวงพระเจ้าเหล่านั้นโดยวิธีการต่างๆ ตามความเชื่อของตน การบูชาเป็นสิ่งที่ดีที่สมควรกระทำ เมื่อเรากระทำอย่างถูกต้อง คือบูชาคนที่ควรบูชา วัตถุที่ควรบูชาย่อมเป็นเหตุ นำความสุข ความเจริญมาให้แต่ถ้าทำผิด แทนที่จะเป็นคุณกลับเป็นโทษ นำความเสื่อม ความเสียหายมาให้ก็เป็นได้การบูชานั้นท่านกล่าวไว้มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. สักการะ คือ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้รูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภคตลอดถึงการแสดงกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และจิตใจสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา

๒. ครุการะ คือ การทำการบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใยเช่น บุตรมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่านทำตนให้เป็นที่เบาใจ อย่างนี้เป็นต้นเรียกว่าครุการะ

^๗มณี พะยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

^๘เสถียร พันธรังษี, **ศาสนาโบราณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗-๓๓.

^๙มณี พะยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๐.

๓. มานนะ คือ การบูชาด้วยการทำความเคารพ นับถือ คือ นับถือความดียกย่องเชิดชูให้เป็นที่น่าหน้าถือตา แสดงกิริยาว่าจางามต่อกัน เป็นต้น

๔. วันทนา คือ การบูชา ด้วยการกราบไหว้และชมเชย แต่การบูชาด้วยการกราบไหว้นั้นหมายถึง ความชมเชยกยกย่องสรรเสริญคุณความดี^{๑๐}

การบูชา คือ การยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง ในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นคณะ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้านประเทศตลอดจนถึงเพื่อนร่วมโลก การบูชาเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิต การยอมรับนับถือคนดี คุณความดีของคนอื่น แล้วทำการบูชาบ่งบอกถึงความเป็นคนดี ทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา คุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ ก็จะเกิดขึ้น การบูชาเป็นสิ่งที่มีความค่ามากเป็นการแสดงถึงคุณความดี การรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกันการบูชานั้นเมื่อจะว่าไปแล้วทางพระพุทธศาสนา ท่านกล่าวไว้มี ๕ ลักษณะ คือ

๑. สกุกโต การสักการะ
๒. ครุกโต การทำความเคารพ
๓. มานีโต การแสดงความนับถือ
๔. ปูชิตโต การบูชา
๕. อปจิตโต ความนอบน้อม^{๑๑}

การบูชาเป็นคุณธรรมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นพื้นฐานของคุณธรรมข้ออื่น หากคนมีการสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม กันและกันอยู่ในจิตใจ ย่อมมีความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน

การบูชา คือ การแสดงความเคารพบุคคลที่เรา นับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของเช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่ หรือการนำดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชา เป็นต้น

^{๑๐}มจล. (บาลี) ๑/๖๙/๗๕, มจล. (ไทย) ๑/๖๙/๑๑๒.

^{๑๑}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๓/๑๑๓.

๒. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริง ในความเป็นไปของโลกเป็นต้น^{๑๒}

๓.๔.๑.๑ อามิสบูชา

อามิสบูชา แปลว่า บูชาด้วยอามิส บูชาด้วยสิ่งของ อามิสบูชา ได้แก่การนำสิ่งของไปสักการะ ไปบูชาบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชา เช่น ให้ข้าว ให้น้ำ ให้เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ตลอดถึง การดูแลปฏิบัติรับใช้ช่วยเหลือผู้มีพระคุณ ด้วยวัตถุสิ่งของและร่างกายของตนอามิสบูชา เป็นการ แสดงความเคารพนับถือ เป็นการยกย่องเชิดชูหรือให้เกียรติอย่างหนึ่งต่อผู้ที่ควรเคารพ ผู้ที่ควรยกย่อง นับถือ และเป็นการตอบแทนพระคุณความดีของท่านผู้มีพระคุณด้วยสิ่งของ อันแสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจและมีคุณธรรมอามิสบูชา เป็นบูชาอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง^{๑๓}

การจตุรุษเทียบมีความเชื่อมาตั้งแต่โบราณกาล ไม่ว่าจะก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น หรือพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาแล้วไม่รู้ก็พระองค์ก่อน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมณโคดมมหายานี้ การจตุรุษเทียบนี้สื่อถึงเครื่องเคารพบูชาเพื่อความสว่างไสวตั้งดวงประทีป ของ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

แม้ก่อนหน้าพุทธกาล พระอรหันต์ และ พระโพธิสัตว์ ในกาลก่อนที่จะอุบัติในพุทธสมัยนี้ ก็ได้ถวายรูปเทียบแก่ พระพุทธเจ้า และ อรหันต์ในยุคสมัยของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชา และ บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่ามีคุณเป็นอันมาก งดงามสว่างไสวดุจแสงสว่างจากดวงประทีป

อามิสบูชา หรือการบูชาด้วยสิ่งของเป็นวัตถุทาน ที่สามารถนำมาถวายเป็นอามิสบูชาในทางพระพุทธศาสนา ได้ แก่ ข้าว น้ำ ผ้า กายาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค ที่นอน ที่อาศัย และ ประทีปดวงไฟ วัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้สามารถจะนำมาถวายพระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ได้^{๑๔}

^{๑๒}พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๑๓}พระมณี กิตติปาโล, **ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนา**, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๑๔}พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖-๕๗.

ให้ลองสังเกตว่าสิ่งของที่นำมาบูชา อาทิ ข้าว นำ กายาน เครื่องอุปโภค ที่นอน ที่อาศัย และ ประทีปดวงไฟ นั้น เป็น “สิ่งที่จำเป็น” ต่อการดำรงชีวิตของ พระสมณะผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายให้ สามารถทำได้สะดวก มี อาหารให้ กิน น้ำ ให้ดื่ม เพื่อให้ ร่างกายคงอยู่ได้ ส่วนกายาน และเครื่องอุปโภค เพื่อป้องกัน แผลง รื่นไรต่าง ๆ ที่นอน เพื่อให้ พระสมณะได้มีที่พักอย่างเหมาะสม และมี กุฏิ เป็น ที่อาศัยให้ ปลอดภัย สะดวก และเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นสัดส่วน พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตไว้ เพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้สมณะกินง่ายอยู่ง่ายไม่สะสมของทางโลกที่ไม่มีประโยชน์^{๑๕}

ส่วนการบูชาด้วยดอกไม้ เป็นการบูชาต่อพระสงฆ์ เปรียบเทียบกับ พระภิกษุสงฆ์ ประกอบด้วยหมู่คณะ เป็นชุมชน พระสงฆ์ ก็มาจากคนที่ต่างตระกูลกัน ภูมิหลังแต่ละคนต่างกัน แต่เมื่อมารวมอยู่ใน พระพุทธศาสนา ก็ต้องมีวินัยเป็นอันเดียวกัน และ ปฏิบัติตามธรรมะของ พระพุทธเจ้า จึงจะเกิดความเป็นหนึ่งเดียว มีระเบียบเรียบร้อย นำเคารพบูชา

ดอกไม้จึงไม่ได้จำกัดว่าเป็นชนิดใด มีมากมายหลายสีหลายแบบ เล็กบ้างใหญ่บ้าง เปรียบเสมือน จิตใจของคนที่มีหลากหลายสภาวะทั้งดีและไม่ดี ร้อนและเย็น สูงหรือต่ำ แต่เมื่อมารวมอยู่ต่อหน้า พระรัตนตรัยแล้ว ก็ถือว่ารวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

รูป มีความหมาย เป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า คือ พระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณ และ พระวิสุทธิคุณเทียบทั้งสองเล่ม เป็นการบูชา พระธรรม คือ แยกเป็น พระธรรม และ พระวินัย

เพื่อจะให้การบูชาด้วยอามิสนั้น มีความหมายขึ้น อย่างน้อยคนก็ทำอามิสบูชากันเรื่อย ท่านก็หาทางที่จะทำให้อามิสบูชาไปเชื่อมกับปฏิบัติบูชาได้ง่ายขึ้น ก็เลยมีการให้ความหมายสำหรับเครื่องบูชาแต่ละอย่างนั้นด้วย ความหมายเหล่านี้ ให้ถือว่าเป็นมตินักปราชญ์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องตายตัว ให้ถือว่าเป็นเพียงการหาความหมายให้แก่สิ่งเหล่านี้ เพื่อจะได้มีทางคิดเชื่อมอามิสต่อไปหาธรรม ที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติให้ได้

บูชาด้วยรูป เทียน ดอกไม้ เป็นหลัก เมื่อเป็นอย่างนี้ก็มาดูความหมายของรูป เทียน ดอกไม้ กันหน่อย รูป เทียน ดอกไม้ ที่ใช้เป็นเครื่องบูชา มี ๓ อย่าง ตรงกับพระรัตนตรัย ซึ่งก็มี ๓ อย่าง แล้วก็จัดได้ว่า

๑. รูป ใช้บูชา พระพุทธเจ้า

๒. เทียน ใช้บูชา พระธรรม

^{๑๕}พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.), หน้า ๓๔-๓๕.

๓. ดอกไม้ ใช้บูชา พระสงฆ์ ^{๑๖}

แล้วก็ให้ความหมายต่อไป ที่ว่า รูป ใช้บูชาพระพุทธเจ้านั้น ตรงกันเลย รูปนั้นจะเห็นว่ามี ๓ ดอก แล้ว ๓ ดอกนั้น ก็ตรงกับพระคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธคุณ ๓ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระคุณ คือ พระปัญญา ที่ทำให้ตรัสรู้

๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณ คือ ความบริสุทธิ์ เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ทรงบริสุทธิ์จากกิเลส เพราะปัญญาที่ตรัสรู้ ทำให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากกิเลส และหลุดพ้นจากความทุกข์วิสุทธิคุณนี้ อันเดียวกับวิมุตติคุณ จะเรียกวินิพพานก็ได้ วิมุตติคุณก็ได้ คือ หลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ เป็นพระคุณที่สอง

๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณ คือ มหากรุณา พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยมุ่งหมายไฝจะช่วยเหลือปวงสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ เป็นพระคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้พระองค์ทรงออกประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณมากมาย สรุปได้เป็น ๓ เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า คือบูชาพระคุณ ๓ ประการนี้

รูปนี้มีกลิ่นส่งออกมาหอม กลิ่นหอมนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ สื่อถึงการฟุ้งขจรแห่งคุณค่า และกิตติศัพท์ของความดี เรียกว่าเป็นกลิ่นของความดี โดยนิยามว่าคุณธรรมความดี เริ่มตั้งแต่พระพุทธคุณนี้มีกลิ่นหอม เหมือนกับว่า เมื่อเราได้ยินคุณความดีของคนผู้หนึ่ง ซึ่งคนพูดกันมาก ก็เรียกว่าคนนั้นหอม แต่กลิ่นของความดี หรือความหอมของคุณธรรมและการทำความดีนี้ ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของรูป เพราะวากลิ่นหอมของรูปนั้น ไปทวนลมไม่ได้ แต่กลิ่นหอมของความดี ไปทวนลมได้ ท่านจึงให้นึกต่อขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งว่า กลิ่นหอมของคุณธรรมความดีนั้น ประเสริฐยิ่งกว่ากลิ่นหอมของวัตถุ มีรูป เป็นต้น ^{๑๗} บูชาพระพุทธเจ้าด้วยรูป และ ๓ ดอกของรูปนั้น หมายถึง บูชาพระคุณ ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ เครื่องบูชาอย่างที่สอง เทียน เป็นเครื่องหมายของการบูชาพระธรรม จะเห็นว่า การบูชาด้วยเทียนนี้ ใช้เทียน ๒ เล่ม

^{๑๖} พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณ สมปนโน), *ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ตีราโณ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘-๑๙.

ทำไมใช้เทียน ๒ เล่ม พระพุทธรูปนั้นแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ธรรม กับ วินัย เราเรียกว่า พระธรรมวินัย เป็นชื่อแท้ของพระพุทธศาสนา ธรรม กับ วินัย รวมกันทำให้เป็นพระพุทธศาสนาอยู่ได้ ถ้ามีแต่ธรรม ไม่มีวินัย ธรรมก็ดำรงอยู่ไม่นาน มีแต่วินัย ไม่มีธรรม วินัยก็ไม่รู้จะสื่อไปถึงอะไร^{๑๘}

วินัยเป็นเครื่องสื่อถึงธรรม ขยายความหน่อยว่า วินัยมาช่วยสื่อให้ถึงธรรม โดยเป็นเครื่อง ผูกคน เพื่อจะนำคนให้ถึงธรรม เป็นเครื่องมือของธรรมในการจัดสรร และจัดการสังคมของมนุษย์ และธรรมจะปรากฏเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ ถึงขั้นที่มนุษย์จัดการให้เป็นไปได้ ก็ด้วยอาศัยวินัย ที่เป็นสมมติ เป็นรูปแบบ

ธรรมเป็นของจริงในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาสาระที่ต้องการ วินัยเป็นรูปแบบ เป็นการจัดตั้ง วางระบบแบบแผนในสังคม ในหมู่ชน เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงธรรม เป็นไปตามธรรมในทางที่จะได้ ประโยชน์จากธรรม ทำให้ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ปรากฏผลออกมาแก่หมู่มนุษย์^{๑๙}

รวมแล้วก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ ธรรม กับ วินัย ด้วย เหตุนี้ เราจึงใช้เทียน ๒ เล่ม เป็นสัญลักษณ์ของ พระธรรม กับ พระวินัย

เทียนนั้นจุดแล้วให้ความสว่าง ก็เหมือนกับธรรม รวมทั้งวินัย ที่เป็นเหมือนดวงประทีปส่องสว่าง ทำให้คนมองเห็น คือทำให้เกิดปัญญา มีความรู้เข้าใจ แล้วรู้จักดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง พัฒนาคุณ ความดีอะไรต่างๆ ตลอดจนถึงสังฆธรรม นี่เป็นความหมายของเทียน ที่ใช้บูชาพระธรรม^{๒๐}

ดอกไม้ ใช้บูชาพระสงฆ์ ทำไมใช้ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ จะเห็นว่าดอกไม้ที่เรานำมาบูชา มี สี สัน เป็นประเภทและชนิดต่างๆ เรียกว่านานาพันธุ์ คือ พันธุ์ต่างๆก็ได้ หรือนานาพรรณ หลากสี หลากประเภทก็ได้ ดอกไม้ที่สารพัด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง รูปร่างแปลกๆ ผิดแผกกันไป ดอกไม้เหล่านั้น เวลานำมาบูชา จะเห็นว่ามิใช่เขาเอามาแล้ว ก็บูชาได้เลย แต่โดยมากเขาจะจัดก่อน ให้เป็นสัดส่วนงาม ตาน่าดู โดยทำเป็นพวงมาลามาลัยบ้าง จัดเป็นพุ่มพานบ้าง จัดใส่แจกันบ้าง ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดอกไม้มากมายหลายเภทพรรณ ที่จัดสรรอย่างดี มีสัดส่วนสีสังามตาความหมายโยงไปหาพระสงฆ์

^{๑๘}พระปลัดนอบ รุกขิตสีโล, *คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม v ค่ายพุทธบุตร*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๕๖.

^{๑๙}พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), *คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๒๐}มานพ นักการเรือน, *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๗.

๓.๔.๑.๒ ปฏิบัติบูชา

พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับอุบาสกอุบาสิกาว่า “บุคคลใดบูชาเราด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอมมานับประการ หาได้ชื่อว่าบูชาเราไม่” บุคคลใดบูชาเราด้วย “ปฏิบัติบูชาได้ชื่อว่าบูชาเราโดยแท้ ศาสนาของตถาคตจะเจริญรุ่งโรจน์ก็ด้วยการปฏิบัติบูชาเท่านั้น

พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับหมู่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปอื่นที่มีความรักใคร่ในเรา ก็จงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเถิด ผู้ที่บูชาเราด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอม เป็นต้น ยังไม่ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง ส่วนผู้ที่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง”^{๒๑}

คำว่า “ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม” นี้หมายถึง “การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตรงและการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น ก็มุ่งผลาญกิเลสให้หมดสิ้นไป จะได้เห็นจริงในอริยสัจ และได้กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ตรงตามพุทธประสงค์”

คำว่า “ปฏิบัติบูชา” หมายความว่า การบูชาด้วยจิตของตนเอง เช่น ปฏิญาณตนว่า จะละเว้นสิ่งนั้นเพื่อบูชาพระพุทธองค์หรือการนั่งสมาธิเพื่อกำหนดจิตบูชาพระพุทธองค์หรือการบูชาด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้จิตใจผ่องแผ้วปราศจากกิเลสทั้งปวง เพื่อมุ่งถึงความหลุดพ้นจากสังสารวัฏตามแบบฉบับของพระพุทธองค์การมุ่งความหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั้นหมายถึง “นิพพาน” นั่นเอง การที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับอุบาสกอุบาสิกาว่า “บุคคลใดบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชา ได้ชื่อว่าบูชาเราโดยแท้” หรือการที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวกับพระภิกษุทั้งหลายว่า “ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง” นั่นเอง^{๒๒}

อนึ่ง การบูชาด้วยเสียงเพื่อกล่าวสรรเสริญ พระพุทธ พระธรรม และพระอริยสงฆ์นั้น เป็นอามิสบูชา เช่น การสวดมนต์ การทำวัตรเช้า หรือการทำวัตรเย็น นับว่าเป็นการบูชาอย่างหนึ่ง แต่จัดเป็นเพียงอามิสบูชาเท่านั้น เสียงสรรเสริญอาจไม่เกิดญาณในขณะทำเสียง เราจะสรรเสริญพระตถาคตสักปานใด พระตถาคตก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือเราได้เราต้องช่วยตัวเอง ดังคำพระดำรัสของพระตถาคตว่า “อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ” ซึ่งแปลว่า “ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” การช่วยตนเอง

^{๒๑}พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่, หน้า ๓๔.

^{๒๒}พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕-๒๖.

นั่น คือการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา หรือปฏิบัติสมณะกาวนา ได้แก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือเจริญสมณกรรมฐานนั่นเอง^{๒๓}

การปฏิบัติวิปัสสนากาวนานั้นเป็นการบูชาแท้ไม่ใช่บูชาเทียม(อามิสบูชาเป็นบูชาเทียม) และการบูชาด้วยปฏิบัติบูชา ก็จะได้เกิดญาณวิปัสสนาด้วย

บูชาพระพุทธ มักจะนิยมบูชาด้วยธูปหอม เป็นการบูชาด้วยกลิ่นและแสงไฟ ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

บูชาพระธรรม มักจะนิยมบูชาด้วยแสงเทียน หรือจุดให้มีแสงประทีป เป็นการบูชาไฟเหมือนศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

บูชาพระอรียสงฆ์นิยมใช้ดอกไม้หลายสีมีกลิ่นหอมหลายชนิด เป็นการบูชาด้วยสีหรือด้วยกลิ่น ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

บูชาพระรัตนตรัย นิยมในการสวดมนต์ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นเป็นการบูชาด้วยเสียง ซึ่งเป็นอามิสบูชา(บูชาเทียม)

การบูชาพระพุทธ,พระธรรม, และพระอรียสงฆ์ และพระรัตนตรัย ตามที่นิยมปฏิบัติกันนับว่าเป็นอามิสบูชา คือบูชาเทียม มิใช่การบูชาอย่างแท้จริง ส่วนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “การปฏิบัติบูชา” หรือ“ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” นั้น เป็นการบูชาอย่างแท้จริง เพื่อให้จิตเข้าสู่สมาธินั้นเป็นการบูชาด้วยจิต จิตเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของชีวิตมนุษย์เพราะว่าจิตเป็นผู้สั่งการแก่ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย และใจ เมื่อเราใช้จิตบูชา จึงนับว่าเป็นยอดแห่งการบูชา ซึ่งถือกันว่าเป็นการบูชาอย่างแท้จริง (ปฏิบัติบูชา)^{๒๔}

“ปฏิบัติบูชา” หรือปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือ “วิปัสสนากาวนา” นั้น เป็นเรื่องของการเผาผลาญให้กิเลสของตนเบาบาง หรือหมดสิ้นไป ไม่มีทางที่จะก่อทวนให้บุคคลใดเกิดกิเลส นั่งสมาธิหลับตา เพื่อบำเพ็ญเพียรเผากิเลส ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ เพื่อกระทำนิพพานให้แจ้งเป็นไปตามพระประสงค์ของพระตถาคตโดยแท้ ซึ่งเป็นการบูชาอย่างแท้จริง

^{๒๓}พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปนโน), ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๒๔}พระมหาสังเวย ธมฺมเนตติโก, ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

ปฏิบัติบูชา แปลว่า บูชาด้วยการปฏิบัติ เป็นคู่กับ อามิสบูชา คือบูชาด้วยสิ่งของปฏิบัติบูชา หมายถึงการบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบที่ท่านทำ ปฏิบัติตามคำที่ท่านสอน ได้แก่ท่านปฏิบัติมาอย่างไรก็ปฏิบัติตาม ท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร ก็ทำตามด้วยความเต็มใจ ด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบ กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เช่นปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำเตือน คำแนะนำของพระพุทธเจ้า ของบิดามารดา ของครูอาจารย์ เป็นต้นปฏิบัติบูชา เป็นการบูชาอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง แต่ปฏิบัติบูชาเป็นการบูชาที่สำคัญยิ่ง ยอดเยี่ยมกว่าอามิสบูชา^{๒๕}

ธรรมบูชา เรียกอีกอย่างว่า ปฏิบัติบูชา คือการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นการบูชาที่สูงสุดพระพุทธองค์ ทรงกล่าวกับหมู่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ว่า... "ดูภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปอื่นที่มีความรักใคร่ในเรา ก็จงเจริญวิปัสสนากรรมฐานเถิด ผู้ที่บูชาเราด้วยดอกไม้ของหอม ยังไม่ชื่อว่า ได้บูชาเราโดยแท้ ส่วนผู้ที่ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม จึงได้ชื่อว่าได้บูชาเราโดยแท้จริง "

คำว่า "ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม" หมายถึง "การเจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยตรง และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น ก็มุ่งผลาญกิเลสให้หมดสิ้นไป จะได้เห็นจริงในอริยสัจ และได้กระทำพระนิพพานให้แจ้ง ตรงตามพุทธประสงค์"^{๒๖}

คำว่า "ปฏิบัติบูชา" หมายความว่า การบูชาด้วยจิตของตนเอง เช่นปฏิญาณตนว่า จะละเว้นสิ่งนั้น เพื่อบูชาพระพุทธองค์ หรือการนั่งสมาธิเพื่อกำหนดจิตบูชาพระพุทธองค์ หรือการบูชาด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้จิตใจผ่องแผ้วปราศจากกิเลสทั้งปวง เพื่อมุ่งถึงความหลุดพ้น จากสังสารวัฏตามแบบฉบับของพระพุทธองค์ การมุ่งความหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั้น หมายถึง "นิพพาน"

^{๒๗}

การปฏิบัติบูชา หากเป็นในบุคคลธรรมดา ก็หมายถึง การพยายามประกอบกิจการงานใด ๆ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นที่พึงกับตนเองก่อน ไม่นั่งรอโชคลาภวาสนาจากการไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

^{๒๕}พระมหาสังเวท ธรรมเนตติโก, ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย, หน้า ๔๓.

^{๒๖}พระปลัดน้อย รุกขิตสีโล, คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรม ๗ ค่ายพุทธบุตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

^{๒๗}พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปนโน), ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๔๓.

ทั้งหลายแล้วก็ มานั่งนอนรอความสำเร็จเฉย ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราเป็นที่พึ่งของตัวเอง ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนทางกายวาจาใจ ตามพระธรรม

พระพุทธองค์ไม่ได้สอนแม้แต่คำเดียวว่า เวลาจุดธูปเทียนแล้วขอให้รำไห้รวย ขอให้เรียนจบ หรือขอให้ได้ตำแหน่งต่างๆ แต่พระพุทธองค์ทรงสอนให้สร้างเหตุให้ดี ให้กระทำ ให้มีความอดุสาหะ วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร อยากรไ้ทำอะไรก็พยายามหามาด้วยลำแข้ง ด้วยสติปัญญาของตน อยารอพึ่ง คนอื่น หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้ารอพึ่งคนอื่น ก็ต้องรอ และ ร้องขอกุอย่าง ไปตลอดชีวิต แต่ถ้าหามาได้ ด้วยสติปัญญา ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนแล้ว ต่อไปจะต้องการอะไรในโลกนี้ก็จะสามารถหามา ได้ด้วยตนเอง เพราะพึ่งตนเองได้ มีตนเป็นที่พึ่งของตน บุญเท่านั้นที่พึ่งได้จริง^{๒๘}

ขอให้นึกถึงการสร้างบุญ ๑๐ ประการหรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่ามี อะไรบ้างและทำตามนั้นเพื่อเป็นการบูชาท่านที่ดีและถูกต้องตรงทางที่สุดทั้ง ๑. ให้ทาน ๒. รักษา ศีล ๓. เจริญภาวนา ๔. อ่อนน้อมถ่อมตน ๕. ช่วยเหลือสังคมาบข้าง ๖. เปิดโอกาสให้คนอื่น มาร่วมทำบุญกับเรา ๗. ยอมรับและยินดีในการทำความดี ๘. พึงธรรม ๙. แสดงธรรม ๑๐. ทำ ความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม

๓.๔.๒ ด้านประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสิ่งที่คนในส่วรวมได้ร่วมกันสร้างและถ่ายทอด ให้แก่กัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในชุมชน โดยรูปแบบของเอกลักษณ์วัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานทางด้านความพึงพอใจของความคิด การแสดงออกทางสร้างสรรค์ การสืบทอดทาง วัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณกรรม การดำรงไว้ซึ่งรากฐานประเพณีและวัฒนธรรม ปัจจัยดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งในด้านการรักษา สืบทอดและการพัฒนา โดยศึกษาร่วมกับองค์รวมหลักของวัฒนธรรม ไทย ๕ ส่วน ซึ่งประกอบด้วย เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ สังคม ศาสนาและจริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรม^{๒๙}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของประเพณีวัฒนธรรมไว้ในหลาย แห่งมออย่างมีนัยที่ควรพิจารณาว่า

^{๒๘}พระมหาสังเวทย ฐมมเนตติโก, ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประดิพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๗๖.

^{๒๙}พระยาอนุมานราชาชน, คติความเชื่อของชาวอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๑-๒.

๑. วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

๒. วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้สังคมนั้นๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อไปได้

๓. วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่ง ซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมาจนบัดนี้

๔. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเครื่องวัดความเจริญงอกงามของสังคมนั้น^{๓๐}

วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ ได้แบ่งองค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

๑. องค์วัตถุ ได้แก่ ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปหรือสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารและถ่ายทอด เช่น รถไถนา อาคารบ้านเรือน เครื่องจักร เป็นต้น

๒. องค์การ ได้แก่ ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่มีการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมเป็นมาตรฐานทุกคนในสังคมรับรู้ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานแน่นอน เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา เป็นต้น

๓. องค์พิธีการ ได้แก่ วัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ของชนบทรวมเนียม ประเพณี เช่น พิธีแต่งงาน พิธีไหว้ครู พิธีอุปสมบท โดยวิธีเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

๔. องค์คติหรือความคิด ได้แก่ ระบบความเชื่อ แนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องราวต่าง ๆ อุดมการณ์ ทศนคติ เช่น ความเชื่อทางศาสนา แนวความคิดทางการเมือง เป็นต้น^{๓๑}

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรม ที่สำคัญก็เหมือนเป็นระบบเทคโนโลยี ที่ประกอบด้วยความรู้ทางเทคนิค วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้และทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคมประกอบด้วยความรู้ ทศนคติ และอุดมการณ์ ซึ่งประกอบต่างๆ ดังกล่าวมิได้แยกส่วนเป็นอิสระจากกัน แต่มีความเชื่อมโยงประสานสอดคล้องกันภายในสังคมและการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในรูปของวิถีการดำเนินชีวิต

^{๓๐}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), วัฒนธรรมกับการพัฒนา, กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้าที่ ๑๙

^{๓๑}วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์, วิถีไทย, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๔๘-๔๙.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้เสนอว่า วัฒนธรรมตามแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา วัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๒๙ กำหนดความหมายให้วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์กับมรดกแห่งสังคม สมาชิกในสังคมยอมรับยึดถือสืบทอดเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกัน โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคมได้ นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ของบรรพบุรุษในการรักษาสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อการดำรงชีพ ดังนั้น วัฒนธรรมของทุกชาติจึงมีคุณค่าในตนเอง มีการรักษาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดการผสมกลมกลืนกับ โลกภายนอกได้อย่างเหมาะสมโดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของตนเอง อันประกอบด้วยภูมิปัญญา และเทคโนโลยีด้านการดำรงชีพ ด้านภาษา-การศึกษา ศาสนา ศิลปะและการละเล่น สังคม การค้า และการพาณิชย์อุตสาหกรรม การปกครองและเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจัดเป็นกลไกในการ พัฒนาให้เกิดผลดีทางด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งแบบแผนทั้งหมด บรรพบุรุษไทยได้ธำรงรักษาความเป็น เอกลักษณะของท้องถิ่นและความเป็นชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน^{๓๒}

อมรา พงศาพิชญ์ ได้เขียนเกี่ยวกับความหมายของขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ว่าคือ แนวปฏิบัติ ที่ยึดถือกันมาในสังคม โดยคนรุ่นหลังเรียนรู้จากคนรุ่นก่อน แล้วยึดถือปฏิบัติต่อกันมาเรื่อย ๆ อาจมีการปรับปรุง แก้ไขบ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้า ๆ ใช้เวลาเป็นประโยชน์ๆการ ประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้ มีทั้งการประพฤติกปฏิบัติในระดับบุคคล ต่างคนต่างทำแต่ละคนก็ ยังปฏิบัติเหมือนกัน เช่น การถอดรองเท้าก่อนเข้าบ้าน และการประพฤติกปฏิบัติในระดับสังคมคือการ ร่วมทำกิจกรรมพร้อม ๆ กันในลักษณะพิธีกรรมเป็นการจัดงานประเพณี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญพระเวท เป็นต้น^{๓๓}

การที่มนุษย์อยู่ด้วยกันย่อมจะต้องมีข้อตกลง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าอะไรควรทำอะไรไม่ ควรทำ ข้อตกลงที่เป็นไม่เป็นทางการ แต่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและ ไม่ควรปฏิบัตินี้เรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือธรรมเนียม หรือประเพณี^{๓๔}

^{๓๒}จ่านงค์ ทองประเสริฐ, **พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๓}อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๓๔}พระยาอนุমানราชธน, **วัฒนธรรมเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ, ๒๕๑๓), หน้า ๔๑.

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตเป็นประเพณีที่มี ความสำคัญเป็นการปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง ประเพณีที่มีความหมายต่อบุคคลและรวมไปถึงเครือญาติของบุคคลนั้นด้วย ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีการเกิดประเพณีการโกนผมไฟ ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงานและประเพณี การตาย ซึ่งชาวบ้านจะมีความเชื่อเรื่องการเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนากับการเชื่อถือโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับทั้ง๒ความเชื่อนี้ด้วยกัน^{๓๕}

อุดม เขยกิจวงศ์ อธิบายว่า ประเพณีที่มีมาในสังคมไทยแต่โบราณเกี่ยวเนื่องด้วยระบบความเชื่อหลายอย่าง ทั้งอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ประเพณีได้แยกเป็น๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑) จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณี ที่สังคมถือว่าถ้าใครในสังคมฝ่าฝืน หรือดเว้นไม่ทำตาม ก็เป็นความผิดและชั่ว จารีตประเพณีเป็นข้อบังคับทางจรรยา หรือศีลธรรมของสังคม

๒) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางไว้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ โดยตรงหรือทางอ้อม โดยตรงวางเป็นระเบียบไว้ชัดเจน ส่วนทางอ้อมไม่ได้เขียนไว้ชัดเจนเป็นแต่เพียงได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน วิธีรดน้ำดำหัวแบบชาวเหนือ

๓) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณี ที่ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่ค่อยจะมี โทษเมื่อใครไม่ ปฏิบัติตาม เป็นประเพณีท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นนั้น ประเพณีในระบบความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาและไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจและความเป็นปึกแผ่นของสังคม^{๓๖}

ยิ่งยง เรื่องทอง ได้แบ่งประเภทของประเพณีวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน ภาพเขียน เครื่องจักร สถานมหรสพ เป็นต้น และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการสื่อความหมาย หลักวิชาการคำนวณ (ตัวเลข) มาตรการชั่ง ตวง วัด เป็นต้น

๒. เนติธรรม คือ กลุ่มที่มีการจัดการอย่างมีระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคม

^{๓๕}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **สมบัติของผู้ดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

^{๓๖}อุดม เขยกิจวงศ์, **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

ที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว สหพันธกรรมก ลูกเสือ สภาพกาชาด สหประชาชาติ เป็นต้น โดยทั่วไป บุคคลที่ร่วมกันดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่าง และวัตถุประสงค์ จะเป็นเรื่องที่ไม่ใหญ่โตก็ได้

๓. คติธรรม คือ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อว่าเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องของการมีผิวเดียวเมียวเดียว ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว หรือหลายองค์ ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องชี้วัดในสภาพแวดล้อมของตน

๔. สหธรรม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดหมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งศาสนามีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อยตลอดถึงพิธีกรรมการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทางราชการ หญิงมักจะแต่งชุดไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศหรือการเลี้ยงดูอาหารปัจจุบันในงานต่างๆ ก็มักจะออกมาในรูปบุฟเฟต์ ดินเนอร์ ชันโตก เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม^{๓๗}

อุษา กลิ่นหอม กล่าวถึงประโยชน์ของประเพณีไว้ ดังนี้

๑) แสดงความกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณทั้งยังมีชีวิตอยู่และที่ล่วงลับไปแล้ว

๒) เกิดความสงบใจ มี สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเกิดความเชื่อมั่นในการทำความคิด

๓) เป็นจุดรวมของความสามัคคี เพราะเกิดจากความร่วมมือกันของคนในสังคมทำให้ผู้ปฏิบัติ มีจิตใจเอื้ออาทร มีเมตตากรุณา

๔) ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้เป็นผู้มีความประพฤติตามทำนองคลองธรรม เปรียบเสมือนเครื่องย่อกฎเกณฑ์ของสังคม ทำให้สังคมมีความสงบสุข

๕) เป็นเอกลักษณ์ของสังคม เพราะแต่ละชุมชนมีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน^{๓๘}

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณีวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์กับมรดกแห่งสังคม สมาชิกในสังคม ยอมรับยึดถือสืบทอดเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกัน โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการป้องกัน

^{๓๗} ยิ่งยง เรื่องทอง, สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๒), หน้า ๘๑-๘๒.

^{๓๘} อุษา กลิ่นหอม, วัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๔๒.

และแก้ไขปัญหาในสังคมได้ นอกจากนี้มีรดกทางวัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ในการรักษาสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อการดำรงชีพ ดังนั้นวัฒนธรรมของ ทุกชาติจึงมีคุณค่าในตนเอง มีการรักษาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดการผสมกลมกลืนกับโลกภายนอกได้ อย่างเหมาะสมโดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของตนเอง อันประกอบด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยี ด้านการดำรงชีพ ด้านภาษา-การศึกษา ศาสนา ศิลปะและการละเล่น สังคม การค้าและการพาณิชย์ อุตสาหกรรม การปกครองและเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจัดเป็นกลไกในการพัฒนาให้เกิดผลดี ทางด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งแบบแผนทั้งหมด บรรพบุรุษไทยได้ธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่นและความเป็นชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันการกระทำของ บุคคลกลุ่มคน ซึ่งอยู่ในแบบแผนและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นหนึ่งไปยังกลุ่มคนรุ่นหลัง ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม จัดเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้ความหมายและร่วมใช้ สืบต่อกันมาเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ รวมถึงการเรียนรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสิ่งที่สังคมกำหนด สร้างขึ้นนอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่ตามสภาวะธรรมชาติ

๓.๔.๓ ด้านพิธีกรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เน้นเรื่องการพัฒนาคน ไปจนถึงจุดสูงสุด การพัฒนาขั้นต้นคือ มีความเอื้ออาทรต่อกัน สร้างระบบที่อยู่รวมกันด้วยสันติสุข อยาเปียดเบียนกัน และถัดไปก็พัฒนาจิตใจให้ สูงขึ้นเรื่อย ๆ พุทธศาสนา แพร่ กระจายเข้าสู่ประเทศ ไทยด้วยการเผยแผ่ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นระยะเวลาใกล้เคียงกับการเข้ามาของ ศาสนาพราหมณ์ แต่ศาสนาพราหมณ์ได้รับการสนับสนุนและเจริญรุ่งเรืองอยู่ในราชสำนักเป็นหลัก ส่วนพุทธศาสนาได้รับการเชื่อถืออยู่ในกลุ่มประชาชน ทั้งนี้เมื่อกษัตริย์พระองค์ใดมีความเลื่อมใส ศาสนาใดศาสนานั้นก็จะเจริญโดยทั้งสองศาสนาได้การยอมรับนับถือมาตลอด ควบคู่กับการนับถือผี ตามความเชื่อเดิมของท้องถิ่น^{๓๙}

พุทธทาส ภิกขุ กล่าวว่า พิธีกรรมในพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือพิธีกรรมในพุทธบัญญัติ และ พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น พิธีกรรมในพุทธบัญญัติ เป็นพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เพื่อ ความเป็นระเบียบในการบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้ การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแนวเดียวกัน เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีกรานกฐิน พิธีสวดปาฏิโมกข์ พิธีระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ส่วน

^{๓๙}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๖-๒๕๘.

พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธในประเทศหรือในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น ภายหลัง และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทอดผ้าป่า พิธีทำศพ พิธีตักบาตรเทโว พิธีทอดกฐิน เป็นต้นรูปแบบความเชื่อของพุทธศาสนา จะมีความเป็นเหตุเป็นผล เน้นการปฏิบัติจริงด้วยตนเองไม่ให้อ้างอิงจากเทพเจ้าหรือบุคคลอื่น สอนให้เชื่อกรรมและการเกิดใหม่โดยเชื่อว่าเป็นผลของการกระทำของแต่ละบุคคล และจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเข้าสู่นิพพาน พ้นไปจากอำนาจกรรม ไม่กลับมาเกิดอีก^{๔๐}

พระภิกษุวชิรญาณ (เผด็จ ทตตชีโว) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นได้สะสม ถ่ายทอด ปรับปรุง สืบต่อกันมาปรากฏเป็นความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ สามารถใช้ควบคุมสังคม แก้ไขปัญหา หรืออำนวยความสะดวกแก่บุคคลและท้องถิ่นโดยตลอดมา จำแนกได้สองลักษณะ คือ ด้านนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และคุณค่าปัจเจกชน ต่อมาปรากฏในรูปของศาสนา พิธีกรรม นิทาน เพลง สุภาษิต การสั่งสอน เป็นต้น และด้านวัตถุ ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง อาชีพต่าง ๆ เป็นต้น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญบางประการ คือ ๑) ความจำเพาะกับท้องถิ่นนั้น ๆ ๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการกันสูง ๓) มีความเคารพผู้อาวุโส คือเคารพในประสบการณ์ของผู้ผ่านชีวิตมาก่อน โดยได้จำแนกลักษณะของภูมิปัญญาไทยออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

- ๑) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
- ๒) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ธรรมชาติแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ
- ๓) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
- ๔) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้
- ๕) เป็นแกนหลัก หรือกระบวนการทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้เรื่องต่าง ๆ
- ๖) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
- ๗) มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม^{๔๑}

^{๔๐}พุทธทาสภิกขุ, การบวชอยู่ที่บ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวัยจันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

^{๔๑}พระภิกษุวชิรญาณ (เผด็จ ทตตชีโว), ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐-๘๒.

นายสุนันท์ เพ็ชรพิรุณ ศึกษาภูมิปัญญาอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทหนังสือก๋อ่มพบว่า มีข้อความบันทึกความเชื่อในศาสนาพุทธ เช่น เชื่อกรรมและผลของกรรม การเวียนว่ายตายเกิดตามผลของกรรม การสร้างกุศลตามหลักบุญกิริยาวัตถุ การอุปสมบทความเชื่อรองลงมาคือเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เช่น บันทึกประกอบพิธีกรรมเพื่อให้พ้นจากเคราะห์เกิดสิริมงคล บางครั้งทำให้เกิดความขลัง มีการกำหนดพิธีกรรมเกี่ยวกับคาถาอาคม บทสวดพิธีกรรมและฤกษ์ยาม นอกจากนี้ก็เป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีसाงเทวดา โดยเชื่อว่าสามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้ จึงมีการมีการชุมนุมเทวดา รวมทั้งพิธีปลอบและขับไล่ผี^{๔๒}

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปณฺโญ (ซ่งแสง) กล่าวถึงพัฒนาการด้านความเชื่อของชาวอีสานตั้งแต่ยุคเริ่มแรกเป็นต้นมาว่า ยุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มีศาสนา เพราะยังไม่มี การติดต่อกับอินเดียและจีน แต่มนุษย์ยุคนั้นย่อมมีความเชื่ออยู่ก่อนแล้ว คือ ความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อยุคเริ่มแรกของกลุ่มชนบริเวณแม่น้ำโขง คือลัทธิบูชาชานาค หรือบูชางูซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เมื่อรับศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดียแล้ว ลัทธิบูชาชานาคถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่เข้ามาใหม่ ดังจะเห็นบรรดานาคกลายเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน^{๔๓}

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ) กล่าวว่า ฮีตสิบสองเป็นประเพณีที่กำหนดโดยพระภิกษุในศาสนาพุทธ เพื่อวางไว้เป็นหลักสำหรับหมู่คณะนำไปปฏิบัติให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง สำหรับฮีตสิบสองเน้นแนวทางการปฏิบัติจากการผสมผสานระหว่างความเชื่อผีสางเทวดา และศาสนาพุทธเป็นสำคัญศาสนาชาวบ้านมีลักษณะเป็นศาสนาที่ชาวบ้านเชื่อถือปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียม เป็นการปฏิบัติอย่างง่าย ๆ สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจไม่ใช่ศาสนาที่ตรงตามหลักคำสอนของศาสดาอย่างแท้จริง แต่ยังคงรูปแบบที่เหมาะสมกับท้องถิ่นเอาไว้บ้าง

^{๔๒}นายสุนันท์ เพ็ชรพิรุณ, การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้าที่ ๕๑-๖๖.

^{๔๓}พระมหาประศักดิ์ อคฺคปณฺโญ (ซ่งแสง), ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้าที่ ๓๘.

นอกจากนั้นยังมีการผสมผสานกับความเชื่อที่มีอยู่เดิมที่มีอยู่แล้วเข้าไปด้วย ในภาคอีสานมีความเชื่อที่ผสมกันอยู่สามความเชื่อหลัก คือ ความเชื่อผี ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อในพุทธศาสนา^{๔๔}

ศาสนาชาวบ้านในภาคอีสานแม้จะใช้ศาสนาพุทธเป็นหลักในการดำเนิน แต่เป็นศาสนาพุทธในระดับปวงชนปฏิบัติ คือ เน้นที่เรื่องการทำบุญให้ ทานเท่านั้น ส่วนความเชื่ออื่นที่แฝงมาด้วยส่วนใหญ่เป็นความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและบรรพบุรุษ ดังจะเห็นได้จากจุดประสงค์ของการทำบุญให้ ทาน และรูปแบบพิธีที่แทรกเข้ามาปะปนอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนานอกจากนี้ยังมีความเชื่อพราหมณ์ผสมอยู่ในส่วนของพิธีกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ด้วย

ประเพณีและพิธีกรรม คือเครื่องบ่งชี้ถึงรูปแบบทางความเชื่อ เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ย่อมแสดงลักษณะทางความเชื่อของตนให้ปรากฏผ่านการกระทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเพณีพิธีกรรมคือลักษณะทางรูปธรรมของความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรม

ถาวร โกอุดมวิทย์ กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์กำหนดพิธีกรรมขึ้นเพื่อสนองตอบทางด้านอารมณ์ จิตใจ และความเชื่อถือเคารพบูชา การแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายตามความเชื่อนั้น บางครั้งไม่อาจแสดงเหตุผลตามหลักเกณฑ์ของความจริงได้ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีส่วนต่าง ๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งและประกอบกันขึ้นเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ตกทอดเป็นมรดกแล้วหลายชั่วอายุคน^{๔๕}

ชบา อ่อนนาค กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมี ความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมาจากพื้นฐานของความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จนเป็นที่ยอมรับ

^{๔๔}พระมหาปรม โสภาโส (ทองคำ), ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้าที่ ๔๒-๔๘.

^{๔๕}พระมหาพุทธกร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๖๕-๖๗.

ของสังคมทั่วไป โดยได้แบ่งพิธีกรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือพิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมของชุมชน^{๔๖}

พระมหามนตรี วรลโภ, (ป้อมสุข) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า ต้องมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะมีความเชื่อต่อสิ่งใดพิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั่วประเทศ และพิธีกรรมเฉพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมจะเหมือนกันคือมี ความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ^{๔๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้เหตุผลการที่ประเพณีพิธีกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมี ลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณี ส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันว่าเกิดจากปัจจัย ๓ประการ คือ

๑) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป

๒) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในสังคมดังนั้นคนในสังคมคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร เชื่ออย่างไร ก็จะแสดงออกมาให้ปรากฏในรูปของภาษาประเพณี กิจการงาน การละเล่น ตลอดจนสิ่งอื่น ซึ่งคนในสังคมสร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้

๓) สิ่งแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปอาศัยอยู่ในเขตแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานพอสมควร มีการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม และ

^{๔๖}ชบา อ่อนนาค, การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี สุขบึงจังหวัดชลบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

^{๔๗}พระมหามนตรี วรลโภ, (ป้อมสุข), อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดขอบเขตและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้ประเพณีแตกต่างกันไปด้วย^{๔๘}

ชบา อ่อนนาค กล่าวว่า แม้พิธีกรรมจะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ในระยะที่สังคมยังไม่ใหญ่โตและซับซ้อน แต่เมื่อสังคมขยายใหญ่ขึ้น มีการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ความเติบโตของจำนวนประชากร การพัฒนาความรู้ การศึกษา และเทคโนโลยี ได้ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจในพิธีกรรม^{๔๙}

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ กล่าวถึง พิธีกรรม ว่าเป็นวิธีการชนิดหนึ่งที่น่าไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ เราจำเป็นต้องมีการกระทำ และในแต่ละการกระทำต้องมีวิธีการประกอบ พิธีกรรมมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีความสบายใจและมีกำลังใจ องค์ประกอบของพิธีกรรม คือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ ที่คนในสังคมเป็นผู้สมมติขึ้นให้เป็นที่เชื่อและวิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ ในการจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ จะต้องมียุคกรรม ตลอดจนกิริยาท่าทาง ถ้อยคำ และการใช้สัญลักษณ์^{๕๐}

^{๔๘}พระยาอนุমানราชชน (เสถียร โกเศศ) กล่าวว่า พิธีกรรม คือ มาตรการที่จะให้ความหมายใหม่แก่สิ่งต่าง ๆ ความหมายนั้นต้องมีความสำคัญจนกระทั่งเป็นผลให้ ผู้คนที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนหรือปรับความสัมพันธ์ที่มีกับผู้ที่ถูกทำพิธีกรรมเสียใหม่ เช่น พิธีกรรมแต่งงานคือการให้ความหมายใหม่แก่สถานภาพชายหญิงที่เป็นบ่าวสาว พิธีไหว้ผีขุนน้ำก็เช่นกัน ผีขุนน้ำในพิธีกรรมเป็นความหมายใหม่ที่ทำให้เกิดพลังในกลุ่มอนุรักษ์ของชาวบ้าน นอกจากนี้ พิธีกรรมของชาวบ้านเหล่านี้ ยังเป็น

^{๔๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙) หน้า ๔๔-๔๕.

^{๔๙}ชบา อ่อนนาค, การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษาศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๒.

^{๕๐}สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

พิธีกรรมที่ชาวบ้านเป็นใหญ่ เพราะเขาเป็นผู้รู้และผู้ควบคุมพิธีกรรมด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชาวบ้านมีอำนาจที่จะกำหนดความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมได้ด้วยตัวเอง^{๕๑}

สรุปความได้ว่า พิธีกรรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกต่อความเชื่อของตน มีการวางรูปแบบวิธีการในการปฏิบัติที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีคือเพื่อสื่อสารถึงการแสดงความเคารพศรัทธา หรืออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อความเชื่อที่ตนยึดถือ ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาถึงภูมิหลังความเป็นมาของชาวอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ในมุมมองต่าง ๆ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดถึงประวัติความเป็นมาของหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น (หลวงพ่แสน) ที่เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธอำเภอโซ่พิสัย เป็นที่เคารพสักการะของชาวชุมชนเอง ทั้งวัดที่หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นอยู่นั้น ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย เมื่อศึกษาไปถึงความสำคัญที่ชาวพุทธอำเภอโซ่พิสัย มีความศรัทธาในหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นด้วยแล้ว ไม่ว่าจะเป็นด้านความศรัทธา ในด้านของการบูชาตามแนวทางความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความเชื่อศรัทธาต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น และได้ทราบถึงพิธีกรรมของชาวพุทธ ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่องค์พระเจ้าแสนสามหมื่นในการประกอบพิธีกรรมในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

^{๕๑}อนุমানราชธน, พระยา (เสถียร โกเศศ), ความหมายของวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๘-๑๐๐.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของชาวพุทธ

อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๔.๑ ศรัทธาที่เกิดขึ้นบนฐานประชาชนชาวพุทธ

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาหรือเหตุผล ซึ่งเรียกว่า ศรัทธาเพื่อปัญญา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงสอนให้คนมีศรัทธา แต่ศรัทธาของพระองค์นั้นต้องผ่านการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาให้รอบคอบเสียก่อน ดังที่ ทรงสอนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกศล ว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ เพียงเพราะฟังตามๆกันมา เพียงเพราะถือปฏิบัติกันสืบๆมา เพียงเพราะข่าวเล่าลือ เพียงเพราะการอ่านตำราหรือคัมภีร์ เพียงเพราะการให้เหตุผลแบบตรรกะ เพียงเพราะการอนุমানเอาตามอาการที่ปรากฏ เพียงเพราะเห็นว่าเข้ากันได้ตรงตามทฤษฎีหรือความคิดเห็นของตน เพียงเพราะเห็นว่ามึนรู้ปลักษณ์น่าเชื่อถือ และเพียงเพราะถือว่าสมณะหรือนักบวชผู้นี้เป็นครูของเรา^๑

แต่เมื่อใดได้ใช้ปัญญาพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว และเห็นว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน อีกทั้งนักปราชญ์ไม่ติเตียน ก็จงทำสิ่งนั้น แต่หากสิ่งใดเมื่อทำลงไปแล้วตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน นักปราชญ์ติเตียน ก็จงอย่าได้ทำสิ่งนั้นเลย

หลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ หากทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด ก็ทรงสอนปัญญากำกับไว้ในที่นั้นด้วย นั่นก็หมายความว่า ทรงสอนให้ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเสมอไป ผู้วิจัยจะได้กล่าวไปตามความเชื่อที่เกิดขึ้นบนฐานของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๑.๑ ความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ

กฎแห่งกรรม คือ กฎแห่งการกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือความตั้งใจ จงใจ ที่เราทำไว้เอง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แล้วเราก็รับผลแห่งกรรมนั้นเรียกว่า "กฎแห่งกรรม"

๒

เรื่องของกรรม เป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนมาก ลำพังปุถุชนคนธรรมดา ไม่อาจที่จะรู้ให้ตลอดสายได้ อย่างไรก็ตามแต่กรรมในอดีต ที่ข้ามภพข้ามชาติหลายชาติเลย แม้กรรมในปัจจุบันเราก็ยังรู้ได้ยาก

^๑ สัมภาษณ์, พระครูกัลยาณวัตร, เจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์, นายไมตรี นันทพันธ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เช่น บางคนทำแต่ความดีมาตลอด แต่ก็ได้รับความทุกข์ หรือความเดือดร้อนต่าง ๆ เป็นต้น บางคนทำแต่ความชั่ว แต่ก็ได้รับยกย่อง มีเกียรติ เป็นต้นใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้^๓

นอกจากเรื่องของกรรมดีกรรมชั่วแล้ว ยังมีการอธิบายกรรมอีกนัยหนึ่ง โดยอธิบายถึงกรรมดำกรรมาขาว จำแนกเป็นกรรม ๔ ประการ คือ

๑. กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดย ส่วนเดียว เช่น เป็นผู้ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายต่อพระตถาคต ยังพระโลหิตให้ห้อขึ้น ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มน้ำเมา

๒. กรรมขาวมีวิบากขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันไม่มีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุดเท็จ จากการพุดส่อเสียด จากการพุดคำหยาบ จากการพุดเพื่อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ มีจิตไม่พยายาบาท มีความเห็นชอบ

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ เจตนาใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำ เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาว และเจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด โพชฌงค์เจ็ด

เมื่อมีแรงกระตุ้นใจ (กิเลสหรือคุณธรรม) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ ๑ และเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ ๒ แล้ว ต่อจากนั้นก็เกิดองค์ประกอบที่ ๓ ต่อไป ได้แก่ การลงมือกระทำด้วยแรงกระตุ้นของกิเลสและเจตนา ตามปกติคนเราลงมือกระทำ ๓ ทางด้วยกัน คือ

๑. ทางใจ ได้แก่ การคิด ท่านเรียกว่า มโนกรรม เช่น โกรธขึ้นมาแล้ว (แรงกระตุ้นใจ) อยากให้เขาเจ็บใจ (เจตนา) คิดหาถ้อยคำและวิธีการที่จะด่า ให้เขาเจ็บใจตลอดเวลาที่คิดอยู่ในใจนั้น เขากำลังทำกรรมทางใจหรือมโนกรรมตลอดเวลา

๒. ทางวาจา ได้แก่ การพุด ท่านเรียกว่า วจีกรรม เช่นเมื่อคิดหาคำด่าได้เป็นที่พอใจแล้ว ก็เปล่งเสียงด่าออกมาจริง ๆ

๓. ทางกาย ได้แก่ การลงมือกระทำทางกาย ท่านเรียกว่า กายกรรม เช่นเมื่อด่าเขาแล้วยังไม่พอใจยังไม่หายโกรธ จึงลงมือตบตีเขาอีก^๔

^๓ ปัญญาชั้นทะถิกขุ, กรรมและอำนาจแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

เมื่อเกิดแรงกระตุ้นใจขึ้นมาแล้ว คนเราทำกรรมครบทั้ง ๓ ทางทุกครั้งไม่ครบทั้ง ๓ ทางเสมอไป ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ อย่าง คือ แรงกระตุ้นใจกับพลังใจของแต่ละบุคคล^๔ ถ้าแรงกระตุ้นใจอ่อน เช่นโกรธเพียงเล็กน้อย คิดดำเขาอยู่ในใจแล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น ถ้าแรงกระตุ้นใจขนาดกลาง ๆ คิดดำเขาแล้วยังไม่จุใจ ออกปากดำเขาจริง ๆ แต่แล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น^๕ ถ้าแรงกระตุ้นใจรุนแรงมาก โกรธมา คิดดำ ดำออกมาจริง ๆ แล้วยังไม่พอใจต้องลงมือตบตีเขาอีก เลยครบทั้ง ๓ ทาง

ที่ว่าขึ้นอยู่กับพลังใจนั้น หมายความว่า คนที่ไม่เคยฝึกฝนอบรมจิตใจทางดีงามมาก่อน ไม่มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หรือมีแต่น้อย เมื่อเกิดความโกรธขึ้นมา มักจะถูกความโกรธเข้าครอบงำเต็มที่ แล้วทำกรรมอกุศลครบทั้ง ๓ ทาง แต่คนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดี ในศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เมื่อประสบกับเหตุการณ์ชวนให้โกรธ ก็ไม่โกรธมาก^๖ ถ้าโกรธก็มีสติสัมปชัญญะ มีขันติ อุดทน และ ทมะ ระวัง ยับยั้งใจ คิดดำในใจเพียงนิดหน่อยแล้วก็หยุดเพียงแค่นั้น บางคนอาจจะไม่คิดดำเลยกลับจะแผ่เมตตาแก่คนที่ทำให้ตนโกรธเสียอีก^๗

มโนกรรม วจีกรรม และกายกรรมทั้ง ๓ นี้ คนเราทำกรรมแล้วแต่ปริมาณของแรงกระตุ้นใจ ถ้าแรงกระตุ้นใจน้อยก็ทำมโนกรรมก่อน คือ คิดก่อน แต่ถ้าแรงกระตุ้นใจแรงมาก เช่นโกรธมาก ๆ บางทีก็ออกมาทางกายกรรมเลย เช่น ตบตี ทูบต้อย ตีรันฟันแทงทันที คิดไม่ทัน พูดไม่ทัน เช่นคนบางคนโกรธขึ้นมามาก ๆ อาจจะฆ่าได้แม้กระทั่งกระทิงกระทิงบุตรภรรยาของตน^๘

ในทางพระพุทธศาสนา ท่านถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. มโนกรรม คือ การคิด ทำได้ง่ายกว่า เพราะไม่ต้องลงทุนลงแรงใด ๆ นั่งอยู่เฉย ๆ ก็ทำได้ คนจึงชอบทำมโนกรรม คือชอบคิดเรื่อยเปื่อยไป

๒. ในการทำมโนกรรม คือ การคิด คนรู้สึกปลอดภัย เพราะไม่มีใครรู้ใครเห็น แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางคนจำนวนมาก แล้วคิดไปฆ่าใคร คิดไปข่มขืนใคร คิดไปปล้นธนาคาร ก็ไม่มีใครจับได้ รู้สึกปลอดภัยดี เพราะรู้สึกว่าตนปลอดภัยนี้แหละ คนจึงชอบคิด และมักจะส่ายไปแต่ในทางไม่ดีเป็นส่วนมาก แต่อย่าลืมนะว่า เพียงแต่เราคิด เราก็ได้ทำกรรมแล้ว ผลเกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น โบราณจึงเตือนไว้ว่า อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่กับมิตรให้ระวังวาจา

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด), หน้า ๔๖-๔๗.

^๕ สัมภาษณ์, พระครูสุทธธรรมสถิต, รองเจ้าคณะอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์, พระครูอิสสรธรรมาภินันท์, เจ้าอาวาสในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูอุดมธรรมโมกษ, เจ้าคณะตำบลบึงกาฬ เขต ๓, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^๘ พระราชสุทธินิพนธ์มณฑล. (จรัญ ฐิติธมโม), **กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติเล่ม ๑๐**, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕.

^๙ สัมภาษณ์, นางจี โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๓. เมื่อเราคิดมาก ๆ เข้า บ่อย ๆ เข้า สะสมพลังกรรมไว้มาก ๆ เข้า พลังกรรมนั้นจะกระตุ้นให้เราพูดออกมาหรือทำออกมาจริง ๆ เช่นคนที่คิดจะลักของเขา ในที่สุดก็จะลักจริง ๆ เพราะว่า คนเราทำอะไรพูดอะไรตามความคิด อย่างที่กล่าวกันว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว^{๑๐}

องค์ประกอบที่ ๔ ของกรรม คือ ผลของกรรม ท่านเรียกว่า กรรมวิบาก มาจากคำบาลีว่า กัมมวิปากะ คำว่า วิปากะ หรือวิบาก แปลว่า ผล ในภาษาไทย เรานำเอาคำว่าวิบาก มาใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง แปลว่า ยาก ลำบาก เช่น ทางวิบากแปลว่า ทางที่ยาก ลำบาก สำหรับการเดินทาง เข้าใจว่าคงจะเอาคำว่า วิบากไปสัมพันธ์กับลำบาก เพราะทั้ง ๒ คำลงท้ายด้วยคำว่า บาก เหมือนกัน) เมื่อเราทำกรรมทางใดทางหนึ่งเสร็จสิ้นแล้ว ผลของกรรมก็เกิดขึ้นทันที^{๑๑}

ผลของกรรมมี ๒ อย่าง คือ ผลโดยตรง กับผลโดยอ้อม

๑. ผลโดยตรงของกรรม หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันทีโดยธรรมชาติ ในจิตใจของผู้กระทำกรรม หลังจากทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเสร็จแล้ว ที่ว่าเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หมายความว่ามันเกิดขึ้นตามหลักแห่งเหตุผลในธรรมชาติ ผู้ทำกรรมจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ไม่สำคัญเลย เมื่อกระทำกรรมแล้ว มันก็เกิดขึ้นเองในใจโดยอัตโนมัติ

ผลโดยตรงของกรรมนี้ เป็นพลังงานชนิดหนึ่ง จะเรียกว่า พลังงานกรรมหรือกัมมพลังก็ได้ มันเกิดขึ้นเองในจิตใจของผู้ทำกรรม เมื่อได้ทำกรรมเสร็จแล้ว^{๑๒}

๒. เราจะเข้าใจพลังกรรมได้ดีขึ้น ถ้าเราเทียบกับพลังกาย ถ้าเรายกแท่งเหล็กหนัก ๑ กิโลกรัมด้วยมือขวา เป็นครั้งแรก เราารู้สึกว่ามันหนักพอสมควร เราจะต้องออกแรงมากพอ ดูตอนออกแรงยกนั้นเทียบได้กับการทำกรรมแต่พอเราออกแรงไปแล้ว ธรรมชาติจะสร้างพลังงานทดแทนขึ้นมา ในกล้ามเนื้อแขนของเรา พลังงานทดแทนนี้เป็นพลังงานกาย อยู่ในกล้ามเนื้อ แบบเดียวกับพลังงานกรรมอยู่ในจิตใจ เมื่อเรายกน้ำหนักแล้ว พลังงานกายเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติในกล้ามเนื้อ ไม่ว่าเราจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม มันเกิดขึ้นเองฉันใด พลังงานกรรมก็เกิดขึ้นเองฉันนั้น

โดยคุณภาพ พลังกรรมมี ๓ อย่าง คือ

๑. พลังกรรมฝ่ายกุศลหรือฝ่ายดี เกิดจากการกระทำกรรมดี หรือกุศลกรรม
๒. พลังกรรมฝ่ายอกุศลหรือฝ่ายชั่ว เกิดจากการกระทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม
๓. พลังกรรมฝ่ายอัพยาकตะ คือฝ่ายเป็นกลาง ไม่จัดเป็นดีหรือชั่ว เกิดจากการกระทำที่ไม่พอจะจัดเป็นดีหรือชั่วได้^{๑๓}

^{๑๐} เสถียรพงษ์ วรรณปก, เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์, นางจรรย์ เจริญสุข, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอโขงพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ในการที่จะกล่าวว่าจะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นกลาง ๆ ใช้องค์ประกอบทั้ง ๔ ของกรรมที่กล่าวแล้ว (กิเลส เจตนา กรรม ผลกรรม) เป็นเกณฑ์ตัดสิน

กรรมใด เกิดจากแรงกระตุ้นใจดี เจตนาดี การกระทำดีและก่อให้เกิดผลดีแก่ตนและผู้อื่น การกระทำนั้นถือว่า เป็นกรรมดี เช่น เราเห็นคนยากจนเกิดความสงสารเห็นใจ (แรงกระตุ้นใจ) ตั้งใจจะช่วยให้พ้นทุกข์ (เจตนาดี) จึงสละเงินช่วยเหลือเขา (การกระทำดี) และเขาก็ได้ประโยชน์จากการเสียสละของเรา (ผลกรรมดี)^{๑๔}

กรรมใดเกิดจากแรงกระตุ้นใจชั่ว มีเจตนาชั่ว เป็นการกระทำชั่ว ก่อให้เกิดผลเสียหาย กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว เช่น คนเกิดความโลภขึ้นมา (แรงกระตุ้นใจชั่ว) ตั้งใจจะลักทรัพย์ (เจตนาชั่ว) ลงมือลักทรัพย์จริง ๆ (การกระทำชั่ว) เจ้าของทรัพย์เกิดความเสียหายและความทุกข์ (ผลชั่ว)^{๑๕}

กรรมบางอย่างอาจจะมีดีหรือชั่ว ๓ อย่าง ถ้าอย่างนั้น ก็เป็นกรรมดีหรือชั่ว

กรรมบางอย่าง อาจจะมีดี ๒ อย่าง ชั่ว ๒ อย่าง ถ้าอย่างนั้นก็เป็นกรรมดีหรือชั่ว

กรรมบางอย่างอาจจะมีดีหรือชั่วเพียง ๑ อย่าง ถ้าอย่างนั้นก็เป็นกรรมดีหรือชั่วเพียง

แรงกระตุ้นใจ เป็นตัวเหตุสำคัญที่ทำให้คนกระทำความกรรมและเป็นตัวฐานรองรับพลังกรรม การกระทำที่มีแรงกระตุ้นใจรองรับ สักแต่ว่ากระทำไปตามเหตุปัจจัยเช่นการกระทำของพระอรหันต์ ไม่จัดว่าเป็นกรรม ท่านเรียกว่าเป็นเพียงกิริยาอาการ แต่ว่าแรงกระตุ้นใจนั้น ถ้าเป็นฝ่ายอกุศล เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง มักจะกระตุ้นให้คนทำอกุศลกรรม แต่ก็ไม่แน่เสมอไป บางทีอกุศลมูล กระตุ้นให้กระทำกุศลกรรมก็มี เช่น ความโลภ อยากถูกล้อตเตอร์ กระตุ้นให้คนทำบุญ บางทีกุศลมูล ทำให้คนทำอกุศลกรรมก็มี เช่น ความสงสาร (กรุณา) คนจน กระตุ้นให้บางคนไปปล้นคนรวยมาช่วย คนจนก็มี ด้วยเหตุนี้ น้ำหนักของแรงกระตุ้นใจจึงไม่มากที่สุด^{๑๖}

เจตนาว่าจะเป็นองค์ประกอบที่มีน้ำหนักมากที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เจตนา หิ ภิกขเว กมมัม วทามิ แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า "เจตนาเป็นตัวกรรม"^{๑๗}

การกระทำเป็นขั้นเสร็จสิ้นสมบูรณ์ของกรรม เป็นตัวก่อนให้เกิดพลังกรรมเป็นตัวแสดงออกของแรงกระตุ้นใจและเจตนา เป็นตัวส่งผลกระทบต่อผู้อื่นจึงมีความสำคัญเป็นอันดับ ๒ รองจากเจตนา^{๑๘}

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ความเข้าใจเรื่องกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายพุดชัย โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์, เจ้าอธิการวันชัย จารุณโณ, เจ้าคณะตำบลโซ่ เขต ๑, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์, นายแห่ง ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์, พระครูภัลลยานวัตร, เจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ผลที่เกิดจากพลังกรรม เช่น ความสุขใจหรือทุกข์ใจ ลาภ ยศ สรรเสริญสุข หรือเสียลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นเพียงผลพลอยได้ ไม่มีความแน่นอน

สรุปได้ว่า ชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น เป็นองค์ยึดมั่นศรัทธา เชื่อมมั่นในกรรม มีกรรมศรัทธา มีความเชื่อมั่นในกรรมที่ตนกระทำ เจตนาและการกระทำมีน้ำหนักมากกว่าแรงกระตุ้นใจและผลที่เกิดขึ้น ดังนั้น ในการตัดสินใจจะทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรดูเจตนาและการกระทำเป็นหลัก และพยายามทำเจตนาและการกระทำให้เป็นกุศลเข้าไว้ ถ้า ๒ อย่างนี้เป็นกุศลแล้ว ผลดีจะเกิดขึ้นเอง

๔.๑.๒ ความเชื่อมั่นในผลของการกระทำ

เราถือคติว่าเราเกิดมาเพื่อทำความดี เพื่อเสียสละ เพื่อไม่ตามใจตัวเอง เพื่อตามศีล ตามธรรม ตามข้อวัตรปฏิบัติ จะได้เป็นคนไม่อ่อนแอ ท้อแท้ ท้อถอย พระพุทธเจ้าท่านให้เรามีความเชื่อมั่นในตัวเอง ท่านให้เราพยายามให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ให้กายให้ใจมันอยู่ด้วยกัน คนเรามันต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเอง เพราะตัวเองได้ทำดีแล้วทำถูกต้องแล้ว ไม่ผิดพลาด เพราะเอาศีลเอาพระวินัยเป็นที่ตั้ง เอาข้อวัตรปฏิบัติกิจวัตรประจำวันเป็นที่ตั้ง ไม่จืด ๆ จ้อง ๆ ลังเลสงสัย เราทำดีแล้วถูกต้องแล้วให้เต็มที่ทำไปเลย ถ้ามันถูกต้องแล้วครูบาอาจารย์ก็ไม่ว่า พระพุทธเจ้าก็ไม่ว่า ท่านยินดีท่านอนุโมทนา ท่านส่งเสริม คนเราถ้าทำความดีมาก ๆ ทำสิ่งที่ถูกต้องมาก ๆ จิตใจมันอาจหาญ จิตใจมันร่าเริง ตั้งใจทำให้ดี ๆ ถ้าเราไม่ตั้งใจ ใจมันไม่มีกำลัง มันไปไม่ได้ ผีก็หายใจเข้าให้สบาย หายใจออกให้สบาย^{๑๙} ให้มีความสุขกับการหายใจเข้าหายใจออก มีความสุขกับการเดิน นอน นั่ง ยืน ทุกอิริยาบถ เราต้องใจสบาย ให้ใจมาอยู่กับกายด้วยกันตลอด สิ่งไหนมันไม่ดีเราไม่ต้องไปคิดมัน ไม่ต้องไปพูดไปทำ มีความสุขมีความสุขกับการปฏิบัติของเราทุกเมื่อ ทุกกาล ทุกเวลา ตั้งแต่เข้าถึงนอนหลับ ตื่นขึ้นก็ทำอีกเพื่อให้มันต่อเนื่อง ให้มันขานิชานาญ

เราถือคติว่าเราเกิดมาเพื่อทำความดี เพื่อเสียสละ เพื่อไม่ตามใจตัวเอง เพื่อตามศีล ตามธรรม ตามข้อวัตรปฏิบัติ จะได้เป็นคนไม่อ่อนแอ ท้อแท้ ท้อถอย “เรื่องเหนื่อยเป็นเรื่องของกาย เรื่องหิวเป็นเรื่องของกาย แต่ใจนี้ไม่เหนื่อยไม่หิวไม่ท้อแท้ท้อถอย”^{๒๐}

ผีเป็นคนฉลาด เมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง กระทบเมื่อไหร่ให้มันเกิดศีล เกิดสมาธิ เกิดปัญญา อินทรีย์ของเรามันจะแก่กล้าได้ เมื่อสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มากระทบ ให้มันมี

^{๑๙} สัมภาษณ์, นายจันทิ ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูริย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายกาว โคตรศรีเมือง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ศีล สมาธิ ปัญญา อินทรีย์ของเรามันจะแก่กล้าได้ ใจของเราอารมณ์ของเรามันไม่ได้เป็นพระอริยะเจ้า เราจะไปเชื่อมั่นไม่ได้^{๒๑}

เวลาเป็นเด็กมันคิดอย่างหนึ่ง เวลาเป็นหนุ่มเป็นสาว กลางคน แก่ เจ็บ มันก็คิดอีกอย่างหนึ่ง เวลาอารมณ์เกิดความพลัดพราก ความชอบใจ มันก็คิดอีกอย่างหนึ่ง เราอย่าไปเชื่อมั่น มันกระทบแล้วก็กระทบไป มันคิดแล้วก็แล้วไป^{๒๒}

เราอย่าไปวุ่นวายกับความคิด เพราะใจคนเรามันก็เหมือนลิง ลิงมันอยู่หนึ่งไม่เป็น มันกระโดดโลดเต้น “ถ้าเราไม่รู้อารมณ์ไม่รู้ใจของเรา เราจะเป็นคนมีปัญหา เป็นคนที่จิตใจไม่แข็งแรง อารมณ์มาทางไหน ก็ไปตามอารมณ์ แล้วแต่อารมณ์มันจะพาไป จิตใจไม่เป็นตัวของตัวเอง”^{๒๓}

เราฝึกไว้ ฝึกหายใจเข้าสบาย ออกสบาย ใจของเราจะได้อยู่กับปัจจุบัน ใจของเราจะได้อยู่กับการทำงาน เราพยายามยืนไว้ ตั้งไว้

เชื่อมั่นว่าการกระทำทุกอย่างที่มีเจตนาเป็นรากฐานไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตาม ล้วนแล้วแต่มีผลต่อชีวิตทั้งสิ้น นั่นคือการเชื่อมั่นต่อผลของการกระทำ คือ เชื่อมั่นในผลแห่งการกระทำ โดยยอมรับว่าการทำดีหรือกุศลธรรมมีผลเป็นความสุข ความเจริญอกงามทั้งผู้กระทำและสังคม การกระทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมย่อมมีผลที่ทำให้ผู้กระทำและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความทุกข์เดือดร้อน เป็นต้น ดังนั้น ถ้าพุทธศาสนิกชนต้องการผลดีคือความสุข สงบ สามารถทำได้โดยการบำเพ็ญความดีในทุก ๆ เรื่อง และไม่ประมาทในการละเว้นความชั่ว และทำจิตให้บริสุทธิ์^{๒๔}

ลักษณะของชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นในผลของการกระทำของตนเอง จะมีพฤติกรรมกล่าวคือ กล้าแสดงออก กล้าพูด กล้าคิด กล้าที่จะลงมือทำ มีความกล้าเสี่ยง ชอบริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ มีความเป็นผู้นำ เป็นต้น

สำหรับการสร้างความเชื่อมั่นในผลการกระทำของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยนั้น ชาวพุทธสร้างความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเองได้ ดังนี้

๑. ต้องรู้จักพึ่งตนเอง การพึ่งพาตนเอง การใช้ความสามารถของตนเองให้มากที่สุด จะทำให้เราสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมากมาย คนที่ขาดการพึ่งพาตนเอง ได้แต่ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น จะทำให้เกิดความอ่อนแอ อีกทั้งเป็นสิ่งที่ทำลายอนาคตของตนเอง

๒. ต้องรู้จักนั่งแถวหน้า ในงานอบรม ในงานสัมมนา ในงานประชุมต่าง ๆ เราจะเห็นได้ว่า คนที่เป็นผู้นำหรือคนที่มีความมั่นใจในตนเองจะเป็นคนนั่งแถวหน้า แต่ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่ขาด

^{๒๑} สัมภาษณ์, นางศิริพร พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์, นางแสง ห้าวหาร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์, พระครูสุทธธรรมสถิต, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์, นายพงษ์ สุระทัต, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความมั่นใจจะรู้สึกมีความปลอดภัยโดยการนั่งแถวหลัง ๆ เพราะการนั่งแถวหน้า มักจะเป็นจุดเด่น เป็นเป้าสายตา^{๒๕} อีกทั้งยังมีโอกาสถูกวิพากษ์วิจารณ์อีกด้วย

๓. ต้องมีความกระตือรือร้น โดยฝึกเคลื่อนไหวร่างกายให้มีความกระฉับกระเฉง เดินให้เร็วกว่าปกติสัก ๒๐-๓๐ เปอร์เซ็นต์ ฝึกเดินยืดออก ยืดไหล่ หน้าเซิด อย่างคนที่มีความมั่นใจในตนเอง ถ้าท่านผู้อ่านลองไปสังเกตดู ในการเดินแต่ละรูปแบบ อารมณ์ของคนเราจะเปลี่ยนไป การเดินเร็วกว่าปกติจะทำให้ท่านมีอารมณ์ที่สดชื่น มีความมั่นใจในตนเอง แต่ตรงกันข้ามหากท่านเดินช้ากว่าปกติ อารมณ์ของท่านก็จะมีความรู้สึกที่ห่อเหี่ยว เฉื่อยชา

๔. ต้องฝึกการพูดต่อหน้าที่ชุมชนและฝึกพูดแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม การฝึกพูดต่อหน้าที่ชุมชนและการฝึกแสดงความคิดเห็น จะทำให้เราเกิดความมั่นใจในตนเอง คนหลายคนมีศักยภาพ มีความสามารถ มีความคิดที่ดีเยี่ยมแหลม แต่ไม่กล้ายืนพูดต่อหน้าที่ชุมชนหรือแสดงความคิดเห็น ฉะนั้นหากท่านต้องการสร้างความมั่นใจในตนเอง^{๒๖} ท่านต้องกล้าที่จะยืนพูดหรือกล้าแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชน เมื่อท่านพูดบ่อย ๆ ท่านก็จะมี ความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น

๕. ต้องฝึกพูดบวกกับตัวเองบ่อย ๆ ว่า “ฉันทำได้” “ฉันสู้ตาย” ไม่ควรพูดกับตัวเองในทางลบ “ฉันทำไม่ได้แน่” “เรื่องนี้ยากเกินไป” “ไม่เอาแล้วไม่สู้แล้ว” การฝึกพูดบวกกับตัวเองบ่อย ๆ จะช่วยให้ท่านเกิดความมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้น และในทางกลับกัน เมื่อท่านพูดลบกับตัวเองบ่อย ๆ ความมั่นใจในตนเองของท่านก็จะลดน้อยลง

๖. ต้องฝึกสบสายตา คนที่มีความมั่นใจในตนเอง เวลาพูดเวลาสนทนากันเขามักจะกล้ามองตาผู้สนทนา แต่บุคคลที่ขาดความมั่นใจในตนเอง มักจะเป็นคนที่หลบสายตาในเวลาที่สนทนากัน การหลบสายตามักจะทำให้ผู้สนทนาตีความหมายไปในทิศทางต่าง ๆ เช่น ผู้หลบสายตาเขากลัวอะไร , เขากำลังปิดบังอำพรางอะไรหรือไม่ , เขากำลังมีความลับอะไรบางอย่างหรือไม่ ฯลฯ

๗. ต้องฝึกมองโลกในแง่ดี ฝึกยิ้มให้กว้าง ฝึกอารมณ์ให้เบิกบานแจ่มใส จะช่วยสร้างกำลังใจของท่านให้ดีขึ้น และทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง การฝึกยิ้มให้กว้างจนเห็นฟันจะดีกว่าการยิ้มแบบปิดปากหรือยิ้มแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ จากการศึกษาและสำรวจ^{๒๗} บุคคลที่ยิ้มกว้างหรือยิ้มแบบเปิดเผยจะทำให้ท่านชนะความกลัวและเกิดความมั่นใจในตนเองขึ้น

ความเชื่อมั่นในผลที่สุกมาจากกรรมหรือผลแห่งการกระทำ เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมที่ดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมที่ชั่ว ศัพท์ว่า วิบาก นี้ ภาษาบาลีแปลว่า สุข หรือ สุขวิเศษ หมายถึงว่า

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวเนาวรัตน์ ธรรมประโยชน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายบุญมา โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสอน พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ต่อเนื่องมาจากเหตุ เป็นส่วนผลหรือ ผล ที่เราเรียกว่า ผลไม้^{๒๘} เพราะเป็นส่วนที่ผลิติดอกมา วิชาภ หรือผลหมายถึงความอย่างเดียวกัน แต่ชาวพุทธอีกอย่างหนึ่งก็มี คือ วิชาภหมายถึงถึงลำบาก ลำบากยาก เชื้ออย่างไร เราก็เรียกว่าวิชาภ นี่ผิดเรื่องผิดราว แต่ก็นิยมใช้กันไป ในที่นี้วิชาภ หมายถึง ผลที่สุกมาจากกรรม วิชาภสัทธา เชื่อผลที่สุกมาจากกรรม ว่าผลที่ดีมาจากกรรมที่ดี ผลที่ชั่วมาจากกรรมที่ชั่ว นี่อีกอย่างหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเอง ไม่ใช่เป็นเพียงคุณสมบัติที่นักพูดทุกคนจำเป็นต้องมีเท่านั้น แต่ยังเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในเกือบทุกเรื่องของการดำรงชีวิต คนส่วนใหญ่ไม่กล้าเสี่ยงที่จะให้ความสนับสนุนโครงการ หรืองานที่นำโดยคนที่ละล้าละลัง ชุ่มช้ำ หรือจะทำอะไรก็ออกตัวขอโทษขอโพยจนเผื่อ ในทางตรงกันข้าม^{๒๙} ชาวพุทธทั้งหลายคงเคยรู้สึกชื่นชมผู้ที่สามารถอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน มีบุคลิกภาพสง่างามน่าเชื่อถือ ตอบคำถามได้อย่างมั่นใจ และกล้าที่จะยอมรับในสิ่งที่ตนไม่รู้ ผู้ที่มีความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเองจะเป็นผู้ที่สร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ฟัง เพื่อน เจ้านาย หรือลูกค้า การที่สามารถเรียกความเชื่อมั่นจากผู้เกี่ยวข้องได้นี้ นับเป็นหัวใจสำคัญต่อการกระทำทำให้สำเร็จ เมื่อความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเองเป็นสิ่งที่มีความค่าเช่นนี้ ประชาชนชาวพุทธทั้งหลายจึงมุ่งหวังที่จะสร้างความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเองให้เกิดขึ้นแก่ตัวเอง แต่ในทางปฏิบัติ คนที่ไม่มีความเชื่อมั่นในผลการกระทำของตนเองก็คงรู้สึกอับจน ไม่รู้ว่าจะสร้างความเชื่อมั่นในผลการกระทำขึ้นมาได้อย่างไร

สรุปได้ว่า การสร้างความเชื่อมั่นในผลการกระทำให้เกิดขึ้นกับตนเอง เป็นเรื่องที่เรียนรู้และสร้างให้เกิดขึ้นได้ และที่สำคัญ การสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นไม่ว่าจะแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น แม้จะยากแต่ก็คุ้มค่าต่อความพยายาม ชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความศรัทธาเชื่อมั่นในองค์หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นเป็นอย่างยิ่ง จึงมีความเชื่อในวิชาภสัทธา เชื่อมั่นในผลของการกระทำของตนเอง เมื่อทำดีย่อมได้ดี เมื่อทำชั่วก็ไต่ชั่ว

๔.๑.๓ ความเชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำ

ศรัทธา ความเชื่อมั่นรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย ที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำของตนเอง ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ความเชื่อมั่น การซาบซึ้ง ความมั่นใจเหตุเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ โดยมีเหตุผลว่า จุดหมายหรือเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้านั้นเป็นไปได้จริง และมีคุณค่าควรที่จะไปให้ถึง ศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ปัญญาหรือความรู้ ซึ่งตรงกันข้าม

^{๒๘} สัมภาษณ์, นางสาววิลาสินี กาหลง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์, นายไหม ดริรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

กับศรัทธาที่เป็นแบบ มอบตัว มอบความไว้วางใจให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง^{๓๐} โดยไม่คิดหาเหตุผล ศรัทธาที่ถูกต้องเป็นสื่อนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำ แบ่งออกเป็น ๓ ประการ

๑. เชื่อมั่นในความดีงามของมนุษย์ หมายถึง เชื่อว่าความดีงามนั้นมนุษย์สามารถสร้างขึ้นเองได้ ด้วยความพากเพียร ไม่ใช่จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒. เชื่อมั่นในกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ หมายถึง เชื่อมั่นว่าไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆโดยไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิด เมื่อมีการกระทำใด ๆ ลงไปย่อมมีผลของการกระทำนั้น ๆ

๓. เชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำนั้น ข้อนี้สืบเนื่องมาจากข้อ ๑ และ ๒ จะทำให้คนมีความละเอียดรอบคอบ ในการรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำของตนเอง เพราะเมื่อทำอะไรลงไปแล้วต้องได้รับผลของการกระทำนั้นไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ชาวพุทธเชื่อว่าสัตว์ทุกชนิดรวมทั้งมนุษย์เราทุกคนที่แตกต่างกันนั้น เป็นเพราะเกิดจากการสั่งสมการกระทำที่ไม่เหมือนกัน กรรมหรือการกระทำจะเป็นตัวจำแนกความดี เลว ประณีต ของชีวิต สัตว์ให้แตกต่างกัน กรรมที่กระทำและสั่งสมจะเป็นตัวกำหนด บุคลิก ลักษณะ อัจฉริยะ พฤติกรรมสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้แตกต่างกันไป คุณภาพชีวิต ความสุข ความทุกข์ ของแต่ละคนล้วนแล้วแต่อยู่ที่การกระทำทั้งสิ้น ดังนั้น มนุษย์ควรรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมด้วยการกระทำกรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว^{๓๑}

บรรดาผู้กดขี่ที่หลงผิด หลอกลวง และส่งเสริมให้ผู้อื่นทำชั่ว นอกจากจะต้องรับผิดชอบต่อและชดใช้การกระทำของตนเองแล้ว ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำบาปของผู้ที่ตัวเองส่งเสริมด้วย ที่จริงแล้วมนุษย์ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง แต่ถ้าหากมนุษย์เป็นต้นเหตุหรือสาเหตุให้ผู้อื่นทำดีหรือทำชั่ว ด้วยความที่ตัวเองเป็นสาเหตุหรือต้นเหตุนี้เอง มนุษย์จึงมีส่วนในความดีความชั่วของผู้อื่นด้วย คนที่เป็นสาเหตุให้ผู้อื่นทำกรรมใด ๆ ก็แล้วแต่คือหุ้นส่วนของการกระทำนั้น ๆ ด้วย ผลก็คือเขาคือผู้กระทำความกรรมเหล่านั้นด้วย เพราะมีส่วนทำให้เกิดขึ้น ใครที่เป็นต้นเหตุในการให้ผู้อื่นกระทำดี เขาก็จะได้รับผลรางวัลแห่งความดีอันนั้นอย่างสมบูรณ์^{๓๒} โดยไม่ขาดตกบกพร่องเช่นเดียวกับผู้กระทำ และใครที่เป็นต้นเหตุให้ผู้อื่นทำชั่วมักต้องรับผิดชอบต่อผลกรรมนั้นโดยไม่ขาดตกบกพร่องเช่นกัน

มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ก็มีสสกตา ความที่สัตว์ที่กรรมเป็นของ ๆ ตนรวมกันเข้าเป็นกัมมัสสกตาสัตถา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายความว่า ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมลง ที่คนเมื่อคนทำเหตุคือกรรมดี ก็ผลิตผลดีกรรมและผลที่ดีก็รวมลงอยู่ที่บุคคล เมื่อบุคคลทำกรรมที่

^{๓๐} สัมภาษณ์, นายเบญจวรรณ ไชยวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์, นายกิตติศักดิ์ เพ็งโสภา, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์, นายพรเทพ อัคระบุตร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ชั่ว ผลัดผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่วก็รวมลงที่บุคคล จึงเรียกว่า กัมมัตสกตา ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ชื่อว่า กัมมัตสกตาสัทธา อีกอย่างหนึ่ง^{๓๓}

ความรับผิดชอบ อันเป็นลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่ จดจ่อตั้งใจ มุ่งมั่น ต่อหน้าที่การงาน การศึกษาเล่าเรียน และการเป็นอยู่ของตนเอง และ ผู้อยู่ในความดูแล ตลอดจน สังคม อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายในเวลาที่กำหนด ยอมรับผล การกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นเป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้^{๓๔}

เมื่อบุคคลมีสัทธาความเชื่อมั่นต่อความรับผิดชอบ ในการกระทำและผลของการกระทำอยู่ใน สันดาน ก็จะมีกรรมชั่วต่าง ๆ ด้วย ภาย วาจา ใจ ให้เจริญมาก กุศลวิบาก คือ ผลอันดีก็จะเกิดมี แก่ผู้นั้นมิได้ขาดสาย ทั้งเป็นเหตุให้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ จิตหรือขันติ และ จาคะ ก็จะได้ประสบสุขยิ่ง ๆ ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า^{๓๕}

การฝึกรับรู้ผลกระทบเป็นการฝึกใคร่ครวญล่วงหน้า ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อเนื่องจาก การกระทำใด ๆ นั้นเอง เป็นทั้งความฉลาดคิดและความเฉลียวใจอย่างรอบด้าน เป็นการฝึกคิดอย่าง เป็นระบบเพื่อจะป้องกันปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การทิ้งก้นบุหรี่ที่ยังมีไฟอยู่ นั้นอาจส่งผลให้ เกิดไฟไหม้ป่า และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในผืนป่า ส่งผลกระทบต่อไปอีกถึงมลภาวะทางอากาศ ที่เกิดจากการเผาไหม้ ส่งผลกระทบต่อไปถึงสุขภาพของมนุษย์เกี่ยวกับโรคทางเดินหายใจ และยัง ส่งผลกระทบต่อไปถึงการเพิ่มรายจ่ายจากการเจ็บป่วย^{๓๖}

มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อการกระทำ และผลของการกระทำของตนเอง เพราะมนุษย์มีเจตจำนงเสรี หรือมีอิสระในการเลือกตัดสินใจที่จะกระทำการสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง แม้ว่าจะมีบางครั้งหรือหลายครั้ง ที่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะทุกครั้งไปเราอาจจะสังเกตเห็นว่าบางครั้งหรือหลาย ครั้งที่ไม่มီးอะไรมาบังคับหรือกำหนดการกระทำของเรา^{๓๗}

ความรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำของมนุษย์ สามารถจำแนกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งปรากฏในระดับกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติที่มีอยู่ตามธรรมดาเรียกว่า “สัจธรรม” และอีกส่วนนั้นเป็นกฎที่มนุษย์สมมติขึ้นซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันทางสังคมเรียกว่า “ศีลธรรม” โดยที่กฎ ๒ กฎนี้ซ้อนกันอยู่กล่าวคือกฎธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้ และกฎที่เกิดจาก

^{๓๓} สัมภาษณ์, นางสาวธารินี มิ่งวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์, พระครูอิสสรธรรมานันท์, เจ้าอาวาสในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์, นายแห่ง ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์, นายพงษ์ สุระทัต, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ข้อตกลงกันระหว่างมนุษย์ นับเป็นกฎสมมติจากการค้นพบสังขธรรมของพระพุทธเจ้านำไปสู่การสร้างกรอบของความประพฤติเรียกว่า วินัยซึ่งเป็นกติกาของสังคม สำหรับใช้ประกอบการตัดสินใจการกระทำของมนุษย์คำถามสำคัญคือว่า ทำไมต้องตัดสินใจการกระทำของมนุษย์ ? คำตอบ คือ เพราะว่าการกระทำของมนุษย์มีสิ่งที่พ่วงติดมาด้วย คือ ค่าของการกระทำด้วยการประเมินค่าของการกระทำของมนุษย์ว่าอะไรคือสิ่งที่มนุษย์ควรทำ อะไรคือสิ่งที่มนุษย์ไม่ควรกระทำ การกระทำอย่างไรควรเรียกว่าเป็นการกระทำที่ดี การกระทำอย่างไรควรเรียกว่า ไม่ดี และการกระทำในลักษณะใดที่ควรจัดเป็นการกระทำที่มนุษย์ควรรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองซึ่งเรียกว่า “ความรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำ” ^{๓๘}

ความดีที่แท้จริงนั้น คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นและไม่เบียดเบียนแม้แต่ตนเองด้วย และความดี ก็คือจุดสูงสุดของคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์ หากมนุษย์ไม่กระทำความดี ก็เสมือนหนึ่งว่าผู้นั้นไม่ได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่สมศักดิ์ศรีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ปล่อยจิตใจให้หลงสู่ระดับเบื้องต่ำ ถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหา มนุษย์ที่ดีจึงควรรู้จักความพอ พอในทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตและดำรงไว้ซึ่งทางสายกลางตามคำสอนของพระศาสดา มนุษย์ต้องรู้จักใช้ปัญญาในการคิดและพิจารณาถึงผลแห่งการกระทำ หากสิ่งใดที่ดี พึงทำต่อไปให้เกิดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ แต่หากสิ่งใดที่เห็นว่าจะเป็นผลร้าย ควรระงับพฤติกรรมดังกล่าวด้วยเห็นว่ามันไม่ก่อให้เกิดความดีงามใดๆขึ้นมา จรรโลงโลกใบนี้ มนุษย์ที่ดีพึงรู้จักคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ ว่าควรยึดถือในสิ่งซึ่งเป็นความต้องการที่แท้จริงของชีวิต อันเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดและควรค่าแก่การแสวงหาของชีวิต ^{๓๙}

ความดีไม่เคยให้ผลร้ายแก่ใคร ตรงกันข้าม จะยิ่งส่งเสริมให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งกายและใจมากขึ้น ก่อให้เกิดความสบายใจ กลายเป็นผู้มีเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นกุศลผลบุญที่จะติดตัวผู้นั้นไปตลอดทั้งในภพนี้และภพต่อไป อีกทั้งความดีที่สร้างขึ้นจะทำให้โลกใบนี้เต็มไปด้วยความสุข และทุกคนจะอยู่ร่วมกันบนโลกใบนี้ได้อย่างสันติสุขตลอดไป เคล็ดลับของการเป็นมนุษย์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีสติสัมปชัญญะ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือชั้นเยี่ยมในการดำรงชีวิต สติทำให้มนุษย์มีปัญญาในการคิดแก้ปัญหาต่างๆได้เป็นอย่างดี สติมีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน และช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจในตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสังคม อีกทั้งมนุษย์จะได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตต่อไป อันจะส่งผลให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนได้ยึดถือไว้ ^{๔๐}

^{๓๘} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูริย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์, นายพุดชัย โสริสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๐} สัมภาษณ์, นายไมตรี นันทพันธ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นในหนทางแห่งการเป็นมนุษย์ที่ดี ที่มีต่อความรับผิดชอบการกระทำ และผลของการกระทำของตนเอง คือ การทำความดี การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนสังคมและประเทศชาติ มนุษย์ทุกคนย่อมปรารถนาให้สังคมที่ตนอาศัยอยู่มีแต่ความสุข ความเจริญ แต่หากทุกคนมีแต่ความหวัง ปราศจากการกระทำ ผลลัพธ์ย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน หากสมาชิกในสังคมปราศจากความขัดแย้งต่อหลักการที่สังคมถือปฏิบัติร่วมกัน และสมาชิกต่างก็เห็นพ้องต้องกันในหลักการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมทำให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม สังคมมีความสงบสุข เพราะเมื่อทุกคนในสังคมยึดถือหลักการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบแล้ว สังคมย่อมพบพาคความสงบสุขด้วย

๔.๑.๔ ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์

มนุษย์มีความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริง คุณสมบัติที่ประเสริฐของชาวพุทธในเขตอำเภอโขงพิสัย ที่มีศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น คือการเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองจนสามารถเอาชนะปัญหาและความทุกข์ทั้งมวลด้วยกำลังแห่งสติปัญญา ความเพียรในการฝึกฝนตนเองอย่างถูกต้องนั่นเอง เพราะทางพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์มีคุณลักษณะสำคัญในการพัฒนาตนเอง ให้สามารถเอาชนะปัญหาและความทุกข์ของตนได้ ดังนั้น ศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นจึงเป็นยอดของกัลยาณมิตรที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ และยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ดีที่สุด^{๔๑} เพราะเมื่อเราเชื่อมั่นในองค์หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นและพระคุณต่าง ๆ ของพระองค์แล้ว ก็จะทำให้เกิดศรัทธาในแนวทางที่ถูกต้องที่จะทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองอย่างถูกวิธี โดยยึดถือคำสอนหรือพระธรรมที่ประเสริฐเหล่านี้^{๔๒}

ในฐานะเป็นมรรควิธีแห่งการดับทุกข์ของมนุษย์ที่ยอดเยี่ยมที่สุด และใครก็ตามที่ดำเนินตามหลักการแห่งการฝึกฝนพัฒนาตนเอง โดยหลักดังกล่าวแล้วแต่เป็นบุคคลที่ควรค่าแก่การเคารพนับถือ เป็นแบบอย่างและเป็นกัลยาณมิตรที่ควรแก่การเสวนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การมีตถาคตโพธิสัทธา ก็ทำให้ได้ยึดเอาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งในการดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุปก็คือว่า พระพุทธเจ้าเป็นยอดแห่งมนุษย์ที่ประเสริฐในการฝึกฝนและพัฒนาตน พระธรรมของท่านล้วนแล้ว แต่เป็นหลักการที่จำเป็นและสำคัญแก่มนุษย์ในการดำเนินตามเพื่อดับทุกข์ และพระสงฆ์ก็คือสังคมหรือชุมชนแห่งกัลยาณมิตร ที่สามารถดำเนินตามแนวทางดังกล่าวและสืบทอดวิถีทางแห่งสัมมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นมรดกที่สำคัญของมนุษย์นั่นเอง^{๔๓}

^{๔๑} สัมภาษณ์, พระครูสุทธธรรมสถิต, รองเจ้าคณะอำเภอโขงพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์, นางแสง หัวหาร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์, นางจรัญ เจริญสุข, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ เป็นหลักการสำคัญที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ ดังนี้ คือ

๑. เป็นหลักประกันเสรีภาพของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถมีเสรีภาพและบรรลุถึงที่สุดแห่งทุกข์หรือปัญหาด้วยการพัฒนาการกระทำ หลักกรรมจึงเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้มนุษย์บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการและเป็นทั้งมรรควิธีที่มนุษย์จะพึงใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิต

๒. หลักกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์พึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องอ่อนวอนบวงสรวงต่ออำนาจลึกลับปาฏิหาริย์ใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งทำให้มนุษย์มีการพัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสามารถเอาชนะปัญหาต่างๆ ของชีวิตด้วยตนเอง

๓. หลักกรรมเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อชีวิตของตน และสังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาพฤติกรรมการกระทำทางกาย วาจา และใจ ให้มีความถูกต้องและเป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์ชีวิตของตนและสังคม โดยไม่เบียดเบียนและทำลายซึ่งกันและกัน อันเป็นประโยชน์อย่างสูงในการพัฒนาชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. หลักกรรมเป็นหลักปฏิบัติ ที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งขึ้นในระดับต่างๆ จากผู้มีศักยภาพน้อยไปจนถึงเป็นผู้มีศักยภาพสูง กรรมนั้นเป็นทั้งเครื่องมือยกระดับคุณภาพชีวิตจากระดับปุถุชนผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรม ไปจนถึงอริยชน ผู้สามารถตัดบ่วงแห่งกรรมคือถอนอำนาจแห่งอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งทำให้ไม่ตกอยู่ในสภาพแห่งความยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป ดังหลักการที่ว่า กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว “กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำและขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำและไม่ขาว” ซึ่งหมายถึงการกระทำที่มีความบริสุทธิ์ตามหลักอริยมรรคโดยมีเจตจำนงเพื่อนำไปสู่การถอดถอนอวิชชา ตัณหาและอุปาทาน นำไปสู่ความหลุดพ้นจากวังวนแห่งความทุกข์หรือกรรมที่นำไปสู่ที่สุดแห่งกรรม หรือกล่าวว่าการกรรมเหนือกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่ทำให้เราเป็นอิสระจากกิเลสทั้งปวง

ชาวพุทธในเขตอำเภอไชยพิสัย ที่มีความศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญธรรมเจ้าแสนสามหมื่น เชื่อมั่นพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต นี้ท่านแยกออกไปเป็น ๔ แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ารวมกันได้ คือ เมื่อเชื่อมั่นพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต ก็ต้องเชื่อมั่นคำสั่งสอนของพระตถาคต คำสั่งสอนของพระตถาคตก็แสดงกรรมแสดงวิบาก คือ ผล และแสดงว่าทั้งกรรมทั้งวิบากก็รวมลงที่บุคคล ความหยั่งรู้เหตุผล^{๔๔} ปัญญาที่ถูกต้องในกระบวนการพัฒนามีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. ความรู้จักเหตุแห่งความเสื่อมและโทษของความเสื่อม (อปายโกศล)
๒. ความรู้จักเหตุแห่งความเจริญและประโยชน์ของความเจริญ (อายุโกศล)

^{๔๔} สัมภาษณ์, นายพงษ์ สุระทัต, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูริย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๓. ความรู้จักวิถีการละเหตุแห่งความเสื่อม และวิถีการสร้างเหตุแห่งความเจริญ (อุปาย โภคผล)

จากการที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องดังกล่าวข้างต้น พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล หรือเป็นศาสนาแห่งปัญญา ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ใช้สติปัญญาความคิดเห็นของตนพิจารณาอย่างเต็มที่ก่อนแล้วจึงค่อยเชื่อ^{๔๖}

เพราะฉะนั้น เชื่อกรรม เชื่อวิบาก เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนก็รวมอยู่ในதாகต โภธิสัทธาเชื่อพระปัญญาตรัสรู้และพระตถาคตนั่นเอง และความเชื่อนั้นท่านก็แยกออกเป็นชนิดแล้วแต่เหตุ เชื่อตามคำเขาบอกเล่า ได้ฟังเกิดความรู้ขึ้น ความรู้นั้นเรียกว่า สุตตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดแต่การฟัง ความเชื่อที่เกิดเพราะปัญญาที่สำเร็จมาแต่การฟัง ไม่ได้พิจารณาสอบสวนเลือกฟันให้แน่นอน ท่านจัดว่าเป็น อธิโมกข์ คือน้อมใจเชื่อไปตาม เช่นเขาบอกว่ากาขาวมีที่นั่นก็เชื่อ หรือเขาบอกว่านกยางดำก็เชื่อเช่นนี้ไม่เป็นสัทธาแท้ แต่เชื่อ ตามศัพท์ก็ว่า สัทธา สัทธาเช่นนี้ท่านเรียนว่า อธิโมกข์ คือน้อมใจเชื่อไป น้อย่างหนึ่ง^{๔๗}

พิจารณาด้วยตัวเอง จับเหตุจับผลมาพิจารณาจนเห็นจริงเกิดความรู้ขึ้น ความรู้นั้นเรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาที่สำเร็จด้วยความคิด ความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากจินตามยปัญญา เป็นสัทธาความเชื่อแต่ว่าไม่แน่ ไม่นั่นคง เพราะบางครั้งคิดพิจารณาสอบสวน เห็นอย่างหนึ่งก็เชื่อไปอย่างหนึ่ง ต่อมาพิจารณาสอบสวนเห็นเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็เชื่อไปอีกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น สัทธาความเชื่อมั่นเช่นนี้ จึงเป็น จลสัทธา ความเชื่อที่หวั่นไหวได้

๔.๒ ความศรัทธาที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา

ปุถุชนเราตั้งแต่เกิดมา ย่อมมีความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องที่ก่อความใคร่ (กาม) เป็นสมบัติขั้นที่ ๑ แล้วยึดมั่นถือมั่นในความคิดความเชื่อของตัวเอง (ทิฏฐิ) เป็นสมบัติขั้นที่ ๒ ส่วนสมบัติขั้นที่ ๓ ก็คือ “ความมกมาย” (สิลัพพตปรามาส) ผู้ใดมีแต่ชอบหัวสมบัติขั้นใหญ่ ๆ เหล่านี้อยู่ ย่อมไม่สามารถละจากความเป็นปุถุชน เพื่อไปสู่ความเป็นอารยชนหรือพระอรียเจ้าได้^{๔๘}

ความเชื่อของประชาชนชาวอำเภอโซ่พิสัย ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้^{๔๙} ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับ

^{๔๖} สัมภาษณ์, นางสาววิลาสินี กาหลง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๘} สัมภาษณ์, นายกิตติศักดิ์ เฟื่องโสภา, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์, นายพุดชัย ไสริสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

บริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน

ความเชื่อของประชาชนชาวอำเภอโขงพิสัย มีอะไรบ้าง ที่ปรากฏอยู่ในสังคม ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในเขตอำเภอโขงพิสัย จังหวัดบึงกาฬ สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับวิทยาคม

เวทมนต์คาถา เป็นคำที่มีความหมายสำคัญที่สุด ซึ่งเวทมนต์คาถานี้ได้รับการถ่ายทอดสืบๆ กันมา โดยใช้เพื่อให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ โดยผู้ใช้ไม่รู้จักความหมายของเวทมนต์คาถานั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามอาจทราบเลา ๆ ว่า เป็นเมตตามหานิยม อยู่ยงคงกระพัน แคล้วคลาด แค่มือเอามาแปลในทางไวยากรณ์บาลีอาจไม่ถูกต้องตามหลัก เป็นแต่มีความเชื่อเป็นที่ตั้ง จึงก่อให้เกิดพลังศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวขึ้นมาได้ แบ่งมนตร์คาถา เป็น ๓ จำพวก คือ

๑. มนต์ที่ใช้กันในภาคกลาง เนื่่อมนต์เหล่านี้ต่อเนื่องจากมนต์ในศาสนาพราหมณ์ เพราะมีการอ้างถึงพระเป็นเจ้าในลัทธิพราหมณ์ มีพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม

๒. มนต์ที่ใช้ในภาคเหนือ มนต์ทำนองนี้มักจะสืบมาจากพม่า อันต่อเนื่องมาจากทิเบตอีกทอดหนึ่ง เพราะทิเบตนับถือภูตผีปีศาจ เนื่่อมนต์จึงอ้างอิงภูตผีปีศาจ

๓. มนต์ที่ใช้กันในภาคอีสาน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มนต์ที่ใช้กันนี้แปลกกว่ามนต์ที่ใช้กันทั้งสองภาค เพราะเนื่่อมนต์หนักไปในแง่ จิตวิทยามาก เพราะกล่าวอ้างถึงกำลังในตัวเอง หลักสำคัญของมนต์ในคาถานั้นดำเนินการตามหลักจิตวิทยาโดยให้ความสำคัญตัวเอง ทำให้เกิดอานุภาพของตัวว่าสามารถให้เป็นอย่างโน้นอย่างนี้เท่ากับการปลุกก่อให้เกิดกำลังใจ

โดยมนต์สำคัญที่ใช้ในไสยศาสตร์ไม่เพียงแต่ศาสนาพราหมณ์ ยังมีมนต์คาถาต่างๆที่ใช้ในพระพุทธศาสนา นับถือว่าเป็น พุทธมนต์ อันได้แก่การเอาพระปริตรมาใช้สวดมนต์คุ้มครองอันตรายเพื่อความเป็นสิริมงคลทุกๆบท ล้วนแต่มีตำนานประกอบไว้ทั้งนั้น เป็นคตินิยมของคนโบราณเมื่อจะทำการเผยแพร่หลักวิชาการใดๆมักจะผูกเรื่องทำนองนิยายแล้วเอาหลักวิชาเข้าไป^{๕๐}

เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ^{๕๑}

๑) ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความ ถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น คาถาอาคมนำไปบริกรรม เสกเป่าหรือ

^{๕๐} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๑} ชัยมงคล อุดมทรัพย์, คัมภีร์ไสยศาสตร์ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ไสยการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒๕-๔๒๖.

สวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่

๒) ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิ่ง แทง ฟันไม่เข้า ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ

มนต์ ความขลังที่เกิดจากการฝังความเชื่อมั่นไว้ในใจ และสามารถบันดาลสิ่งที่ต้องการได้ ขึ้นทั่วไปเรียกว่า “มนตร์” เช่น มนต์จี้แมงป่อง มนต์คงกระพันชาตรี เป็นต้น^{๕๒} สูงขึ้นมาหน่อยเรียกว่า “วิชา” เช่น วิชาล่องหนหายตัว วิชาแปลงเพศ ฯลฯ สูงขึ้นมาที่สุดเรียกว่า “อิทธิฤทธิ์” พระอรหันต์ชั้นสูงระดับอัครสาวกจึงแสดงได้ ชั้นสูงสุด เรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์” เช่น การแสดงปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์ เป็นต้น เป็นสุดยอดแห่งฤทธิ์^{๕๓} พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวแสดงได้ มนต์มีทั้งดีและไม่ดี เรียกว่า “พุทธมนตร์หรือมนตร์ขาว” มนต์ไม่ดี เรียกว่า “มนตร์ดำ”

มนตร์นี้มีทั้งในระดับชาวบ้านธรรมดา คนปานกลาง และคนชั้นสูง และใช้ในทุกศาสนา ศาสนาพุทธเช่น สวดมนตร์เจ็ดตำนาน สวดมนตร์สิบสองตำนาน สวดมนตร์ฉบับหลวง ฯลฯ พระพุทธเจ้าก็ประทานมนตร์กันผี มนต์กันงู มนต์บรรเทาความเจ็บป่วยใช้ด้วย

๔.๒.๒ ความเชื่อมั่นเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จาก พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระเครื่อง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ อาจกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อต่อหลวงพ่ พระเจ้าแสนสามหมื่นว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพของประชาชนเป็นอย่างดี

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความเชื่อศรัทธาในอำนาจของพระเจ้าแสนสามหมื่นว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ แม้จะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร แต่ทุกคนเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความสามารถให้คุณและให้โทษ ให้เป็นและให้ตายแก่มนุษย์ทุกคนได้ โดยไม่มีใครสามารถหยุดยั้งพลังอำนาจและคำสั่งที่เด็ดขาดนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่มียศตำแหน่ง หรือเทพเจ้าต่างๆที่มนุษย์ตั้งขึ้นมาตามความเชื่อของบรรพบุรุษ หรือเทพในนิยายปรัมปราที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงความมหัศจรรย์ในอิทธิฤทธิ์ อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มนุษย์และเทพเจ้าจอมปลอมเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะมีพลัง^{๕๔} อำนาจเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่นี้ได้

^{๕๒} สัมภาษณ์, นายพรเทพ อัครบุตร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์, นายกิตติศักดิ์ เฟื่องโสภากา, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นางสาวธารินี มิ่งวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตอยู่ของคนไทย เพราะคนไทยแต่โบราณมา จะมีการเข้าวัด หรือมีเทศกาลอะไร ก็จะไปเข้าวัด ทำบุญ และเชื่อเรื่อง ผีสาว นางไม้ เทวดา มีการบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ตามต้นไม้ที่มีอายุยืนยาว มีการสร้างศาลพระภูมิหน้าบ้าน เพื่อให้ผีบ้านผีเรือน ช่วยปกป้องรักษาบ้าน และยังมีเชื่อเรื่อง ผีในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้คนรู้สึกกลัวไปต่าง ๆ นา ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว อาจจะเป็นที่จิตเราเองก็ได้ ที่นึกไปเอง จินตนาการไปเองในเรื่องเหล่านี้ แต่จะมีคนบางจำพวกที่ หลงมกมายเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องไสยศาสตร์ ดูได้อย่างในปัจจุบันที่มีผู้คนจำนวนหนึ่งเสียเงิน ทองมากมายให้กับหมอดู เพื่อที่จะทำนายอนาคตตัวเอง ว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร มีงานการ เงินทอง เนื้อคู่ เป็นอย่างไร หรือ ในเรื่องไสยศาสตร์ การทำเสน่ห์ ให้ผัวรัก ผัวหลง จนบางครั้งคนที่ไม่ไปทำอาถรรพ์พากัย เข้ามาสู่ตัวเอง กว่าจะรู้ก็สายเกินไปแล้ว ในความเป็นจริงแล้วความเชื่อเหล่านี้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ผิด^{๕๕} แต่ควรที่จะพิจารณาถึงสิ่งที่เรากำลังกระทำอยู่ มองให้ลึกถึงความเป็นจริง ว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปอย่างระมัดระวังก็จริงอยู่ แต่ควรตั้งอยู่บนรากฐานของสิ่งที่ถูกต้อง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งทางใจต่อพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดี เมื่อไปกราบไหว้ขอพร ส่วนมากจากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนก็จะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าได้สมประสงค์ตามที่ขอพรไป

๔.๒.๓ ความเชื่อมั่นเรื่องผีสาวเทวดา

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเชื่อต่อสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษก็ได้ สิ่งเหล่านี้ ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

ผีไม่ได้ หมายความว่าถึง คนที่ตายไปแล้ว แต่หมายถึงผู้ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์อำนาจอาจบันดาลอะไรให้ผิดไปจากปกติได้ ผีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ผีที่ดี ที่ให้คุณไม่ให้ร้ายต่อใคร เว้นเสียแต่คนจะไปทำให้โกรธ ผีประเภทนี้ ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รุกขเทวดา เป็นต้น ส่วนอีกประเภท คือ ผีร้ายคอยให้ร้ายและซ้ำเติมมนุษย์อยู่เสมอ^{๕๖} เช่น ผีปีศาจต่าง ๆ

ในสมัยโบราณคนเราอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การประกอบอาชีพก็อาศัยธรรมชาติขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ซึ่งต้องประสบกับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอยู่เสมอๆ เช่น น้ำท่วม ลมพายุ ฝนแล้ง ฯลฯ ทำให้เกิดความเชื่อว่าเป็นธรรมชาติเหล่านี้มีผีหรือเทวดาประจำอยู่และสามารถดลบันดาลสิ่งดีและสิ่งร้ายให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้นในชีวิตประจำวันของคนในสมัยโบราณ จะต้องมีการปฏิบัติหรือ

^{๕๕} สัมภาษณ์, พระครูกัลยาณวัตร, เจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นายไหม ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

การเช่นสรวงผีसाงเทวดาเสมอ เช่น ในบางท้องถิ่นที่เป็นช่องทางป่า หรือเป็นชะง่อนผา หรือค้ำน้ำใหญ่เจียบส้งัด หรือตามใต้ต้นไม้ใหญ่ๆ เช่น ต้นไทร ต้นโพธิ์ ต้นตะเคียน ต้นกร่าง ฯลฯ มักจะมีคนสร้างศาลไว้เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของเทวดาหรือผีที่รักษาที่เหล่านั้นด้วย เพื่อผู้คนสัญจรไปมากราบไหว้บูชาเพื่อสวัสดิภาพในการเดินทางและความมีสิริมงคลแก่ตนเอง บรรดาผีหรือเทวดาที่สถิตอยู่ตามศาลเหล่านี้ ถ้าหากมีผู้ใดไม่เคารพยำเกรงจะดลบันดาลให้ได้รับอันตรายต่าง ๆ ได้^{๕๗}

นอกจากนี้ ยังมีผีหรือเทวดาที่อยู่ประจำรักษาหมู่บ้าน หรือรักษาบ้านที่เราเรียกว่าพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งคนจะต้องจัดตั้งศาลไว้ให้ตามปากทางเข้าหมู่บ้าน หรือยกเป็นศาลตั้งไว้ในบริเวณบ้าน เมื่อมีงานอะไรก็เช่นไหว้เพื่อให้งานที่จะทำบรรลุเป้าหมายอย่างราบรื่นสะดวกไม่มีอุปสรรค

นอกจากผีประจำหมู่บ้านแล้ว เมืองต่างๆ ยังมีผีหรือเทวดาประจำรักษาเมืองด้วย เมืองที่สำคัญๆ มักจะสร้างศาลหลักเมืองให้เป็นที่สถิตของเทวดารักษาเมืองเหล่านี้ ยิ่งกว่านั้นในการที่เมืองสำคัญๆ หรือประเพณีสำคัญๆ ก็ต้องมีการเช่นสรวงหรือบวงสรวง^{๕๘}

ที่จริงในชีวิตประจำวันของคนไทยมีการเกี่ยวข้องกับผีसाงเทวดามาตั้งแต่แรกเกิด คือ ในประเพณีการเกิด ถือกันว่าในระหว่างที่สตรีตั้งครรภ์นั้นจะต้องเสี่ยงอันตรายต่างๆ ทำให้ใจคอไม่สบายขวัญไม่ดี ต้องหาของป้องกัน เช่น แขนงตะกรุด พิสมร เป็นต้น เมื่อคลอดแล้วบนเรือนต้องมีผ้ายันต์สายสิญจน์ ใบหนาดเสียบไว้ ส่วนใต้ถุนเรือนจะต้องนำหนามพุทรา หนามมะขามเทศหรือหนามไผ่มาเสไว้ เพื่อป้องกันผีมารบกวน ก่อนที่สตรีคลอดลูกจะเข้าอยู่ไฟ ต้องเช่นไหว้แม่ก้อนเส้าเตาไฟซึ่งถือว่าเป็นเทวดารักษาเตาไฟเสียก่อน^{๕๙}

ยังมีผีसाงเทวดาอีกอย่างหนึ่งที่คนนิยมนับถือกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ คือ “พระภูมิเจ้าที่” ซึ่งจะสังเกตเห็นว่าบ้านแทบทุกบ้านจะต้องมี “ศาลพระภูมิ” ประจำเพื่อรักษาและคุ้มครองปกป้องภัยอันตรายต่างๆ แก่คนในบ้าน พระภูมิคนโดยทั่วๆ ไปจะเรียกชื่อว่า ชัยมงคล ตัวพระภูมิทำด้วยไม้หรือที่เรียกกันว่า “เจว็ด” ตั้งอยู่ภายในศาล ต่อมาความนิยมนับถือเทวดาอื่นเพิ่มขึ้นมีคนมาดัดแปลงปั้นรูปพระพรหม ประดิษฐานอยู่ในศาลทำนองเดียวกับศาลพระภูมิ เคารพนับถือทำนองเดียวกับศาลพระภูมิ เรียกพระพรหมนี้ว่า “ท้าวมหาพรหม” ศาลพระภูมิหรือศาลท้าวมหาพรหมนี้บางแห่งถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ตามที่มีคนมาบนบานไว้ จะต้องมีการแก้บนตามที่ได้ให้สัญญา กับพระภูมิเจ้าที่ด้วย ถ้าหากไม่ทำตามที่ได้บนบานไว้ พระภูมิเจ้าที่จะพิโรธและจะบันดาลภัยพิบัติต่างๆ ให้แก่ผู้ที่บนบานไว้ได้ บางครั้งอาจเป็นอันตรายถึงกับเสียชีวิตก็มี^{๖๐}

^{๕๗} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์, นางสาวธารินี มิ่งวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๙} สัมภาษณ์, นายพรเทพ อัคระบุตร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายกิตติศักดิ์ เพ็งโสภะ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

นอกจากการเชื่อถือผีในประเพณีต่างๆ แล้ว ในชนบทโดยเฉพาะในภาคอีสาน ความเชื่อเรื่องผี ปีสาง และเทวดายังมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป เช่น ในงานบุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เช่นเดียวกับทางภาคใต้ที่มีประเพณีชิงเปรต ในเดือนสิบ เป็นต้น

ในกรณีที่เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยและรักษาไม่หายในภาคอีสาน จะลงความเห็นว่ามีผีมาทำร้ายให้เจ็บไข้ได้ป่วยจะมีการหาหมอผีเก่งๆ มาไล่ผีให้ออกไปจากร่างคนเจ็บด้วยกรรมวิธีต่างๆ บางครั้งคนเจ็บถึงตายก็มี^{๖๑}

ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นตัวอย่างเกี่ยวกับความฝัน โชคลางและการเชื่อถือผีสางเทวดา ซึ่งเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น แต่ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอยู่จนกระทั่งปัจจุบันและผู้ที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้ก็มีใช้แต่ชาวบ้านธรรมดาเท่านั้น แม้แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษามาอย่างดีแล้วก็ยังมีเชื่อถืออยู่และอาจจะเชื่อถือมากกว่าชาวบ้านธรรมดาเสียอีก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะคนในปัจจุบันไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีที่พึ่งอื่นใดนอกจากตัวเอง และมักจะประสบกับปัญหาด้านต่างๆ มากมาย จึงต้องหันหน้าเข้าพึ่งผีสาง เทวดาโชคลาง และการทรงเจ้าเข้าผีเป็นเครื่องปลอบใจ อย่างไรก็ตามแม้ว่าความเชื่อถือเรื่องผีสาง เทวดาโชคลางและความฝันต่างๆ จะนับว่าเป็นความคิดที่ล้าสมัยเป็นความเชื่อที่งมงาย แต่ก็นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทยที่ยึดถือสืบทอดกันเป็นประเพณีมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว และการเชื่อถือ ผีสางเทวดาในประเพณีบางประเพณี ก็สมควรจะอนุรักษ์หรือฟื้นฟูไว้ให้คงอยู่ต่อไป^{๖๒}

จะเห็นได้ว่า ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีสางเทวดา ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ ย่า ตา ยาย พระภูมิเจ้าที่ ผีบ้านผีเรือน และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทวดา ไม่ว่าจะเชื่อว่าเป็นเทวดาที่คอยปกป้องรักษาตนเอง เทวดาที่คอยปกป้องรักษาบ้านเรือน อันเป็นความเชื่อของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยที่ประกอบไปด้วยหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาทั้งมีเหตุและผลด้วย

๔.๒.๔ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ หรือโหร หมายถึง บุคคลซึ่งทำนายเหตุการณ์ในอนาคตโดยการคำนวณวิถีโคจรของดวงดาวบนท้องฟ้า โดยดูจากวัน เดือน ปี เวลาที่เกิด และสถานที่เกิด ของเจ้าของชะตา โหราศาสตร์ เป็นวิชาที่ใช้ทายกาลล่วงหน้าหรือดูการล่วงหน้า ใช้สำหรับพยากรณ์ผลกรรมของมนุษย์ โดยอาศัยดวงดาวเป็นเครื่องพยากรณ์ โหราศาสตร์จะเป็นเครื่องบอกผลกรรม ๑๔ ประการ และความ

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายเบญจวรรณ ไชยวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๒} สัมภาษณ์, นายไหม ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เป็นไปของมนุษย์ในห้วงระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่ได้เป็นอย่างดี แสดงเหตุและผลของดวงดาว ทำให้สามารถทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าของวิถีทางของมนุษย์ และเหตุการณ์ของโลกทั่ว ๆ ไป^{๖๓}

ในทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มีพุทธานุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เรียนรู้อาณาจักร โหราศาสตร์ในเรื่องฤกษ์ยาม เพื่อจะได้รู้เวลาทำอุโบสถสังฆกรรม อันเป็นกิจในพระพุทธศาสนา จึงได้มีชื่อ วัน เดือน ปี และฤกษ์แสดงไว้ท้ายบอแก้วพระเป็นประเพณีสืบต่อมา ที่มาของเรื่องมีอยู่ว่า สมัยหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในอรัญญิกเสนาสนะได้มีหมู่มิตรมาถามว่า วันนี้พระจันทร์กอร์ปด้วยนักขัตฤกษ์อะไร พระภิกษุตอบว่า ไม่รู้ พวกโจรจึงว่า ชนเหล่านี้ จึงไม่ใช่สมณะจึงไม่รู้นักขัตตบาท คงจะเป็นพวกโจรมาซุ่มซ่อนอยู่ ว่าแล้วโจรเหล่านั้นก็เข้าทำร้ายพระภิกษุเหล่านั้นก็หลีกไป เมื่อความเรื่องนี้ทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตให้ประชุมพระภิกษุสงฆ์ แล้วจึงตรัสอนุญาต ในภิกษุที่ไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าพึงเรียนรู้นักขัตฤกษ์ สำหรับอรัญญิกวัตร เพื่อรักษาตนให้พ้นภัยอันตรายจากโจร^{๖๔}

ความเป็นจริงของสังคมอำเภอโซ่พิสัยนั้น ประชาชนผู้มีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กันมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการถือฤกษ์ถือยามหรือการพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ของอนาคตว่าจะเป็นอย่างไร ลางดีหรือลางร้าย โชคหรือเคราะห์กรรม ทำอย่างไรจึงจะมีโชคหรือทำอย่างไรจึงจะพ้นเคราะห์กรรม ฯลฯ เป็นต้น

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย ได้ใช้วิชาโหราศาสตร์มาใช้เป็นหลักในการวางพื้นฐานสำหรับการดำเนินยุทธศาสตร์ยุทธวิธี ทั้งด้านการเมืองและการสงครามมาตลอดเวลานานที่ประเทศไทยถูกสร้างขึ้นมา โหราศาสตร์จึงมีอิทธิพลทุกประการในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ตั้งแต่ระดับสูงสุดและต่ำสุด ตั้งแต่ใช้สำหรับการรบทัพจับศึก สร้างบ้านสร้างเมืองลงมาจนกระทั่งถึงกำหนดเวลาตัดผมตัดเล็บสำหรับคนทั่วไป อย่างน้อยที่สุด ที่คนไทยคุ้นหูกันมากก็คือ “ฤกษ์-ยาม” ซึ่งคนไทยส่วนมากจะต้องให้ความสนใจหรือกระทำตามกฎเกณฑ์ของวิชาโหราศาสตร์ เพราะมีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์เหล่านั้น จะก่อให้เกิดผลดีและเป็นมงคลแก่ผู้กระทำการนั้น ๆ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า โหราศาสตร์กับสังคมไทยกับคนไทยนั้น ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้^{๖๕}

ความไม่แน่ใจในชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ไม่มีความรู้สึกว่าจะมีความมั่นคงในชีวิตและความเป็นอยู่ หรือการกระทำดำเนินชีวิตใด ๆ ก็ตามที่ไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยทุกคน คิดว่ามีทางที่จะช่วยกำลังใจและความรู้สึกนึกคิดหรือความเชื่อมั่นในตนเอง

^{๖๓} สัมภาษณ์, นายสอน พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายบุญมา โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๕} สัมภาษณ์, นางสาวเนาวรัตน์ ธรรมประโยชน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ได้โดยอาศัยวิชาโหราศาสตร์ หรือ “การดูหมอ” เป็นทางออกและเป็นความหวังอย่างหนึ่ง อย่างน้อยก็ในแง่ของจิตวิทยา^{๖๖}

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยนั้น แยกจากกันไม่ออก ในสมัยโบราณ การดำเนินชีวิตของประชาชนหรือเหตุการณ์บ้านเมือง โหราศาสตร์จะนำมาใช้อย่างเข้มงวดกวดขัน โดยแสดงออกในรูปของพิธีกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ตั้งแต่การเกิด การมีคู่ครอง การทำบุญอายุ การตาย การทำศึกสงคราม การวางศิลาฤกษ์ฝังเสาหลักเมือง^{๖๗}

แต่ในปัจจุบัน ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสุดที่จะพรรณนาได้ โหราศาสตร์อาจจะไม่จำเป็นเสียแล้วก็ได้ แต่เป็นเรื่องที่ผิดคาด ยิ่งโลกเจริญมากขึ้นเท่าใด วิถีชีวิตของมนุษย์ยิ่งสลับซับซ้อนมากขึ้นทวีคูณ มีปัญหา ความเครียดตาโหมม กระหน้าเข้ามานับไม่ถ้วน ถึงอย่างไรเสียก็จำต้องพึ่งโหราศาสตร์ จากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่า ผู้ที่ใช้บริการตรวจดวงชะตาราศีจากโหราจารย์ หรือหมอดูเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ฐานะทางเศรษฐกิจระดับปานกลาง การศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด เรื่องที่นิยมถามกันมากมี ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่องความรักรวมถึงปัญหาครอบครัว เรื่องการงาน เรื่องการศึกษา และเรื่องการเจ็บป่วย^{๖๘}

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นความเชื่อของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย เกี่ยวกับโหราศาสตร์และข่าวการทำนายดวงเมืองหรือดวงบุคคลสำคัญได้รับความสนใจ มีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวาง พอจะสะท้อนให้เห็นว่า การทำนายทายทักเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย กิจกรรมที่สำคัญต่อชีวิตของคนไทยล้วนเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ เช่น การหาฤกษ์แต่งงาน การกำหนดวันเปิดกิจการใหม่ หรือการตัดสินใจปัญหาสำคัญ เป็นต้น บุคคลหลากหลายอาชีพทุกระดับชั้น ทุกเพศทุกวัย จากชาวบ้านหาเช้ากินค่ำ จนถึงผู้นำระดับประเทศ จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าโหราศาสตร์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยจะรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม แม้เราจะไม่เชื่อ คนรอบข้างเราก็คงจะเชื่อ หรืออาจกล่าวได้ว่าการทำนายทายทักเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลวัตในการดำรงชีวิตประจำวัน^{๖๙}

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนาผสมกลมกลืนกันมาช้านาน แม้ว่าในเบื้องต้นการศึกษาโหราศาสตร์ และ ผู้มีความรู้ทางโหราศาสตร์จะอยู่ในแวดวงเจ้านายชั้นสูง ตลอดจนบรรดาข้าราชการหรือพระสงฆ์ที่อยู่ใกล้ชิดราชสำนัก แต่ต่อมา ก็ได้แพร่หลายมาสู่สามัญชนชาวบ้านทั่วไป โดยผ่านทางพระสงฆ์และลูกหลานทายาทโหราศาสตร์

^{๖๖} สัมภาษณ์, นางสาววิลาสินี กาทหลง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์, นางแสง ห้าวหาร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายพงษ์ สุระทัต, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์, นางศิริพร พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

พอจะเอ่ยถึงได้ในยุคหลังใกล้เคียงกับยุคปัจจุบันนี้ ในสมัยนี้ การศึกษาวิชาโหราศาสตร์เป็นไปอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง ประกอบกับความรู้ทางวิชาการที่มีมากขึ้น ทำให้การศึกษาและการพยากรณ์เป็นไปอย่างมีหลักการและมีความถูกต้องมากขึ้น จึงเป็นที่สนใจของคนทั่วไป^{๗๐}

กล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับประชาชนนั้น เสมือนเป็นของคู่กันไม่สามารถแยกจากกันได้ ไม่ว่าแต่ไหนแต่ไรมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากความเชื่อทางด้านจิตวิทยาแล้ว โหราศาสตร์ยังกลายเป็นทั้งประเพณีและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในจิตใจของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย เช่น การถือฤกษ์ยามในประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีบวช การเปิดอาคารร้านค้า สถานที่ต่าง ๆ หรือวัฒนธรรมการวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างสถานที่สำคัญ เป็นต้น พิธีการเหล่านี้ต้องหาฤกษ์ยามหรือเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ทั้งสิ้น ทั้งยังส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนอีกด้วย

๔.๒.๕ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดศาสตร์หนึ่งสำหรับประชาชนคนไทย มีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์กฎหมายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ประมาณ พ.ศ.๒๑๖๘ ให้จัดตั้งกระทรวงแพทยาคม เพื่อชำระคดีผู้กระทำผิดเกี่ยวกับคุณไสย เสน่ห์ยาแฝด ฝังรูปด้วยวิทยาคม กฎหมายบัญญัติลงโทษผู้กระทำผิดในการใช้คุณไสยและวิทยาคมทำร้ายผู้อื่นทางอาญา กระทรวงนี้มีผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาคมเป็นตุลาการ มีหน้าที่สอบสวนพิจารณาโทษผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการกระทำทางไสยศาสตร์ เรื่องคุณไสยโดยเฉพาะ^{๗๑}

ความเชื่อของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย ในเรื่องพระพุทธศาสนากับการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ดังคำกล่าวที่ว่า “พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน” ทั้งนี้ เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือผีมาก่อนแล้ว ซ้ำยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาทั้งก่อนและพร้อมกับพระพุทธศาสนา จึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อทั้งสามไปด้วยกัน

ไสยศาสตร์ เป็นวิชาเกี่ยวกับเวทมนตร์ คาถา เล่ห์กล และ เลขยันต์ ประกอบกับการใช้อำนาจแห่งพลังสมาธิจิต การสาธยายเวทมนตร์คาถา การภาวนา และการปลุกเสกต่าง ๆ

ในเขตอำเภอโซ่พิสัย ประชาชนมีความเชื่อว่า ไสยศาสตร์ คือ การรวมอำนาจจิต รวมพลังงานทางจิตซึ่งได้ทำการฝึกฝนจิตใจให้มีความยึดมั่น เชื่อถือ อย่างจริงจัง จนมีพลัง ดำเนินไปตามหลักทางไสยศาสตร์ ตามวิธีการนั้น ๆ ก็จะสามารถแสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ได้ด้วยกระแสคลื่นแห่งพลัง

^{๗๐} สัมภาษณ์, นายกาว โคตรศรีเมือง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

อำนาจจิต (ทางหลักวิทยาศาสตร์ อาจจะหมายถึง คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า) อันแรงกล้า ของ มโนภาพสมาธิ จิตตานุภาพ ทั้งสามประการนี้ จึงเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจที่ประหลาดมหัศจรรย์ขึ้นได้^{๗๒}

ลัทธิไสยศาสตร์ ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ในคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ไตรเพท ในลัทธิของพราหมณ์ ได้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ฤคเวทย์ เป็นคำฉันท์ใช้สำหรับสวดมนต์และสรรเสริญพระเจ้า
๒. ยชุรเวทย์ เป็นคำร้อยแก้วให้สำหรับท่องบ่นเวลาบวงสรวงบูชาพระเจ้า
๓. สามเวทย์ เป็นคำฉันท์ใช้สำหรับสวดมนต์ทำพิธีถวายน้ำโสม
๔. อาถรรพเวทย์ เป็นคัมภีร์ประกอบด้วยเวทย์มนต์คาถาเรียกผีสิง เทวดาให้ช่วยป้องกันอันตรายให้และให้มีการแก้อาถรรพ์ ทำพิธีสาปแช่งให้เป็นอันตรายได้ด้วย ซึ่งอาถรรพ์เวทย์ได้ตั้งขึ้นมาใหม่ จากเดิมมี ๓ คัมภีร์จึงเพิ่มเป็น ๔^{๗๓}

ต่อมาในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศาสนาได้เข้ามาได้มีการแทรกคำสรรเสริญ ของพุทธเข้าไปแทนเข้าไปในเนื้อหา พระคาถา เวทย์มนต์ต่างๆหลายๆบท จึงมี เกี่ยวกับพุทธแทรกอยู่ เช่น โองการพระเจ้า ๕ พระองค์ ก็จะมีการกล่าวถึง พระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ พระกุกกุสันโธ พระโกนาคมน โพระกัสสป โพระโคตมะ โพระศรีอาริยมตไตรโย^{๗๔}

คัมภีร์แสดงถึงความเชื่อต่อความศักดิ์สิทธิ์ทางเวทมนตร์คาถา มี ๘ ประเภท คือ

๑. พระเวทย์แก้โรคต่าง ๆ เช่น น้ำมันตรีรักษาคันบ้า
๒. พระเวทย์ประสาน เช่น มนต์ประสาน ต่อกระดูก
๓. พระเวทย์สะเดาะ เช่น สะเดาะกัญแจและโซ่ตรวน
๔. พระเวทย์ป้องกันตัว เช่น คาถาแคล้วคลาด
๕. พระเวทย์แสดงปาฏิหาริย์ เช่น คงกระพัน มหาอุด
๖. พระเวทย์ทำอันตรายผู้อื่น เช่น มนต์สาปแช่ง คาถาทำความสูญ มนต์ส่งผีกระทำคน
๗. พระเวทย์แก้ภูติผีปีศาจ เช่น คาถาสะกดวิญญาณ ขัณฑ์ ปราบผี
๘. พระเวทย์ทำเสน่ห์ เช่น มนต์มหาหลง มนต์เรียกจิต

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเชื่อว่า พระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์มีความแตกต่างกันมาก คือ พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักใช้ปัญญาคิดพิจารณาด้วยเหตุผล เมื่อคิดเห็นจริงแล้วว่าสิ่งใดดี มีผู้รู้ยกย่องว่าเป็นความสุขความเจริญ ก็จงปฏิบัติสิ่งนั้นให้มีอยู่ในตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตรงกันข้าม ถ้าคิดเห็นจริงแล้วว่า สิ่งใดชั่ว ผู้รู้เตือนว่าเป็นความทุกข์ความเสื่อม ก็จงพยายามละทิ้ง

^{๗๒} สัมภาษณ์, นายจันทิ ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๓} สัมภาษณ์, พระครูถวิลญาณวัตร, เจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๔} สัมภาษณ์, นายแห่ง ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เสีย อย่าให้กลัวกรายเข้ามาเมื่ออยู่ในตน ส่วนไสยศาสตร์เป็นเรื่องของความเชื่อมากกว่าเป็นเรื่องของปัญหา ถ้ามีความเชื่อแต่ไม่ใช่ปัญญาเข้าช่วย ก็อาจเข้าถึงความสุขได้เหมือนกัน แต่ความสุขนั้นมักเป็นความสุขชั่วแล่นผิดจากความสุขที่เกิดจากปัญญา ซึ่งอาจเป็นความสุขที่ถาวรก็ได้ เพราะเหตุนี้ตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมีปัญญาไตร่ตรองด้วยเหตุผล เห็นจริงตามที่แนะนำสอนไว้ และประพฤติปฏิบัติตนไปตามนั้นโดยลำดับ ก็จะประสบความสุขเป็นขั้น ๆ จนกว่าจะบรรลุความสุขที่แท้จริงเป็นที่สุด ซึ่งเรียกว่า นิพพาน^{๗๕}

ดังนั้น ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเชื่อว่า ไสยศาสตร์ก็เป็นศาสตร์หนึ่งซึ่งมีความเชื่อเป็นฐานสามารถเป็นที่พึ่งของคนได้ในระดับหนึ่ง ถ้าย่างหาที่พึ่งอื่นอีกไม่ได้ ถ้าสามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังความเชื่อก็จะเป็นการดี ทำให้เราเชื่อได้อย่างถาวรพร้อมทั้งมีปัญญาประกอบส่วนพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งถาวร ทำให้สิ้นทุกข์ สิ้นกิเลสไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป^{๗๖}

กล่าวได้ว่า ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาต่าง ๆ ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ชาติที่พึ่ง ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้นศาสนาและบูรพกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจว่าจะมีการให้คุณหากบูชา และเป็นโทษหากลบหลู่ ที่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ

๔.๒.๖ ความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าว

เมื่อพูดถึงการ “บนบานศาลกล่าว” คงคุ้นหูคนไทยกันดีอยู่แล้ว เพราะนี่เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่มีมานานแสนนานเหลือเกิน นับแต่เรามีการกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นสิ่งที่ปฏิบัติตาม ๆ กันมา เรียกได้ว่าเป็นความเชื่อยอดนิยม ที่ไม่ฮือฮา แต่ทว่าซึ่มลึกอยู่ในจิตใจคนไทยอีกเช่นกัน

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าว คือ การขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการอยากจะได้ หรืออยากให้เป็นไป ถ้าท่านช่วยให้สำเร็จแล้วจะมาให้สิ่งตอบแทนตามที่เคยพูดไว้ คือ แก้วบน เพื่อให้ความน่าจะเป็นเพิ่มมากขึ้นอีก หากถามว่าเพราะเหตุอะไรคนถึงต้องบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั่นก็อาจจะแล้วแต่เจตนา บางคนต้องบนเพราะสิ้นหวังหมดหนทาง ไม่รู้จะแก้ไขปัญหาดตรงหน้าอย่างไรแล้ว สุดท้ายจึงต้องหันหน้ามาพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กราบไหว้บูชา ใครแนะนำไปบนที่ไหนก็ไป กับอีกประเภทหนึ่งที่อาจจะบนเพราะความอยากรู้ อยากเห็น

^{๗๕} สัมภาษณ์, พระครูสุทธธรรมสถิต, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๖} สัมภาษณ์, นายไมตรี นันทพันธ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

อยากพิสูจน์ อยากทดสอบ เรียกว่าลองทำดูไม่เสียหายหลาย และอีกประเภทหนึ่งคือบนแล้วติดใจ เคยได้
ตั้งใจหวัง ที่นี้เลยมุ่งมั่นหวังแต่บนอย่างเดียว^{๗๗}

กล่าวได้ว่า ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อในลัทธิศาสนาต่าง ๆ
ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัว
ของมนุษย์ชาติที่เพิ่ง ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้นศาสนาและบุรพกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึด
เหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจ ว่าจะมีการให้คุณหากบูชา และเป็นโทษหากลบหลู่ เช่นเดียวกับ
ร.จ.ปร. ที่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ นั่นก็คือองค์รัชกาลที่ ๕ พ่อขุนผาเมือง และเจ้าพ่อขุน
ด่าน

๔.๓ วิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ

การศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่
พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ย่อมส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนชาวพุทธและพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่มี
ความศรัทธาเชื่อมั่นต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ความศรัทธาด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต

ประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีคติความเชื่อมั่นในการไหว้หลวง
พ่พระเจ้าแสนสามหมื่น เพื่อขอพรหรือกราบไหว้เพื่อบูชา อันเป็นที่พึงทางใจ หรือกราบไหว้ด้วยความ
ศรัทธา ความเคารพ ตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่าบุคคลซึ่งมีความเชื่อมั่นศรัทธา
ในองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น พระพุทธรูป หรือพระภิกษุสงฆ์องค์ใดแล้ว สมควรที่จะหา
โอกาสไปกราบไหว้ให้ได้อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นมงคลต่อชีวิต มีอานิสงส์สูง และจะทำ
ให้มีอายุยืนนาน ทำมาค้าขายก็มีความเจริญก้าวหน้า เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง รวมถึงเชื่อว่าหากสิ้นชีพ
ไป ดวงวิญญาณจะกลับไปยังสุคติภพโลกสวรรค์นั้น โดยไม่ต้องร่ำร้อนไปในทุกคติภพอื่น ๆ ซึ่งความเชื่อ
ศรัทธาเหล่านี้ที่แพร่หลายไปสู่หลาย ๆ พื้นที่ของประเทศก่อให้เกิดคติความเชื่อเช่นเดียวกันนี้ แต่จะ
แตกต่างกันบ้างตามพื้นที่ของแต่ละประเทศ^{๗๘} แต่ละภาคพื้นที่ของประเทศตามความเชื่อถือนั้น ๆ

ความศรัทธาของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย ที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วัด
สังฆการาม และตำนานที่เกี่ยวข้องสะท้อนถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนาในดินแดนไทยมาแต่
โบราณ นอกจากนี้ ความศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นยังสัมพันธ์กับ
การเกิดชุมชนเมืองต่าง ๆ อันก่อให้เกิดคติความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คน

^{๗๗} สัมภาษณ์, นางจี โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์, พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม, รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

หลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในจังหวัดบึงกาฬของไทยที่มีกลุ่มชนมากมายอาศัยอยู่ โดยมีหลวงพ่อบุญรอดเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม อำเภอโซ่พิสัย เป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจในสังคมชาวพุทธ^{๗๙}

ชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นในองค์หลวงพ่อบุญรอดเจ้าแสนสามหมื่น ย่อมเป็นสิริมงคลต่อตนเอง สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมหรือการกระทำที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน เช่น การกล้าพูด กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ขี้อาย ไม่ประหม่า มีจิตใจมั่นคง มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความมั่นใจ ในความคิดของตนเอง และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น กล้าตัดสินใจโดยไม่ลังเล ไม่มีความวิตกกังวล กล้าเผชิญต่อความจริง รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม^{๘๐} ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความเชื่อมั่นในตนเอง จึงมีความสำคัญและมีสิริมงคลต่อตนเอง ดังนี้

ทำให้ชาวพุทธมีมโนคติที่ดีต่อตนเอง การส่งเสริมให้ชาวพุทธประสบความสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ การได้รับการตอบสนองในทางบวก จะทำให้ชาวพุทธมีกำลังใจในการทำกิจกรรมนั้นๆ ต่อไป การตอบสนองที่เป็นการให้แรงเสริมทางบวกย่อมทำให้ได้ก็มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีมโนคติที่ดีต่อตนเอง^{๘๑}

ทำให้ประชาชนชาวพุทธได้รับรู้ว่าตนเองมีค่า และจะก่อให้เกิดพฤติกรรมอันพึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความกล้า ในการแสดงออกทางด้านต่าง ๆ ความเชื่อมั่นในตนเอง ถือเป็นบุคลิกภาพที่มีอยู่ภายในตัวบุคคลและสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น การกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นความต้องการของตนเองกับกลุ่มเพื่อนหรือสังคม ชาวพุทธจะมีความกล้าที่จะพูดว่า เขาต้องการอะไร ต้องการทำอะไร ไม่อยากทำอะไร พฤติกรรมดังกล่าวนี้จะแสดงออกโดยการสื่อสารด้วยการใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์^{๘๒}

ทำให้ชาวพุทธที่มีศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญรอดเจ้าแสนสามหมื่น เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง ชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง จะทำสิ่งต่างๆ ได้โดยไม่มี ความวิตกกังวล และทำได้ด้วยตนเอง เช่น การกล้าที่จะแสดงบทบาทสมมติ กล้าที่จะเดินไปเข้าห้องน้ำตามลำพัง โดยไม่ต้องให้ผู้อื่นไปเป็นเพื่อนด้วย และเมื่อเกิดมีสถานการณ์ที่เป็นปัญหาต่างๆ ก็สามารถหาวิธีแก้ได้ด้วยตนเอง เช่น เมื่อเด็กทำน้ำหกบนพื้น ชาวพุทธสามารถหาวิธีแก้ปัญหา

^{๗๙} สัมภาษณ์, นางจรรย์ เจริญสุข, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์, นายพุมชัย โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์, นายแห่ง ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์, นายจันที ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ด้วยการไปหาผ้ามาเช็ดน้ำบนพื้น หรือเมื่อชาวพุทธมีปัญหาความขัดแย้งในการเล่น^{๘๓} ชาวพุทธจะสามารถแก้ปัญหการเล่นได้ด้วยการเล่นที่ปรองดอง และการผลัดกันเล่นของเล่น โดยไม่ทะเลาะกัน

สรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นต่อหลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธที่มีในตนเอง เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง คุณลักษณะสำคัญของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ คือ การที่บุคคลนั้นมีความเชื่อมั่นศรัทธาในตนเอง ย่อมเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เนื่องจากความคิดสร้างสรรค์เป็นเรื่องของการกล้าที่แสดง หรือกระทำการต่าง ๆ ที่แปลกใหม่อยู่เสมอ ดังนั้น ความศรัทธาต่อหลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่น ย่อมส่งผลต่อตนเองเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้บุคคลกล้าที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่และไม่กังวลต่อปัจจัยต่าง ๆ ที่มารบกวน

๔.๓.๒ ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อครอบครัว

ชาวพุทธที่มีความศรัทธาต่อหลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่น มีความสำเร็จในการเรียนรู้และการทำงาน ที่มีความสำคัญต่อครอบครัว จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์สอบถามบุคคลที่มีความสำเร็จในหน้าที่การงานและการเรียน พบว่า บุคคลเหล่านี้จะได้รับการอบรมเลี้ยงดู และมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่อบอุ่น พ่อแม่ให้ความรักความเข้าใจ และการใช้เหตุผลในการเลี้ยงดู ให้ทำสิ่งต่าง ๆ ตามความต้องการและความสนใจของตนเองอย่างเหมาะสม จึงทำให้มีความมั่นใจในสิ่งที่ได้กระทำ และถูกสั่งสมทีละเล็กทีละน้อยจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ และส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีความสำเร็จในชีวิตทางด้านต่าง ๆ

ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อองค์หลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่นในตนเอง มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคลในครอบครัว เนื่องจากบุคคลที่มีความเชื่อมั่นศรัทธา จะประสบความสำเร็จในด้านการเรียน การทำงาน การทำมาค้าขาย ประกอบอาชีพ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ครอบครัวย่อมเป็นสุข และเมื่อบุคคลมีความสุข จะส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ลักษณะบุคลิกภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับประชาชนที่ประสบความสำเร็จในการครองเรือน คือ การที่บุคคลมีความเชื่อมั่นศรัทธาในองค์หลวงปู่อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในครอบครัว^{๘๔}

ทำให้คนในครอบครัวมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความเชื่อมั่นศรัทธาในองค์หลวงปู่พระเจ้าแสนสามหมื่นเป็นความสามารถศรัทธาที่มีอยู่ในบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลคนนั้นแสดงออกถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยความมั่นใจ กล้าที่จะแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นการกระทำ จึงทำให้สามารถเผยความสามารถของตนเองออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความสามารถทางสมอง

^{๘๓} สัมภาษณ์, นายกาว โคตรศรีเมือง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๔} สัมภาษณ์, นางศิริพร พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโขงพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

หรือสติปัญญา จะปรากฏให้เห็นได้จากพฤติกรรมการกระทำ^{๕๕} และผู้ที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นที่มีในตนเอง จะสามารถแสดงพฤติกรรมออกมาได้มากที่สุด ทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข

ความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางครอบครัว สังคม และสัมพันธภาพที่ดีกับกลุ่ม บุคคลที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลวงพ่ในตนเอง จะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงออก และการใช้ภาษาในการสื่อสาร กล่าวพูดติดต่อสื่อสารกับคนอื่นโดยไม่ประหมา เคะะเขิน ทำให้สามารถทำงานร่วมกับกลุ่มได้อย่างดี และเป็นที่รักของสมาชิกในกลุ่ม บุคลิกภาพแบบเปิดเผย จะมีลักษณะเป็นผู้ที่สนใจสิ่งแวดล้อม ชอบเข้าสังคม เปิดเผย มีเพื่อนมาก ไม่ชอบเก็บความทุกข์ และสนใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอก^{๕๖}

ความศรัทธาในองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ช่วยพัฒนาบุคคลในครอบครัวให้มีบุคลิกภาพที่ดี พฤติกรรมกรกล้าแสดงออก การเป็นตัวของตัวเอง ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในตนเอง ผลจากการมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลวงพ่ ทำให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ทำให้เป็นคนที่มีบุคลิกภาพที่ดี โดยเฉพาะบุคลิกภาพภายใน เช่น อารมณ์ ความคิดจินตนาการ ความซื่อสัตย์ ความมั่นใจในตนเอง ฯลฯ ทำให้ครอบครัวมีแต่สันติสุข

๔.๓.๓ ความศรัทธาด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์

ประชาชนทุกคนในเขตอำเภอไชยพิสัย เกิดมาพร้อมกับความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะยังไม่รู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคืออะไร แต่ทุกคนเชื่อว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อำนาจสามารถให้คุณและให้โทษ ให้เป็นและให้ตายแก่มนุษย์ทุกคนได้ โดยไม่มีใครสามารถหยุดยั้งพลังอำนาจและคำสั่งที่เด็ดขาดนั้นได้ ไม่ว่าจะเป็มนมนุษย์ที่มียศตำแหน่ง หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ที่มนุษย์ตั้งขึ้นมาตามความเชื่อของบรรพบุรุษ หรือเทพในนิยายปรัมปราที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงความมหัศจรรย์ในอิทธิฤทธิ์ อภินิหาริย์ต่าง ๆ มนุษย์และเทพเจ้าจอมปลอมเหล่านั้น ก็ไม่สามารถที่จะมีพลัง อำนาจเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่นี้ได้^{๕๗}

ผู้ที่ควบคุมความเชื่อมั่นศรัทธา คือ ผู้ที่บอกว่าตนเองใกล้ชิดเทพเจ้าต่างๆ หรือเป็นตัวแทนของเทพในนิยายที่มีอำนาจตามที่ได้มีการเขียนบทละครไว้ บางคนอาจถึงขั้นเป็นร่างหุ่นให้เจ้าต่างๆ

^{๕๕} สัมภาษณ์, นางแสง หัวหาร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นายพงษ์ สุระทัต, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์, นางสาววิลาสินี กาหลง, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ได้มาสิ่งสูงๆ ที่มีจะเรียกว่า ร่างทรง หมอผี หมอดู นักบวช และอื่น ๆ บุคคลเหล่านี้ แอบอ้างเพื่อให้เกิดการเชื่อฟัง เพื่อเป็นหนทางในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างไม่รู้จักบั่นแล้วรู้แล้ว สืบทอดต่อกันมา^{๘๘}

ผู้ที่จะต้องยอมรับที่จะเชื่อมั่นศรัทธา คือ คนธรรมดา ๆ ชาวบ้าน แม่ค้า นักเรียน นักศึกษา นักธุรกิจ มนุษย์ทุกคนซึ่งเป็นผู้โดนกระทำ และพร้อมจะเป็นผู้กระทำตามในสิ่งที่เชื่อ เพื่อผลประโยชน์ในความเชื่อของตนเอง และสิ่งๆ ที่คิดว่าจะได้เมื่อทำตาม บุคคลเหล่านี้ตกอยู่ในสภาวะที่แตกต่างกัน

ความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย ที่มีต่อองค์หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นนั้น เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน^{๘๙}

การปฏิบัติต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นด้วยความเคารพและศรัทธานั้น สืบเนื่องมาจากพุทธศาสนิกชนและชาวอำเภอโซ่พิสัย มีความเชื่อว่าหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อไปกราบไหว้ ขอพร บูชา ก็มักจะทำอะไรก็เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะทางจิตอันสูงส่ง ทำให้จิตมีลักษณะสว่าง สะอาด สงบ สุขใจเป็นผลสำเร็จที่เกิดจากเหตุ คือ การปฏิบัติของบุคคลแต่ละคน ในทางจิตใจแม้จะมีศรัทธาอยู่ก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นแต่เพียงคุณธรรมเบื้องต้น ที่จะไปสู่การประพฤติปฏิบัติเท่านั้น แต่มีการเน้นความสะอาดของจิตใจเป็นพิเศษ^{๙๐}

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ก็ยังเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวอำเภอโซ่พิสัย เพราะถ้าไม่มีพุทธศาสนาก็ไม่สามารถทราบได้ว่า หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์เช่นไร เนื่องจากพระพุทธรูปและหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นเป็นสิ่งคู่กัน และเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน การปฏิบัติที่สืบทอดกันเหล่านี้ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นว่าเป็นพระพุทธรูปที่ขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ จากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นนี้ จึงทำให้เกิดการสร้างสิ่งประดิษฐ์ฐาน และการสักการะบูชาตามมา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ กลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนเองเคารพนับถือและปฏิบัติสืบไป

๔.๓.๔ ความศรัทธาด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย

^{๘๘} สัมภาษณ์, นายบุญมา โสธิสัย, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๙} สัมภาษณ์, นายสอน พลเทพ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๐} สัมภาษณ์, นายไหม ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย มีความเชื่อศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม แล้ว ก็พากันไปกราบไหว้ขอพร และสักการบูชา อธิฐานจิตเพื่อให้ตนแคล้วคลาดปลอดภัยในการเดินทาง เรื่องของคลัง ของศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่แล้วแต่ว่าใครจะเชื่อมากเชื่อ น้อยแค่ไหน ไม่มีเรื่องทางวิทยาศาสตร์อธิบายได้ชัดเจน แต่ก็ยังมีผู้คนมากมายที่ศรัทธาและเชื่อว่า จะช่วยคุ้มครองชีวิตของพวกเขาให้แคล้วคลาดปลอดภัยไร้อุบัติเหตุในชีวิตได้ การสะสมพระเครื่องที่ตน ศรัทธา ก็เป็นอีกเรื่องที่คนไทยนิยม และต่างก็มีความศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครองคนในรูปแบบที่แตกต่าง กันไป ดังประชาชนชาวบึงกาฬที่มีความเชื่อต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ นิยม พากันไปกราบไหว้ขอพรเพื่อให้แคล้วคลาดปลอดภัย^{๙๑} ทำมาค้าขายให้มีกำไร ไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บมา เบียดเบียน

ความแคล้วคลาดปลอดภัยอันเกิดจากความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์หลวงพ่อบุญ เจ้าแสนสามหมื่น ในเขตอำเภอโซ่พิสัย นั้น ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนถือว่าชีวิตคนเรามีความ เกี่ยวพันกับเคราะห์กรรมต่าง ๆ ที่ตนเองได้กระทำไว้ทั้งในชาตินี้และชาติก่อน และอีกทางหนึ่ง เกี่ยวข้องกับเคราะห์หรืออุบารว^{๙๒} ซึ่งเกิดขึ้นตามอำนาจแห่งดวงดาวในชะตาราศีที่ตนเกิดมา ถ้าชีวิต ของคนเราผ่านมาถึงปีเดือนที่จะมีเคราะห์ร้าย หรือเหตุขัดข้องใด ๆ ก็ตาม บุคคลนั้นก็จะต้องหาทาง สะเดาะเคราะห์ให้พ้นไป จึงได้มีการไปกราบไหว้บูชาหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม เพราะมีความเชื่อว่าการกราบไหว้บูชาหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นมีอานิสงส์มาก สามารถปกป้อง อันตรายให้แคล้วคลาดปลอดภัยในการเดินทางให้กับผู้ที่ได้สักการบูชาอย่างแน่นอน^{๙๓}

จะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลผู้ใดมีความเชื่อศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ด้วย ความเคารพเลื่อมใส อานิสงส์ของการปฏิบัติ จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติไม่ถึงแก่ชีวิต (ตาย) ด้วยคมศาดรา อาวุธของศัตรูผู้มุ่งร้ายเมื่อมีปัญหาอุปสรรคใด ย่อมแคล้วคลาดปลอดภัยในการเดินทางผ่านพ้นไปได้ แน่นนอน (ขอให้ตั้งใจจริง บูชาด้วยใจจริง) หากประกอบการค้าขาย พาณิชย ก็จะมีเจริญรุ่งเรืองไปพลุลย์ เมื่อรับราชการ ยศ ตำแหน่งจะเจริญขึ้นเร็ว และเจริญขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้มีเมตตาเสน่ห์มหานิยม มหาโชค มหาลาภ และคลาดแคล้ว มีเทวดาอารักษ์คุ้มครองรักษาตลอดกาล มีฤทธิ์เดช มีอำนาจ วาสนา บารมีแผ่ไพศาล บริวารจะเคารพ หมั่นจะยำเกรง ในบ้านเรือนครอบครัวจะสุขสงบร่มเย็น และเจริญรุ่งเรือง และเมื่อเรากำลังจะดับจิตลงตัวเราจะมีสุคติสรวงสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้า ต่อไป

^{๙๑} สัมภาษณ์, นายเบญจวรรณ ไชยวงศ์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๒} สัมภาษณ์, พระครูกัลยาณวัตร, เจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์, นายกิตติศักดิ์ เพ็งโสภะ, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๔.๓.๕ ความศรัทธาด้านการปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

สมัยโบราณมีการบูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องหอม และข้าวตอกดอกไม้ ตามปกติแล้วจะสรรงพระพุทธรูปน้ำสะอาด อาจเจือด้วยน้ำหอม เนื่องจากองค์หลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น เป็นพระประธานในพระอุโบสถ วัดสังฆการาม การสรรงน้ำจึงกระทำโดยการรดน้ำไปบนองค์หลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น มีการบูชาด้วยดอกไม้เครื่องหอมที่เตรียมมาอย่างดี ตามแต่อามิสที่ตนหามาได้ กล่าวได้ว่า คติการบูชาหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น มีประวัติตำนานที่เกี่ยวข้องสะท้อนถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนา ในดินแดนอีสานของไทยมาแต่โบราณ^{๙๔} นอกจากนี้ การบูชาหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่นยังสัมพันธ์กับการเกิดชุมชนเมืองต่าง ๆ อันก่อให้เกิดคติความเชื่อ และวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ โดยเฉพาะประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัยของไทย ที่มีกลุ่มชนอาศัยอยู่^{๙๕} โดยมีหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น และสิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจว่ามีประชาชนเป็นจำนวนมากมีความเชื่อศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย มีการบูชาหลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น ด้วยวิธีการบูชา ๒ อย่าง คือ “อามิสบูชา” ได้แก่ การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องหอมต่าง ๆ และ “ปฏิบัติบูชา” ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนโดยชอบธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ดีแล้ว และการประพฤติปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างปุชนียบุคคล^{๙๖} ได้แก่ พระอริยเจ้า ผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นต้น โดยการบูชาทั้ง ๒ ประการนี้ “การปฏิบัติบูชา” เป็นเลิศกว่า “อามิสบูชา” เพราะสัมมาปฏิบัติ คือ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นย่อมยังผลให้ได้รับผลานิสงส์เป็นความสุขความเจริญในชีวิต ทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุขและย่อมดำรงพระพุทธศาสนาไว้ด้วย จึงถือได้ว่าเป็นการบูชาที่พระพุทธองค์โปรดปรานมากที่สุด

ดังนั้น หลวงพ่อบุญพระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม ถือได้ว่าเป็นปุชนียวัตถุ มีความศักดิ์สิทธิ์ ที่ทรงไว้ด้วยคุณค่า ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และ ศาสนาอีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สูงค่า ควรแก่การเคารพบูชาอย่างสูงสุด หากมีโอกาสได้เก็บรักษาไว้ควรบูชาด้วยความเคารพศรัทธา ย่อมเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ครอบครัว ทำมาค้าขายก็เจริญรุ่งเรือง

๔.๓.๖ ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อสังคม

^{๙๔} สัมภาษณ์, นางแสง หัวหาร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์, นายพรเทพ อัคระบุตร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยมีความผูกพันต่อศาสนามาก ทุกอย่างมีหลวงพ่อดีเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆการาม เป็นศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตาย หลวงพ่อดีเจ้าแสนสามหมื่นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวโซ่พิสัย และพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาในองค์หลวงพ่อดีเจ้าแสนสามหมื่นให้การศึกษาแก่กุลบุตร ทั้งทางหนังสือและวิชาชีพ เพื่อจะได้ใช้ชีวิตของตนให้เกิดความสมบูรณ์ทางความเป็นอยู่และสังคม ประเพณีที่ปฏิบัติ โดยจัดงานสมโภชเป็นประจำทุกปี เป็นวันที่ชาวพุทธทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์และรักษาศีล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมทั่วกันไปในเขตอำเภอโซ่พิสัย

ประชาชนนิยมพากันไปสืบบุญสถานที่สำคัญ ๆ เช่น ในจังหวัดหนองคายก็จะพากันไปกราบขอพรบูชาสักการะหลวงพ่อดีเจ้าแสนสามหมื่น วัดโพธิ์ชัย จังหวัดอุดรธานีก็จะพากันไปกราบบูชาทำบุญสักการะหลวงพ่อดีเจ้าแสนสามหมื่น วัดมิ่งเมือง จังหวัดสกลนครก็จะพากันไปสักการบูชาที่วัดพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชนบางท่าน ก็นิยมไปนมัสการสักการะในวันที่กำหนด คือ วันที่วัดต่าง ๆ เปิดให้ไปนมัสการ สักการบูชา ซึ่งแล้วแต่โอกาสของแต่ละท่าน^{๑๗}

ทำให้ชาวพุทธสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยจะมีสังคมในครอบครัวแล้ว เมื่อเยาวชนลูกหลานเข้าสู่ระบบโรงเรียน สังคมโรงเรียนเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ลูกหลานต้องมีการปรับตัว เพื่อให้เข้ากับเพื่อน ครู และผู้ใหญ่ องค์กรประกอบหนึ่งของความเชื่อมั่น คือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นั่นคือ ความสามารถในการร่วมกิจกรรมกับครู และเพื่อนด้วยความเป็นมิตร รู้จักช่วยเหลือ ยอมรับสิ่งใหม่ ๆ และปฏิบัติตามกฎกติกาการเล่น

ความเชื่อมั่นในตนเองของชาวพุทธ จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของเขา นอกจากพระสงฆ์ซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถช่วยพัฒนาจิตใจชาวพุทธให้มีความเชื่อมั่นในตนเองแล้ว ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมทางบ้านก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองให้กับชาวพุทธได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดเยาวชนชาวพุทธ และรู้จักได้ดีกว่าคนอื่น ชาวพุทธจะมีความเชื่อมั่นในตนเองได้ก็ต่อเมื่อได้รับความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ และความสนใจ ได้รับการส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็น และมีอิสระในการตัดสินใจ^{๑๘}

สำหรับในดินแดนอำเภอโซ่พิสัยของไทย ความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าน้าแสนสามหมื่น โดยมุ่งแสดงคติที่ว่า คนที่เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระพุทธรูปใดควรจะต้องไปสักการบูชาพระพุทธรูปองค์นั้น ปรากฏเป็นประเพณีวัฒนธรรมการบูชาสักการะ บุญประจำปี เมื่อถึงวันสำคัญของตนเอง ก็จะไปกราบไหว้ สักการบูชา เช่น วันเกิด วันครอบครัว วันแต่งงาน เป็นต้น ก็ย่อมไปกราบไหว้ขอพร ต่อองค์

^{๑๗} สัมภาษณ์, นายจันท์ ตรีรัตน์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์, นางจี โสธิตย์, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

หลวงพ่พระแสนสามหมื่น ดังนั้น ชาวพุทธในเขตอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงให้ความสำคัญว่าในชีวิตควรมีโอกาสเดินทางไปไหว้หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตนเองและครอบครัว^{๙๙}

นอกจากประเพณีการไปบูชาสักการะหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธา ยังสร้างค่านิยมวัฒนธรรมให้บังเกิดกับประชาชน ด้วยการให้พุทธศาสนิกชน สักการบูชาหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นที่นั่นเป็นสิริมงคลแก่ตนให้มีอายุยืน ให้บุญอันสง่างามผู้ใดไปนมัสการกราบหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ก็จะได้อันสง่างาม โดยประเพณีการสักการะบูชากราบไหว้หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆสิริการาม^{๑๐๐} หากจะประมวลมาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. เป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดกับประชาชนโดยส่วนรวม
๒. เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดต่อด้าน บ้านต่อบ้าน
๓. เป็นการเดินทางไปเที่ยวหาบุญยักศนา หาประสบการณ์ใหม่่นอกบ้าน
๔. เป็นการไปช่วยบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุที่คนทั้งหลายรับผิดชอบร่วมกัน
๕. เป็นการรำลึกถึงพระพุทธรองค์ผู้เป็นเจ้าของศาสนา ในลักษณะสถานที่ที่ควรแก่การ

สังเวช เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธรเจ้า

๖. ส่งเสริมให้อนุรักษ์ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและโบราณสถาน

ด้วยเหตุนี้ งานประเพณีสมโภชกราบไหว้หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆสิริการาม อำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ จึงเป็นประเพณีที่ชาวพุทธในเขตอำเภอไชยพิสัย และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ควรให้ความสนใจ โดยการอนุรักษ์ และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามอย่างนี้ไว้ตลอดไป トラบชั่วลูกชั่วหลาน^{๑๐๑}

กล่าวได้ว่า ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆสิริการาม ย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ คือ ความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย การปฏิบัติด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา ความสำคัญต่อสังคม เมื่อประชาชนเกิดความเชื่อต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น มีการปฏิบัติบูชา ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม และนิยมไปกราบไหว้ขอพร เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัวและจนสังคมที่เป็นอยู่อันเป็นวิถีชีวิตอีกด้วย

๔.๔ สรุป

^{๙๙} สัมภาษณ์, เจ้าอธิการวันชัย จารุณโณ, เจ้าคณะตำบลโซ่ เขต ๑, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์, พระครูกัลยาณวัตร, เจ้าคณะอำเภอไชยพิสัย, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์, นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร, พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นนั้น ถือได้ว่าเป็นความเชื่อมั่นศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทั้งนี้เมื่อเปรียบกับความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิหยาคม ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสยศาสตร์ ถือได้ว่า ความเชื่อในศาสนิกชนชาวพุทธเป็นความเชื่อที่เป็นตรรกยะ คือเชื่อด้วยเหตุและผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งของคน เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น แล้วได้ทำการบูชาสักการะ ด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาแล้ว ความเชื่อศรัทธา นี้ ย่อมส่งผลต่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความเชื่อว่าหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าเมื่อบูชากราบไหว้แล้วทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรคนานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ผู้วิจัยจะได้สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ” มุ่งศึกษาศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผลการวิจัยพบว่า ศรัทธา หรือ ความเชื่อมักจะใช้คู่กับปสาทะ ความเลื่อมใสความนิยมชมชอบ เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปิติและโสมนัสต่อบุคคลหรือหลักการที่ถูกกับอุปนิสัยหรือจริตของตน ศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อด้วยศรัทธาในการดำเนินชีวิต ศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติทางศาสนา มนุษย์มักจะใช้ศรัทธาเป็นเป้าหมายใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสินใจในการกระทำส่วนใหญ่ มีความเชื่อเฉพาะในสิ่งที่ตนต้องการจะเชื่อ เป็นศรัทธาที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ความศรัทธาในพระรัตนตรัย อันเป็นมูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ ประการ คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มีใช่ด้วยอ้อนวอนหรืออนนคยโชค ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่ว

เกิดจากกรรมชั่ว ๓) กัมมัฏสกะตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน และ ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

ชาวพุทธในโลกเป็นผู้ที่มีศรัทธา จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกัน มีการถือเอาคุณสมบัติของศรัทธาที่ต่าง ๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ชาวพุทธอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ เกิดศรัทธาในองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น เป็นศรัทธาที่เกิดจากชาวพุทธผู้ถือเอาหลวงพ่แสนสามหมื่นเป็นประมาณเลื่อมใสในสิ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเอง มีความพึงพอใจอยู่ในหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นเป็นลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธาปสาธา เมื่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นทรงอนุเคราะห์ต่อชาวพุทธผู้มีศรัทธาปฏิบัติด้วยการบูชาให้เกิดความรู้สึกตัวเพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรมก็เท่ากับได้เห็นหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นอยู่ด้วยตลอดเวลาตนเอง

เมื่อใดที่ชาวพุทธในเขตอำเภอไชยพิสัย มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องของคำว่า ศรัทธา ความเชื่อ และเป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาหรือเหตุผล ซึ่งเรียกว่า ศรัทธาเพื่อปัญญา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงสอนให้คนมีศรัทธา แต่ศรัทธาของพระองค์นั้นต้องผ่านการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาให้รอบคอบเสียก่อน ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตของบุคคลคือเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง อันประกอบด้วยเหตุและผล และทำให้บรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของความศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ทั้งยังได้รับประโยชน์จากการบูชาด้วยความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นด้วย

๒. เพื่อศึกษาหลักศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ผลการวิจัยพบว่า ชาวอำเภอไชยพิสัยมีบริบทสภาพไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ จำนวนประชากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ และส่วนใหญ่เป็นการทำการเกษตรทำสวน และมีรายได้ต่อครัวเรือนยังอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีในระดับหนึ่ง

หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น สร้างในสมัยเชียงแสนเป็นราชธานี ซึ่งประมาณ ๘๐๐ ปีมาแล้ว เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ประดิษฐานอยู่ที่ วัดสังขลิการาม อำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งยังได้มี

การจัดงานบูชาสักการะต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นเป็นประจำทุกปี อีกทั้งยังเกิดปรากฏการณ์ปาฏิหาริย์ให้เห็นอีก ไม่ว่าจะเรื่องใดสิ่งใดชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดสิ่งใดขึ้นภายในเรือนจะดีหรือร้ายก็จะมากราบสักการะบอกเล่าให้หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นได้รับฟัง

ประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความศรัทธา ความเลื่อมใสต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในด้านต่าง ๆ ด้วยการบูชา คือ บูชาด้วยอามิส มีดอกไม้ เครื่องหอม ธูปเทียน และสิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ อันสมควรแก่การบูชา และการบูชาด้วยการปฏิบัติ มีการปฏิบัติต่อสถานที่ด้วยความเคารพ การปฏิบัติธรรม รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา ด้านประเพณีวัฒนธรรม มีการกำหนดวัดจัดงานสมโภชต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในแต่ละปี ตลอดมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นประเพณีของอำเภอโซ่พิสัย ทั้งยังส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพุทธในสังคมอำเภอโซ่พิสัยด้วย และในด้านพิธีกรรม ชาวพุทธอำเภอโซ่พิสัย มีพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในวิธีสังคมาตามประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่นหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีกิจกรรมด้วยการปฏิบัติตามประเพณี ๑๒ เดือนต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักศรัทธาที่มีต่อพระพระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

ผลการวิจัยพบว่า ความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นนั้น ถือได้ว่าเป็นความศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อที่พิจารณาเห็นด้วยสติปัญญาทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ๑) ความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ อันเป็นความเชื่อมั่นศรัทธาในกฎการกระทำ ๒) ความเชื่อมั่นในผลของการกระทำ คือ ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ๓) ความเชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำ คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมชาติ อันเป็นความเชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำนั้น และ ๔) ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ คือ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ อันประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันแยกกาย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อมั่น ความซาบซึ้งในองค์หลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ โดยมีเหตุผลว่า จุดหมายหรือเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้าเป็นไปได้จริงและมีคุณค่าควรที่จะไปให้ถึง ศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ปัญญาหรือความรู้ ซึ่งตรงข้ามกับศรัทธาที่เป็นแบบมอตัว มอความไว้วางใจให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ความเชื่อที่อยู่นอกศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด

ทางไสยศาสตร์ จะเห็นได้ว่า เมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์สอบถามชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัยแล้ว ชาวพุทธบางส่วนในสังคมชุมชน มีความเชื่อในลัทธิ ศาสนาต่างๆ ในการบวงสรวงบูชา สร้างสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยแสดงออกถึงนัยที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์ชาติที่พึง ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้น ศาสนาและบุรพทิศตรีจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว บำรุงขวัญและกำลังใจว่าจะมีการให้คุณหาภุมบูชา และเป็นโทษหากลบหลู่ ที่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะประชาชนในอดีตเคยเคารพนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อนนั่นเอง

ประชาชนชาวพุทธในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น เมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ชาวพุทธในพื้นที่ แล้วนำมาสังเคราะห์แล้ว หลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นความศรัทธาด้านความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อครอบครัว ความศรัทธาด้านความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธาด้านความแคล้วคลาดปลอดภัย ความศรัทธาด้านการปฏิบัติด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ความศรัทธาด้านความสำคัญต่อสังคม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

๕.๑ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “การศึกษาวเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ” จากผลของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ด้าน ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ความศรัทธาของประชาชนชาวพุทธที่มีต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆสิริการาม อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ ย่อมส่งผลดีต่อประชาชนชาวพุทธโดยตรง ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยศรัทธา ๔ อย่าง คือ กัมมัสถา เชื่อกฎแห่งกรรม วิปากัสถา เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสถา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ตถาคตโพธิัสถา เชื่อความตรัสของพระพุทธเจ้าหรือความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาหรือเหตุผล ซึ่งเรียกว่า ศรัทธาเพื่อปัญญา อย่างแท้จริง

ประชาชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ มีความเชื่อศรัทธาต่อหลวงพ่อบุญเจ้าแสนสามหมื่น ดังนั้น ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นพุทธปฏิมากรของชาวพุทธ ถือเป็นความศรัทธาที่มี

เหตุและผลประกอบกัน ตามการกระทำของตนเอง คือ เชื่อว่าเมื่อทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นก็ย่อมปรากฏต่อตน เหมือนกัน

ความศรัทธาของประชาชนต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น วัดสังฆลิการาม ย่อมส่งผลในทางที่ดีต่อประชาชน คือ ความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต ที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ มีความศรัทธาเมื่อบูชากราบไหว้แล้ว ทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยต่ออุปสรรคนานาประการ มีความสำคัญต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับท่านที่ต้องการศึกษาวิจัย เพื่อต่อยอดจากการศึกษาการวิเคราะห์ศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของชาวพุทธ ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ และ พบว่า ยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากที่ได้ศึกษามาแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป

๑. เพื่อศึกษาพิธีกรรมของประชาชนต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
๓. เพื่อศึกษาพิธีกรรมการบวชนบวชและการแก้การบวชนบวชของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ในเขตอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย-บาลี

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) เอกสาร/หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๙.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๙.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงชีพ. ๒๕๔๘.

พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปนโน). ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

- _____ . พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๓๒.
- _____ . พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๙.
- _____ . วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด. ๒๕๓๒.
- พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑโฒภิกขุ). **ปรมัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน)**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๙.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ตีราโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.
- พระราชวรมณี (ประยูรช ปยุตโต). **คุณธรรมกับจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.
- พระภิกษุวาฬวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว). **ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด. ๒๕๕๑.
- พระอริยานุวัตร (เขมจารีเถระ). **คติความเชื่อชาวอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖.
- พระมหาสมปอง มุทีโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๔๒.
- พระมหานวม คุตตชโม. **ปรัชญาสังเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๙๕.
- พระมหาสังเวช ธมฺมเนตติโก. **ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์. ๒๕๓๖.
- พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์). **กรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.
- พระปลัดนอบ รุกขิตสีโล. **คู่มือวิทยากรอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด. ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ อินฺทปญฺโญ. **ชุมนุมข้อคิดอิสระพุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ. ๒๕๓๘.
- _____ . **เรื่องเรียน พุทธศาสนา ใน ๑๕ นาที**. หนังสือชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๙๕.
- _____ . **การบวชอยู่ที่บ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวัยจันทร์เพ็ญ. ๒๕๕๑.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **สมบัติของผู้ดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๔.

แก้ว ชิตตะขบ. **หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ๒๕๕๓.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๗.

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๑.

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิตภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. ๒๕๐๒.

ธีรยุทธ บุญมี. **ความหลากหลายของชีวิตความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทเดือนตุลา จำกัด. ๒๕๔๗.

มานพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๒๙.

_____. **ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารการพิมพ์. ๒๕๕๔.

_____. **คติความเชื่อวัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย. **ปรมัตถธรรม ๔**. พระนคร : เลียงเชียงเจริญ. ๒๕๑๒.

ยิ่งยง เรื่องทอง. **สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๒๕.

เสถียร พันธังษี. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๖.

แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๑๒.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สุภาพใจ. ๒๕๔๐.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ. **วิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๗.

วิทย์ เทียงบุญธรรม. **พจนานุกรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห.จ.ก. ประชุม
ทองการพิมพ์. ๒๕๓๖.

วศิน อินทสระ. **ศรัทธากับปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา. ๒๕๕๔.

อภิชัย พันะเสน. **การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาด
ย่อม**. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ๒๕๕๔.

อนุমানราชธน (เสถียร โกเศศ). **ความหมายของวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วัฒนธรรมแห่ง
ประเทศไทย. ๒๕๓๙.

_____ . **วัฒนธรรมเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ.
๒๕๑๓.

อุดม เขยกิจวงศ์. **ประเพณีพฤติกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : สุภาพใจการพิมพ์. ๒๕๔๕.

อุษา กลิ่นหอม. **วัฒนธรรมและประเพณีในสังคมไทย**. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม. ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ). **ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๒๕๔๒.

พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลิ่นปราชญ์). **การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต์ออกัสติน**. วิทยานิพนธ์**พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

พระมหาอุทธร ปณฺญาสิริ (สัจจรัจณพงศ์). **ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๒๕๔๗.

พระสร้างชาติสิริ จารุวณฺโณ (สุวรรณพุทธ). **การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน**. วิทยานิพนธ์**พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน
พระพุทธรศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

พระมลิ กิตติปาโล. ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนของพระพุทธรศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

พระมหามนตรี วลลโภ (ป้อมสุข). อิทธิพลของวัตถุมงคลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

พระมหาประศักดิ์ อคคปญโญ (ซ่งแสง). ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับภูแห่งกรรมของชาวพุทธไทย
ในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพระพุทธรศาสนาบัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑.

ชบา อ่อนนาค. การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธรศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษา
กรณีโรงเรียนชลบุรี สุขบจังหวัดชลบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขา
พระพุทธรศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ. การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธรศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

อภิศร มีผล. การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธรศาสนา.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

(๓) ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูกัลยาณวัตร. เจ้าคณะอำเภอโศพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูสุทธธรรมสถิต. รองเจ้าคณะอำเภอโศพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูอิสสรธรรมาภินันท์. เจ้าอาวาสในเขตอำเภอโศพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม. รองเจ้าคณะอำเภอโศพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ เจ้าอธิการวันชัย จารุวณโณ. เจ้าคณะตำบลโศพิสัย เขต ๑. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายไมตรี นันทพันธ์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโศพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางจี โสธิสัย. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโศพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

- สัมภาษณ์ นางจรรย์ เจริญศักดิ์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายพุมชัย โสธิสัย. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายแห่ง ตริรัตน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายจันทิ ตริรัตน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายกาวิ โคตรศรีเมือง. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางศิริพร พลเทพ. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางแสง ท้าวหาร. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายพงษ์ สุระทัต. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสาววิลาสินี กาหลง. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายบุญมา โสธิสัย. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายสอน พลเทพ. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายไหม ตริรัตน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายเบญจวรรณ ไชยวงศ์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายกิตติศักดิ์ เพ็งโสภา. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายพรเทพ อัครบุตร. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสาวธารินี มิ่งวงศ์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นายสุรสิทธิ์ สิทธิอมร. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสาวนาวรัตน์ ธรรมประโยชน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอไชยพิสัย. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ฉายา-นามสกุล	(ภาษาไทย) พระมหาสุรพล จันทวณฺโณ (ธรรมประโยชน์) (ภาษาอังกฤษ) PhramahaSuraphon Candavanno
ว/ด/ป เกิด	วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๔๐๓ หมู่ ๑ ตำบลโซ่ อำเภอโศกพิสัย จังหวัดบึงกาฬ
อุปสมบท	วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔
สังกัด	มหานิกาย
ประวัติการศึกษา	- จบชั้นมัธยมตอนต้น (ม.๓) โรงเรียนโซ่พิสัยพิทยาคม - ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาช่างยนต์ วิทยาลัยเทคนิคบึงกาฬ - ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาเทคนิคยานยนต์ วิทยาลัยเทคนิคบึงกาฬ - นักรธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๔ ประโยค - ปริญญาตรี พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) คณะสังคมศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - ปฏิบัติงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอโศกพิสัย จังหวัดบึงกาฬ - กรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง แม่กองธรรม สนามหลวง - ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี - ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน - ใช้งานระบบงานคอมพิวเตอร์ MS
ประสบการณ์ทำงาน	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอโศกพิสัย มิถุนายน ๒๕๕๘
ตำแหน่งหน้าที่	เมษายน ๒๕๖๑
เข้าศึกษา	สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโศกพิสัย
จบการศึกษา	วัดสุวรรณาราม เลขที่ ๒ หมู่ที่ ๗ ตำบลเหล่าทอง อำเภอโศกพิสัย จังหวัดบึงกาฬ
ที่อยู่ปัจจุบัน	หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๔-๘๑๑-๗๔๑๙ E-mail : suwannramsopisai@gmail.com

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น
ของอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHIST FAITH IN BUDDHIST
SO PHISAI DISTRICTBUENKAN PROVINCE

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น ของอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๒. แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

๓. ข้อมูลและคำตอบแบบสัมภาษณ์นี้จะนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น จะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แต่อย่างใด ดังนั้น กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อและโปรดให้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงกับความจริงมากที่สุด

เจริญพร

(พระมหาสุรพล จันทวนโณ (ธรรมประโยชน์))
 นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ตอนที่ ๑

ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล..... ฉายา.....
 อายุ.....ปี พรรษา.....

๑. สำหรับพระสงฆ์

๑.๑ สมณศักดิ์(ถ้ามี).....

๑.๒ ตำแหน่ง.....

๑.๓ การศึกษา

ทางธรรม น.ธ..... ป.ธ.

ทางโลก () ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() อนุปริญญา

() ปริญญา

๒. สำหรับฆราวาส

๒.๑ เพศ

() ชาย () หญิง

๒.๒ การศึกษา

- () ประถมศึกษา
- () มัธยมศึกษา
- () อนุปริญญา
- () ปริญญา

๒.๓ อาชีพ

- () เกษตร
- () รับราชการ
- () พนักงานบริษัท
- () ธุรกิจส่วนตัว
- () อื่นๆ ระบุ

ตอนที่ ๒

แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น

๑. ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักความศรัทธา

๑.๑ ท่านมีความรู้ในเรื่องหลักความศรัทธาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๑.๒ ท่านรู้จักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอื่นๆกับหลักความศรัทธาอย่างไร

.....

.....

๑.๓ ท่านมีความรู้ความเข้าใจในหลักความศรัทธาต่อพระเจ้าแสนสามหมื่นอย่างไรอย่างไร

.....

.....
๑.๔ ท่านและประชาชนอำเภอโซ่พิสัยมีวิธีความศรัทธาต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น
อย่างไร

.....
๒. ความรู้ความเข้าใจในหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่น

๒.๑ ท่านรู้จักหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นหรือไม่ อย่างไร

.....
๒.๒ ท่านมีการบูชาต่อหลวงพ่แสนสามหมื่นอย่างไร

.....
๒.๓ ท่านรู้และเข้าใจหลวงพ่แสนสามหมื่นด้วยการทำตามประเพณีให้เกิดประโยชน์
อย่างไร

.....
๒.๔ ท่านหรือประชนมีการทำพิธีกรรมต่อหลวงพ่แสนสามหมื่นอย่างไร

.....
๓. หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่พระเจ้าแสนสามหมื่นของอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

๓.๑ กัมมัสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....
๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๒ วิปากสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๓ กัมมัชฌกตาสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๓.๓ ตถาคตโพธิสัทธา

๑) มีรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

๒) มีวิธีการอย่างไรในการในการปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้

.....

.....

๓) การปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เกิดผลอย่างไรต่อผู้ปฏิบัติ

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

.....

.....

๔. หลักความศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อพระเจ้าแสนสามหมื่นของอำเภอโซ่พิสัยจังหวัดบึงกาฬ
จะเกิดผลได้อย่างไรในด้านต่างๆ

๔.๑ ด้านบุคคล

.....

.....

๔.๒ ด้านครอบครัว

.....

.....

๔.๓ ด้านสังคม

ภาคผนวก (ข)

สัมภาษณ์ พระครูกัลยาณวัตร. เจ้าคณะอำเภอไชยพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม. รองเจ้าคณะอำเภอโซ่พิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ เจ้าอธิการวันชัย จารุณโณ. เจ้าคณะตำบลโซ่ เขต ๑. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูอิสสรธรรมานันท. เจ้าอาวาสในเขตอำเภอโศกพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมคิด ธรรมประโยชน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโศกพิสัย. ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางศิริพร พลเทพ. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเพียงพร สุระทัต. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายแท่ง ตริรัตน์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโศกพิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางแสง หัวหาร. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโศกพิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางจรรย์ เจริญศักดิ์. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายขาว โคตรศรีเมือง. พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอโซ่พิสัย. ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐.

